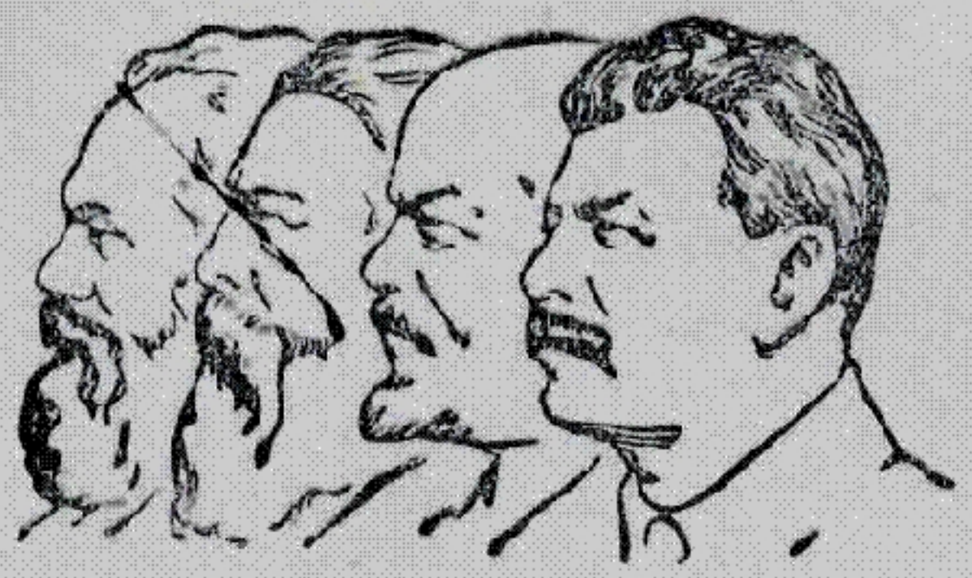
БАРЛЫҚ ЕЛДЕРДІҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БІРІГІҢДЕРІ!

ПРОПАГАНДА ЖӘНЕ АГИТАЦИЯ

9-10

СЕНТЯБРЬ — ОКТЯБРЬ 1939

ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСИ ӘДЕБИЕТ БАСПАСЫ
АЛМА-АТА ҚАЛАСЫ

Barlьq elderdjn proletarlarь, ejriggnder!

PROPAGANDA ÇANA YGJT

QAZAQ[ЬSTAN K(в)P ORTALЬQ KOMITETJNJN ÇURNALЬ

AIЬNA 1 RET CЬQ[ADЬ

Redaksianьn adresj: Almа-Ata, Ykmet yij, QK(b)P Ortalьq Komitetj, bəlme №7, Telefon № 51—45

№ 9—10 Sentəbr—Oktəbr 1939

SSSR dьn ejrjncj sailanqan Ўlь Sovetjnjn Tөrtjncj kezeksjz Sessiasь

Soiuz Sovetjnjn 1939 çьlqь aqūstьn 28 degi məçjljsj turalь

INFORMATSIALЬQ QABAR

Kece, aqūstьn 28 kynj, kyndjzgj saqat 2 de, Kremlde, SSSR Ūlь Sovetjnjn məçjljs zalьnda Soiuz Sovetjnjn Tөrtjncj kezeksjz Sessiasь acьldь.

Sessianь Soiuz Sovetjnjn Predsedatelj deputat **A. A. Andreev** acadь.

A. A Andreev çoldas Soiuz Sovetjnjn Tөrtjncj kezeksjz Sessiasьnьn qarauьna ūsьnьlqan məselelerdjn tjzjmjn çarialaidь.

Deputat **F. V. Cagimardanov** Soiuz Sovetjnjn qaratuьna ūsьnьlqan məselelerdj Soiuz Sovetjnjn Tөrtjncj kezeksjz Sessiasьnьn kyn tөrtjвjne engjzudj ūsьnadь.

Soiuz Sovetj mьna tөmendegj kyn tөrtjвjn вjrauzdan вekjtedj:

1. Aul caruacьlьq salьqь turalь zannьn proektj.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

2. Çalpьqa вjrdei əskeri mjndettjljk turalь zannьn proektj.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

3. Cauuьl çasaspau turalь Germania men Sovetter Soiuzь arasьndaqь carttь ratifikatsialau.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

Deputat **M. I. Ibraijmovtьn** ūsьnьsь вoiьnca Soiuz Sovetj «Aul caruacьlьqь salьqь turalь zannьn proektj» çөnjndegj вaiandama Soiuz Sovetj men Ulttar Sovetjnjn вjrjkken məçjljsjnde tьndalsьn, al onь talqьlau, qaulь alu Soiuz Sovetj palatasь men Ulttar Sovetj palatasьnda çeke-çeke вolsьn dep qaulь aladь.

Soiuz Sovetjnjn Tөrtjncj kezeksjz Sessiasьnьn вjrjncj məçjljsj osьmen çaвьladь.

[illegible]

Ўlttar Sovetjnjŋ 1939 çьlqь aqўstьŋ 28 degj məçjljsj turalь

INFORMATSIALЬQ QABAR

Kece, aqūstьŋ 28 kynj, kyndjzgj saqat 4 te, Kremlde, SSSR Ūlь Sovetjnjŋ məçjljs zalьnda Ulttar Sovetjnjŋ Tərtjncj kezeksjz Sessiasь acьldь.

Sessianь Ulttar Sovetjnjŋ Predsedatelj deputat **N. M. Cvernik** acadь.

N. M. Cvernik çoldas Ulttar Sovetjnjŋ Tərtjncj kezeksjz Sessiasьnьŋ qarauьna ūsьnьlqan məselelerdjŋ tjzjmjn çarialaidь.

Deputat **V. G. Vaneev** Ulttar Sovetjnjŋ qarauьna ūsьnьlqan məselelerdj Ulttar Sovetjnjŋ Tərtjncj kezeksjz Sessiasьnьŋ kyn tərtjвjne engjzudj ūsьnadь.

Ulttar Sovetj mьna tөmendegj kyn tərtjвjn вjrauzdan вekjtedj.

1. Aul caruacьlьq salьqь turalь zaŋnьŋ proektj.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

2. Çalpьqa вjrdei askeri mjndettjljk turalь zaŋnьŋ proektj.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

3. Caвuьl çasaspau turalь Germania men Sovetter Soiuzьnьŋ arasьndaqь carttь ratifikatsialau.

SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj ūsьnadь.

Deputat **M. I. Ibraijmovtьŋ** ūsьnьsь вoiьnca Ulttar Sovetj «Aul caruacьlьq salьqь turalь zaŋnьŋ proektj» çөnjndegj вaiandama Soiuz Sovetj men Ulttar Sovetjnjŋ вjrjkken məçjljsjnde tьŋdalsьn, al onь talqьlau, qaulь alu Soiuz Sovetj palatasь men Ulttar Sovetj palatasьnda çeke-çeke вolsьn dep qaulь aladь.

Ūlttar Sovetjnjŋ Tərtjncj kezeksjz Sessiasьnьŋ вjrjncj məçjljsj osьmen çaвьladь.

Инв. № 187521-39

Савыы çasaspau turalь Sovet-German cartьn ratifikatsialau turalь

V. M. Molotov çoldastьң SSR Soiuzь Йlь Sovetjnjң 1939 çьlqь aqйstьң 31 degj məçiljsjnde çasaqan məljmdemesj

Çoldastar! Ūlь Sovettjң Ycjncj Sessiasьnan вerj qalqaralq çaqdai çaqsaruqa qarai вet alqan çoq. Qaita, вūl çaqdai вūrьnqьdan da cielenjse tystj.

Keiвjr ykmetterdjң вūl cielenjsucjljktj çoiu çənjnde jstegen caralarь myldem çetkjljksjz caralar ekendjgjn kərsettj. Būl caralardan nətiçe cьqpadь. Būl, Evropa çənjndegj aqual. Cьqьs Aziada da çaqsaruqa qarai вet alqan өzgerjs вolqan çoq. Çaponia, вūrьnqьsьnca, өz əskerlerj arqьlь Qьtaidьң вastь-вastь qalalarь men edəujr territoriasьn вasьp alьp, SSSR çənjnde de dūspandьq əreketterden taiьnвai otьr. Sөitjp, mūnda da çaqdai cielenjse вeru çaqьna qarai вet aluiь.

Osь çaqdaida, SSSR men Germania arasьnda cавuьl çasaspau turalь cart çasaluьnьң tijmdj maңьzь orasan zor вolьp otьr, вūl cart Germania men SSSR arasьndaqь soqьs qaupьn çoiatьn cart. Būl carttьң maңьzьn tolьqьraq aitu ycjn, menjң eң əuelj soңqь ailarda Məskeude Anglia, Fransia өkjlderjmen arada вolqan keljs sөzderge toqtaluьma tura keledj.

Өzderjңjz вjlesjzder, Evropada agressiaqa qarsь өzara çərdemdesu paktьn çasau turalь anglia-fransia-sovet keljs sөzderj aprel aiьnda вastaldь. Ras, Anglia ykmetjңjn alqacqь ūsьnьstarь qaвьldauqa myide вolmaitьn ūsьnьstar вolqanь вelgjlj. Būl ūsьnьstar mūndai keljs sөzderge kerektj negjzdj nərselerdj elemedj — өzara çərdemdesu men mjndettemeler aludьң printsipterjn elemedj. Solai вola tūrsa da, sovet ykmetj вūl keljs sөzden вas tartqan çoq, sөitjp өz tarapьnan өz ūsьnьsьn aittь. Bjz Anglia men Fransia ykmetterjne өz saiasattarьnьң вetjn çuьq arada qana Sovetter Soiuzьna çauьqьp otьrqan kөzqarastan teң mjndettemeler alьsu turalь SSSR men kyrdelj keljs sөzderge keluge qarai cūqьl вūru — qiьn ekendjgjmen sanastьq. Alaida, keijngj kelis sөzder өzjn-өzj aqtamadь.

Anglia-fransia-sovet keljs sөzderj tөrt aiqa sozьldь. Būl keljs sөzder вjrsьpьra məselelerdj aiqьndap aluqa kөmektestj. Būl keljs sөzder, sonьmen qatar, Anglia men Fransianьң өkjlderjne qalqaraльq jsterde Sovetter Soiuzьmen mьqtap sanasu kerek ekendjgjn kөrsettj. Bjraq вūl keljs sөzder asa qiьn вөgetterge kezdestj. Demek, əngjme cart (pakt) proektjnjң çeke «formulirovkalarьnda» da, punkttarьnda da emes. Çoq, əngjme anaqūrlьm kelelj nərselerde вoldь.

Anglia, Fransia, Sovetter Soiuzь agressordьң cавuьlьna qarsь вelgjlj soqьs caralarь turalь keljskende qana, agressiaqa qarsь өzara çərdem-

desu paktьn çasaudьң mənj bar edj. Sondьqtan, belgjlj merzjmnjң jcjnde, Məskeude Anglia men Fransia armialarьnьң өkjlderjmen tek saiasi keljs sөzder qana çyrgjzjljp qoimai, tjptj soqьs keljs sөzderj de çyrgjzjldj. Alaida, soqьs keljs sөzderjnen ecteңe cьqpadь. Būl keljs sөzder mьnaqan keljp tjreldj: Anglia, Fransia, SSSR bjrlese otьrьp garantialamaqcь bolqan Polca Sovetter Soiuzьnьң soqьs kөmegjnen bas tarttь. Polcanьң būl qarsьlьqьn qoiqьzuqa bolmadь. Onьң ystjne, keljs sөzder Polcanьң būl qarsьlьqьn qoiqьzudь Anglianьң da kөzdemeitjndjgjn, qaita, olardь qoldaitьndьqьn kөrsettj. Polca ykmetj men onьң bastь odaqtasьnьң agressia bola qalqanda, Sovetter Soiuzь tarapьnan soqьs kөmegj kөrsetjlujne osьlai qaraqandьqьnan anglia-fransia-sovet keljs sөzderjnjң çaqsь nətiçeler bere almaqandьqь tysjnjktj. Sodan keijn, anglia-fransia-sovet keljs sөzderjnen ecteңe cьqpaitьndьqь bjzge aiqьn boldь.

Angliamen, Fransiamen aradaqь keljs sөzder ne kөrsettj?

Anglia-fransia-sovet keljs sөzderj Anglia men Fransianьң pozitsiasь cielenjsken qaicьlьqtarqa belcesjnen batqandьqьn kөrsettj.

Өzderjңjz baiqaңьzdar.

Bjrjncj çaqьnan, Anglia men Fransia SSSR dan Polca ycjn agressiaqa qarsь soqьs kөmegjn berudj talap ettj. SSSR dьң Anglia men Fransiadan өzjne tijstj kөmek bolqanda, būl talaptь qabьl aluqa әzjr bolqanь belgjlj. Ekjncj çaqьnan, sol Anglia men Fransia sol çerdjң өzjnde otьrьp Polcanь qarsь cьqardь, Polca SSSR dьң soqьs kөmegjnen mylde bas tarttь. SSSR dьң kөmegjn kynj būrьnnan keregj çoq, zorlap çapsьrqandьq dep otьrqan būl çaqdailarda өzara çөrdemdesu turalь, kәne keljse qoiңьzdarcь.

Odan soң, bjrjncj çaqьnan, Anglia men Fransia SSSR tarapьnan tijstj çөrdem kөrsetjlse, agressiaqa qarsь Sovetter Soiuzьna soqьs kөmegjn kөrsetuge garantia berdj. Ekjncj çaqьnan, olar өz kөmekterjn çanama agressia çөnjndegj eskertulermen tolьrьp bjtjrdj, būl eskertuler әlgj kөmekterdj çoqqa cьqarьp, būlardьң SSSR qa kөmek beruden çaltarьp keturlerjne, sөitjp, SSSR dь agressor aldьnda dara qaldьrularьna morəldьq — zaңdь dəlel bolatьn edj. Mūndai «өzara çөrdemdesu paktьn» azdь-kөptj betjn çasьrqan aldau paktьdan aiьrьp kөrjңjzdercj. (Zalda kөңjldj qozqalьs).

Odan soң. Bjrjncj çaqьnan, Anglia men Fransia өzara çөrdemdesu paktь turalь keljs sөzderdjң maңьzdь, kyrdelj ekendjgjn atap kөrsetjp, SSSR dan būl jske өte mьqtap kөңjl qoiudь, sөitjp paktpen bailanьstь mөselelerdj өte tez cecudj talap ettj. Ekjncj çaqьnan, olardьң өzderj өte caban qimьldadь, keljs sөzderge mylde eleңsjz qaradь, būl jstj çetkjljktj өkjldjgj çoq ekjncj qatardaqь adamdarqa tapsьrdь. Anglia men Fransianьң soqьs missialarьnьң Məskeuge belgilj өkjldjk almai, qandai soqьs keljsjmjne bolsa da qol qoiuqa pravo almai kelgendjgjn aitsaq ta çetkjljktj. (Zalda qozqalьs). Onьң ystjne, Anglianьң soqьs missiasь Məskeuge tegj ecbjr mandatsьz keldj. (Çalpь kylkj), sөitjp bjzdjң soqьs missiamьzdьң talap etuj boiьnca, dəl keljs sөzder toqtalar aldьnda qana barьp өzderjnjң qaqaz çyzjndegj өkjldjgjn tapsьrdь. Bjraq, mūnьң өzj de naqьz belgjsjz өkjldjk edj, iaqni tolьq pravolь өkjldjk emes edj. Anglia men Fransianьң keljs sөzge mūndai ystjrt qarauьn — keljs sөzder jsjnjң qadьrьn tysjrudj kөzdegen, keljs sөzdegj cenjltek oiьndardan aiьrьp qaraңьzdarcь.

Anglia men Fransianьң SSSR men aradaqь keljs sөzderde, keljs sөzdj būzqan jckj qaicьlьqtarь osьndai.

Anglia men Fransianьң pozitsiasьndaqь būl qaicьlьqtardьң tamьrь qaida?

Qьsqaca aitqanda, әңgjme mьnada bolьp otьr. Bjrjncj çaqьnan, Anglia men Fransianьң ykmetterj agressiadan qorqadь, sondьqtan Sovetter Soiuzьmen arada өzara çөrdemdesu paktьn çasaqьlarь keledj, өitkenj būl pakt olardьң өzderjn kyceitedj, өitkenj būl pakt Anglia men Fransianь kyceitedj.

вjraq, ekjncj çaqьnan Anglia men Fransia ykmetterj SSSR men өzara çərdemdesudjң kyrdelj paktьn çasau — вjzdjң eljmjzdj kyceituj mymkjn, Sovetter Soiuzьn kyceituj mymkjn, dep qorqadь, вəse mūnьң өzj, olardьң pozitsiasьna sai kelmeitjn kөrjnedj. Būl qorqu olardьң basqa oilarьn basьp ketkendjgjn moiьndauqa tura keledj. Anglia men Fransianьң nūsqauь вoiьnca jstep otьrqan Polcanьң pozitsiasьn tek osь tūrqьdan qarap qana anqaruqa вolądь.

Cавuьl çasaspau turalь sovet-german cartьna keleijn.

SSSR men Germania arasьnda cавuьl çasaspau turalь cart çasasalьq degen oiqa Fransiamen, Angliamen aradaqь soqьs keljs səzderj çoqarьda aitьlqan asa qiьn ala auzdьqtьң saldarьnan tūiьqqa вarьp qamalqannan keijn keldjk. Өitkenj вūl keljs səzder өzara çərdemdesu paktьn çasaimьz dep senuge dəlel çoq ekendjgjn kөrsetkendjkten, вjz вeiвjtcjljktj qamtamasьz etudjң çana Germania men SSSR arasьnda soqьs qaupьn çoiudьң basqa mymkjncjljkterj turalь aidьmьzqa məsele qoimai otьra almadьq. Eger Anglia men Fransianьң ykmetterj mūnьmen sanasqьlarь kelmese, — ol өzderjnjң jsj. Sovet qalqьnьң myddelerjn, Sovettj Sotsialistjk Respublikalar Soiuzьnьң myddelerjn oilau — вjzdjң mjndetjmjz. (Uzaq qol capalaqtau). Ol-olma, SSSR dьң myddelerj basqa elderdegj qalqtardьң negjzgj myddelerjmen sai keletjndjgjne вjzdjң kөzjmjz əвden çetulj. (Qol capalaqtau).

Būl — jstjң вjr çaqь qana.

Cавuьl çasaspau turalь sovet-german cartь paida вoluь ycjn taqь вjr çaqdai cьquь kerek вoldь. Germaniaпьң sьrtqь saiasatь Sovetter Soiuzьmen tatu kөrcjljk qarьm-qatьnasta вolu çaqьna qarai өzgeruj kerek вoldь. Osь ekjncj çaqdai tuqanda qana, tek sonda qana, вjzge, Germania ykmetj өzjnjң sьrtqь saiasatьn SSSR meң qarьm-qatьnastь çaqsartu çaqьna qarai өzgertuge nietj вar ekenj anьqtaldь, sonda qana cавuьl çasaspau turalь sovet-german cartьn çasauqa negjz tавьldь.

Soңqь altь çьl вoiьna, natsional-sotsialister өkmet basьna kelgennen вastap, Germania men SSSR arasьndaqь saiasi qarьm-qatьnas myldem cielenjp ketkenj çūrttьң вərjne belgjlj. Dyniege kөzqaras pen saiasi sistemanьң tyrljce вolqanьna qaramastan, sovet ykmetj Germaniamen qalьptь jskerljk çana saiasi qarьm-qatьnasta вoludь kөzdegenj de çūrtqa məljm. Kəzjr вūl qarьm-qatьnastardьң soңqь çьldardaqь вolqan çeke momentterjne qaita oralьp çatudьң qaçetj çoq, deputat çoldastar, ol momentterdj qaitalap çatpasaq ta çaqsь вjlesjzder. Alaida, вūdan вjrnece ai вūrьn partianьң XVIII siezjnde sьrtqь saiasatьmьz turalь вolqan tysjnjktj eske tysjre ketu kerek вoladь.

Sьrtqь saiasat çənjnde вjzdjң mjndetterjmjzdj aita keljp. Stalin çoldas onda вjzdjң basqa eldermen qarьmqatьnasьmьzdь вьlai anьqtap вergen:

«1. Būdan вьlai da вeiвjtcjljk saiasatьn çana barlьq eldermen jskerljk вailanьstardь nьqaitu saiasatьn çyrgjze вeru;

2. Saq вolu çana өzgenjң kycjmen olça tавuqa daqdьlanqan soqьs provokatorlarьnьң eljmjzdj çançalqa itermeleujne çol вermeu». (Zalda kөңjldj qozqalьs).

Өzderjnjz kөrjp otьrsьzdar, Stalin çoldas вūl qorьtьndьlarьn da Sovetter Soiuzь barьq eldermen jskerljk вailanьstь nьqaitu çolьnda ekenjn aitqan. Bjraq, sonьmen qatar, Stalin çoldas soqьs provokatorlarьna qarsь, өz myddesj çolьnda вjzdjң eljmjzdj basqa eldermen çançaldastьruqa provokatsia çyrgjzu вolqan вolar».

Өzderjnjz kөrjp otьrsьzdar.

Stalin çoldas batys-evropalyq saiasatcylardyn, Germania men Sovetter Soiuzyn soqtyqtyruqa ümtylatyndardyn nenj kezdeitjnjn ackerelei keljp, ony dәl aitqan.

Facisterge qarsy çadaqai ygjttjn soңyna tysjp ketjp, bjzdjn çaularymyzdyn osy provokatorlyq jsjn ümtylyp ketken qysqa erjstj keibjr adamdar ez eljmjzde de bolqanyn moiynqa alu kerek. Stalin çoldas osy çaqdaidy eskere keljp, sol kynnjn ezjnde-aq Germania men SSSR arasynda basqaca qatynas, qyrqi qabaq bolmaityn, tatu kercjljk qatynas çasau mymkjndjgj turaly mәsele qoiqan bolatyn.

Endj Germaniadaqylar çalpy alqanda Stalin çoldastyn būl mәljmdemesjn dūrys tysjngenjn, seitjp, būdan praktikalyq qortyndylar cyqarqanyn kerjp otyrmyz. (K y l k j).

Cavuyl çasaspau turaly sovet-german cartynyn çasauy Stalin çoldastyn tarixi boiçauynyn tamaca dūrys boiyp cyqqanyn ыspattady. (S t a l i n ç o l d a s t y n q ūr m e t j n e d u o v a t s i a ç a s a l a d y).

Biyiqy çyldyn kөktemjnen-aq Germania ykmetj sauda-kredit keljs sezjn qaita bastau turaly ūsynys çasaqan bolatyn. Keljs sez kecjkpei-aq bastalqan bolatyn. Ekj çaq bjrdei kөnjse otyryp, keljsjmge keldjk. Çalpyqa mәljm, būl keljsjmge aqūstyn 19 da qol qoiyldy.

Būl kәzjrgj ykmet ornaqannan bergj çerde Germaniamen çasalqan tūnqyc sauda-kredit keljsjmj emes edj. Bjraq būl keljsjmnjn aiyrmacyiqy tek 1935 çyiqy keljsjmnen çaqsy bolqanynda emes, sonymen qatar, būryngy keljsjmderdjn bәrjnen ondy bolqanynda. Būl çөnde, Angliamen, Fransiamen nemese basqa elderdjn qaisыsymen bolsa da çasasqan keljsjmjmjzdjn bjrde-bjrj ekonomikalyq çaqynan müncalyqty qolayly bolmaqanyn aityp çatpasaq ta bolady. Keljsjm bjzge kredit carttary çaqynan (çetj çyldyq kredit) qolayly boldy çana būl bjzge kerektj çavdyqtar çөnjnde taqy da edәujr zakazdar berujmjzge mymkjndjk beredj. Būl cart boiynca SSSR Germanianyn өndjrjs kәsjbj ycjn bjzdegj artyq cikj zattardy belgjlj mөlcerde satyp otyru çaqyn qamlamasyz etedj, münyn өzj SSSR dyn myddelerjne tolyq sәikes keledj. Bjzdjn būl siaqty qolayly ekonomikalyq keljsjmge keluden bas tartarlyq ne çөnjmjz bar? Sovetter Soiuzy basqa eldermen qolayly ekonomikalyq cart çasasuyn çalpy qalamaityndardyn paidasy ycjn bastartamyz ba? Onyn ber çaqynda, Germania men çasasqan sauda-kredit keljsjmj Sovetter Soiuzynyn qalq caruacylyqy myddelerjne, otan qorғau myddelerjne tolyq sai keletjnj, әvden aiqyn. Mündai keljsjm Stalin çoldastyn «barlyq eldermen jskerljk qatynasty nyqaita beru» qaçettjgj turaly nūsqauyn maqūl dep tapqan, partiamyzdyn XVIII siezjnjn qararlaryna tolyq sәikes keledj.

Germania ykmetj saiasi qarym-qatynasty da ondauqa nietj bar ekenjn bjldjrjp otyrqan kezde, sovet ykmetjnjn būdan bas tartarlyq ecbjr dәlelj çoq boldy. Seitjp, cavuyl çasaspau turaly cart çasasu çөnjnde mәsele kөterjldj.

Kәzjr tyrlj ynder cyqa bastady, onysy Sovetter Soiuzy men Germania arasyndaqy saiasi qarym-qatynas ondala bastaqanynyn çūrttyn bәrjne tysjnjktj negjzderjn ūqqysy kelmeitjndjk baiqalady.

Mәselen, tyk bjlmegen anqausyp mynadai sūraqtar qoiucylar bar: Sovetter Soiuzy facistjk tiptegj memleketpen saiasi qarym-qatynasty ondau çolyna qalaica tystj? Būl mymkjndjgj bar nәrseme? desedj. Bjraq osyndai sūraq qoiucylar, mәsele münda bjzdjn basqa elderdjn jckj tәrtjbjne qatynasuymyz turaly emes, mәsele ekj memlekettjn ezara syrtqy qatynasy turaly boiyp otyrqanyn esten cyqaradY. Olar basqa elderdjn jckj jsterjne bjzdjn qol sūqpau pozitsiasynda ekenjmjzdj, sol siaqty bjzdjn ezjmjzdjn jckj jsjmjzge qol sūqudyn qandaiyna bolsa da çol bermeu çolynda ekenjmjzdj esten cyqaradY. Olar bjzdjn syrtqy saiasatymyzdyn asa maңyzdy printsipjn de, partianyn XVIII siezjnde-aq Stalin çoldas bylai dep aitqan printsiptj de esten cyqaradY:

«Bjz beibjtcjljktj çana barlьq eldermen aradaqь jskerljk bailanьstardь nьqaitudь çaqtaimьz, ol elder Sovetter Soiuzьmen dəl osьndai qarьm-qatьnasta boludan ainьmaitьn boisa, olar bjzdjn eljmjzdjn myddelerjn būzuqa əreket etpeitjn bolsa, bjz osь pozitsianь ūstaimьz çana ūstamaqpьz da».

Būl sөzderdjn mənj əbden tysjnjktj: Sovetter Soiuzь sovet өkmetj ornamaqan elderdjn bərjmen tatu kөrcjljk qatьnasta boluqa ūmtьladь, egerde ol elder Sovetter Soiuzь çөnjnde dəl osьndai pozitsia ūstasa, bjz de osь pozitsiada bolamьz.

Bjz sovet ykmetj ornamaqan eldermen sьrtqь saiasatьmьz çөnjnde Leninnjn belgjlj printsipjne, sovet memleketj men kapitalistjk elderdjn beibjtcjljkte bolьp, qatar өmjr syruj çөnjndegj printsipke syienjp keldjk, sol printsipke syiene bermekpjz. Būl printsiptjn praktika çyzjnde qalai jske asьp otьrqanьn kөrsetu ycjn tolьp çatqan mьsaldar keltjruge boladь. Bjraq, sonьn bjrazьn qana alaibq. Mьsalь, 1933 çьldan berj facistjk Italiamen aramьzda cabuьl çasaspau çana beitarap bolu çөnjnde cartьmьz bolьp keldj. Osь cartqa qarsь pjkjr aitu degen əlj kynge deijn eckjmnjn oibna kjrjp-cьqqan emes. Būl əbden tysjnjktj. Өitkenj būl cart SSSR dьn myddelerjne sai boldь, būl cart SSSR men kapitalistjk elderdjn beibjtcjljkte bolьp, qatar өmjr syruj çөnjndegj printsipjmjzge sai boldь. Çartьlai facistjk stroida ekenj çūrttьn bərjne məljm Polcamen, taqь basqa eldermen de cartьmьz bar. Bjraq, būl carttar da eckjmdj cektendjrgen çoq. Bjzde basqa eldermen, facis emes eldermen, burçuazialьq-demokratiacьl eldermen, aitalьq, sol Angliamen osь siaqtь carttarьmьz çoq bolьp otьrqanьn eskerte ketudjn artьqcьlьqь çoq qoi deimjn. Bjraq, būl — bjzdjn kjnəmjzden bolьp otьrqan çoq.

1926 çьldan bastap Germaniamen aradaqь bjzdjn qatьnasьmьzdьn saiasi negjzj — beitarapтьq turalь cart bolьp keldj, būl carttь Germanianьn kəzjrgj ykmetj 1933 çьlь ūzartqan bolatьn. Beitaraptьq turalь būl cart kəzjrgj kezde de kycjnde.

Sovet ykmetj Germaniamen aradaqь saiasi qarьm-qatьnastь çaqsartu çөnjnde taqь da cara jstei berudj būrьn da orьndь dep sanaqan bolatьn, bjraq, çaqdai ol cara endj qana mymkjn bolatьndai bolьp qalьptastь. Ras, būl çөndegj əngjme anglia-fransia-sovet keljs sөzderjndegjdei өzara çərdemdesu pakt turalь emes, cabuьl çasaspaudьn cartь turalь qana bolьp otьr. Solai bola tūrsa da, kəzjrgj çaqdailarda sovet-german cartьnьn qalqaralьq maңьzь өte zor.

Germanianьn sьrtqь jster ministrj gospodin fon Ribbentroptьn Məskeuge kelujne bjzdjn dūrьs qaraqandьqьmьz, mjne osьdan.

Cabuьl çasaspau turalь sovet-german cartьna qol qoiьlqan 1939 çьlqь aqūstьn 23 kynj tarixi ylken maңьzь bar kyn dep esepteu kerek. SSSR men Germania arasьnda cabuьl çasaspau turalь cart Evropa tarixьnda, tjptj Evropadan basqa elderdjn tarixьnda da— bet būru kezeңj bolьp tabьladь.

Kynj kece Germanianьn facisterj SSSR çөnjnde bjzge çau sьrtqь saiasat çyrgjzjp otьrdь. Ia, kynj kece bjz sьrtqь qatьnastarьmьz çөnjnde bjr bjrjmjzge çau edjk. Alaida, bygjngj kynj çaqdai өzgerdj de, bjz çau bolqanьmьzdь qoibstьq. Sьrtqь qarьm-qatьnas çөnjndegj saiasi ceberljk — өz eljnjnjn çaularьnьn sanьn kөbeite berude emes. Qaita, būl çөndegj saiasi ceberljk — mūndai çaulardьn sanьn azaitьp, kecegj kyngj çaulardь өzara bcibjtcjljk qarьm-qatьnastaqь tatu-təttj kөrcj bolatьn dəreçege çetkjzude bolьp otьr. (Qol capalaqtau).

Bjzdjn eljmjz ben Germanianьn arasьndaqь dūspandьq pen soqьstьn paidalь emes ekendjgjn, qaita, eljmjzge ziandь ekendjgjn tarix kөrsettj. 1914 — 18 çьldardaqь soqьsta naqьz kyizelgen elder — Resei men Germania boldь. (Daus: «dūrьs»). Sondьqtan Sovetter Soiuzь men Germania qalqtarьnьn myddelerj bjr-bjrjne çau boluda emes. Qaita, Sovetter Soiuzь men Germania qalqtarь bjr-bjrjmen beibjtcjljk qarьm-qatьnasta boluqa qūctar. Cabuьl

çasaspau turalь sovet-german cartь Germania men SSSR arasьndaqь çaulьqtь çoiadь, al, mūnьn өzj ekj eldjn myddelerjne sai keledj.

Dynie tanudaqь, saiasi sistemadaqь aiьrmacьlьq ekj memlekettjn arasьnda saiasi çaqsь qarьm-qatьnas çasauqa вөget bolmauqa tijs, вola almaidь da, mūndai aiьrmacьlьq SSSR men sovet elj emes elderdjn kapitalistjk elelderdjn arasьnda da saiasi çaqsь qarьm-qatьnas çasaluьna вөget bolmaidь. Būl ekj eldjn qalqtarь arasьnda tek Germania men SSSR dьn çaularь qana dūspandьq tudьrьp, өrcjtudj kөzdeuj mymkjn. Bjz SSSR men Germania qalqtarьnьn dostьqьn, Sovetter Soiuzь qalqtarь men Germania qalqь arasьndaqь dostьqtьn өrkendep, kөrkeiujn çaqtap keldjk, çaqtap ta otьrmьz. (D u, ū z a q q o l c a p a l a q t a u).

Cавuьl çasaspau turalь sovet-german cartьnьn negjzgj mənj mьnada: Evropanьn eң jrj ekj memleketj өz aralarьndaqь çaulьqtь çoiu çөnjnde, soqьs qaupьn qūrtьp, өzara вeiвjtcjljkte өmjr syru çөnjnde keljsjp otьr. Osь arqьlь Evropada bolьь mymkjn soqьs aiqasularьnьn өrjsj tarьlьp otьr. Tjptj Evropada soqьs aiqasularь вola qalqan kynde de, вūl soqьs ərekketterjnjn kөlemj endj caqьn вoladь. Jstjn вūlai вolьp otьruьna — Evropada çalpь soqьs өrtjn salucьlar qana, вeiвjtcjljktj syiemjz degendj вetke ūstap, çalpь Evropalьq soqьs өrtjn tūtatqьlarь keletjnder qana narazь вolularь mymkjn.

Sovet-german cartьna Anglianьn, Fransianьn, Amerikanьn вaspasөzderjnde tolьp çatqan өsekter aitьlьp çatьr. Būl çөnde, өte-mөte qara talasьp otьrqandar — «өzjnjn» ūlt kapitalizmjne qьzmet jstep çyrgen, өzderjne çaqsь aqь tөleitjn gospodinderge qьzmet jstep çyrgen вjrsьpьra «sotsialistjk» gazetter вolьp otьr. (Z a l d a k y l k j). Mūndai gospodinderden naqьz cьndьqtь kytuge вolmaitьndьqь tysjnjktj.

Cавuьl çasaspau turalь sovet-german cartьnьn çasaluь Angliamen, Fransiamen aradaqь өzara çərdemdesu paktь turalь keljs sөzderge qьrsьq вoldь-mьs degen өtjrjkterdj taratuqa tьrьsьp çyr. Būl өtjrjkterdjn Vorocilov çoldastьn əngjmesjnde-aq masqaralarь cьqtь. Cьnьnda, əngjmenjn kerjsjnce ekendjgj, вelgjlj. Sovetter Soiuzь cавuьl çasaspau turalь Germaniamen aradaqь paktь, вasqalarьn вьlai qoiqanda, Fransiamen, Angliamen aradaqь keljs sөzder өte alcaq ala auьzdьqqa kezdesjp, anglia-fransianьn вileucj toptarьnьn kjnəsьnan tykke aspai qalqandьqtan çasadь.

Odan soң, kөrdjnjzder me, cartta keljsjmge kelucj ekj çaqtьn вjrj soqьsqa tartьlqanda sьrttaqь keiвjreulerge onь cавuьl çasaucь çaq dep aituqa jljk вolatьn çaqdailarda tartьlsa, onda cart вūzьladь deitjn punkt çoq degenge deijn çetjp, вjzdj kjnəlap çyr. Bjraq, mūnь aitqanda — cавuьl çasaspau turalь 1934 çьlь qol qoiьlьp, 1939 çьlь Polcanьn ьrqьna kөnвesten, Germania çoiьp çjвergen polca-german cartьnda da, cавuьl çasaspau turalь вūdan вjrnece ai qana вūrьn qol qoiьlqan anglia-germania deklaratsiasьnda da mūndai punkt pen eskertudjn çoq ekendjgjn nege ūmьtьp çyrgendjkterj вelgjsjz. Polca men Anglia əlde-qacan jstegen nərselerdj SSSR nege jstci almaidь? — dep sūrauqa tura keledj.

Aqьrьnda, cartta ne çazьlqanьna qaramai, onan kөp nərse kytudj syigjcter de вar. (K y l k j). Būl ycjn olar necetyrlj çūmвaqtar men emeurjnge çol acьp, sonьmen, вasqa elderde вūl cartqa senjmsjzdjk tuqьzqьsь keledj. Bjraq osьnьn вərj cart çaularьnьn mal вolmastai dərmensjz ekenjn ьspattaidь. olar Sovetter Soiuzьnьn вolsьn, Germanianьn вolsьn çaularь ekenjn, osь elderdjn arasьnda provokatsia arqьlь soqьs acuдь kөzdeitjnjn kөrsetjp, өzderjn-өzderj neqūrlьm əckerelei tysjp çyr.

Osьlardьn вərj өzgenjn kycjmen olça taвuqa daqdьlanqan soqьs provokatorlarь çөnjnde erekce saq boludь kөzdeu qaçet degen Stalin çoldastьn nūsqauь dūrьs ekenjn taqь da kөrsetedj. SSSR men Germanianьn arasьndaqь qarьm-qatьnastьn nacarlьqьn өzjne qolailь kөretjnder, olardьn өzara çaulasuьn qolailь kөretjnder çөnjnde, вeiвjtcjljktj çana Germania

men Sovetter Soiuzьnьn arasьnda tatu kөrcjljk qatьnas boluьn qalamaitьndar çөnjnde bjz өte saq boluьmьz kerek.

Alaida naqьz imperialisterdjn mündai baqьt ūstaqanь bjzge tysjnjktj. Bjraq, soŋqь kezderde, Fransia men Anglianьn sotsialistjk partialarьnьn keibjr liderlerj būl jske erekce kyc salqanь siaqtь faktьlardь atamai ketuge bolmaidь. Būl gospodinder soncalьq әbjgerlenjp çan talasadь, bjraq onan әrj ketpeidj. (K y l k j). Būl adamdar SSSR Anglia çaqьnda bolьp Germaniaqa qarsь soqьsqa cьquь qaçet dep talap etedj. Osь dandaisьp ketken soqьs өrtjn salucьlar, sjrә, esjnen adasqan çoq pa eken? (K y l k j). Būl gospodinderdjn cabuьl çasaspau turalь sovet-german cartьnьn mənjn ūqu, būl cart boiьnca SSSR ne Anglia çaqьna cьqьp, Germaniaqa qarsь soqьspauqa, ne Germania çaqьnda bolьp Angliaqa qarsь soqьspauqa mjndettj ekenjn ūqu qiьn ba eken? SSSR өzjnjn mencjktj, өz erkjmen, SSSR qalqtarьnьn myddelerjne syienetjn, çalqьz osь myddelerge qana syienetjn saiasat çyrgjzjp kelgenjn, aldaqь kynde de çyrgjze beretjnjn tysjnu qancalьqtь qiьn nərse? (Ūzaq q o l c a p a l a q t a u). Egerde būl gospodinder tjptj soqьsuqa qumar bolsa, Sovetter Soiuzьnsьz-aq өzderj soqьsa bersjn. (K y l k j. Q o l c a p a l a q t a u). Bjz olardьn qandai batьrlar ekenjn kөrgen bolar edjk. (K y l k j. Q o l c a p a l a q t a u).

Bjzdjn kөz aldьmьzda, bykjl sovet qalqьnьn kөz aldьnda būlar da Evropadaqь soqьs өrtjn salucьlardьn basqalarьnьn bərjmen bjrdei beibjtcjljk çauь bolьp otьr. Çaŋadan ūlь qan tөgjs boluьn, çaŋadan qalqtardьn qьrqьnqa ūcьrauьn kөzdeitjnder qana tek solar qana Sovetter Soiuzь men Germanianьn soqьsqanьn tjleidj, tek solar qana SSSR qalqtarь men Germania qalqtarь arasьnda tatu kөrcjljk qatьnastьn qaitadan qalpьna kelc bastaqanьn byldjrgjsj keledj.

Sovetter Soiuzь men Germania qalqtarьnьn arasьndaqь beibjtcjljk bykjl qalqtardьn myddelerjne sai keletjnjne kөzj çetjp, çalpь beibjtcjljk myddelerjne sai keletjnjne kөzj çetjp, Sovetter Soiuzь Germania men cart çasasьp otьr. Būqan beibjtcjljktj cьn nietjmen çaqtaitьndardьn bərjnjn kөzj çetpek.

Būl cart Sovetter Soiuzьnьn eŋbekcjlerjnjn bastь myddelerjne çauap beredj çana būl myddelerdj qorqau çөnjndegj qьraqьlьqьmьzdь bəseŋdetpeidj. Būl cart bjzdjn qolda bar kycjmjzge senjmjmjz mьqtь ekenjne, būl kyctjn SSSR qa qarsь agressianьn qandaiьna bolsa da tolьq әzjr tūrqanьna syienedj. (D u q o l c a p a l a q t a u).

Būl cart (sol siaqtь sətsjz aiaqtalqan anglia-fransia-sovet keljs sөzderj) kəzjrgj kezde qalqaralьq qatьnastьn maŋьzdь məselelerjn — onьn ber çaqьnda cьqьs Evropa məselelerjn — Sovetter Soiuzьn belsene qatьnastьrmaiьnca cecuge bolmaitьnьn, Sovetter Soiuzьn attap өtjp әure-sarsaŋqa tysudjn çana mündai məselelerdj Sovetter Soiuzьnan tьs cecpek bolqan әrekettjn bərj de jske aspaitьnьn kөrsetedj. (Q o l c a p a l a q t a u).

Cabuьl çasaspau turalь sovet-german cartь Evropanьn өrkendeujndegj çaŋa baqьt boladь, Evropadaqь eŋ jrj ekj memlekettjn arasьndaqь qarьmqatьnastьn oŋdaluьna bet alqan baqьt boladь. Būl cart bjz ycjn Germaniamen soqьsu qaupьn çoiьp qana qoimaidь, Evropada soqьs caiqasь mymkjncjljgjnjn өrjsjn tarьltadь, sonьmen, būl cart çalpь beibjtcjljk jsjne qьzmet etedj, — būl cart bjzdjn kycjmjzdjn çaŋadan өsu mymkjncjljgjn, bjzdjn pozitsiamьzdьn nьqaiuьn, qalqaralьq damuda Sovetter Soiuzьnьn ьqpalь būdan bьlai da arta berujn qamtamasьz etuge tijs.

Būl çerde carttьn çeke punktterjne toqtalьp çatudьn qaçetj çoq. Qalq Komissarlarь Sovetjnjn būl carttь SSSR ycjn saiasi dokumentterdjn eŋ maŋьzdьlarьnьn bjrj dep tauьp, sjzder maqūldar dep senerljk ornь bar. (Q o l c a p a l a q t a u).

Qalq-Komissarlarь Sovetj cabuьl çasaspau çөnjndegj sovet-german cartьn Ūlь Sovettjn qarauьna berjp, onь ratifikatsialaudь ūsьnadь. (D u, ū z a q q o l c a p a l a q t a u. B a r lь q ç ū r t o rь n d a rь n a n t ū r a dь).

Çalpьqa вjrdei əskerljk mjndet turalь zaŋnьŋ proektjsj çenjnde

SSSR Otan qorqau Qalq Komissarь Sovetter Soiuzьnьŋ Marcalь K. E. Vorocilov çoldastьŋ вaiandamasь

Ulь Sovettjŋ deputattarь çoldastar!

SSR Qalq Komissarlarь Sovetj ьjzdjŋ qarauьŋьzqa **«çalpьqa вjrdei əskerljk mjndet turalь»** zaŋ proektjsjn usьndь. Būl zaŋnьŋ asa qaçettiljgjn вərjnen вūrьn вjzdjŋ Stalindjk Konstitutsiamьz вaiandap вerjp otьr, al osь kynge deijn qoldanьlьp kelgen zaŋ onьŋ ereçelerjmen keiвjr qaicьlьqta вolьp otьr.

Stalindjk Konstitutsianьŋ 132-statiasьnda вьlai deljngen:

«Çalpьqa вjrdei əskerljk mjndetj zaŋ вolьp tanьladь», onan soŋ —

«Çūmьscь-Carua Qьzьl Armiasьnda əskerljk qьzmetjn atqaru — SSSR azamattarьnьŋ qūrmettj mjndetj».

Al osь kynge deijn qoldanьp kelgen zaŋnьŋ 1-statiasьnda вьlai deljngen:

«...SSR Soiuzьn qarulь kycpen qorqau jsjn tek eŋвekcjler qana çyzege asьradь. Eŋвekcj emes elementterge SSR Soiuzьn qorqau jsjne qolqanьs etu çenjnde вzge mjndetterdj orьndau jsj çykteledj».

Onьŋ ystjne çaŋa zaŋdь cьqaru jsjn soŋqь kezde вjzdjŋ qalqьmьz вen memleketjmjzdjŋ damuьnda paida вolqan вzgerjster de kerek etedj.

«Mjndettj əskerljk qьzmet turalь» zaŋdь Ortalьq Atqaru Komitetj men Qalq Komissarlarь Sovetj 1930 çьlь 30 aqūsta, iaqni mūnan 9 çьl вūrьn qanьldaqan edj.

Būl uaqьttьŋ jcjnde Lenin — Stalin partiasь вascьlьq etken sovet qalqь eŋвekcjlerdjŋ memleketjn ūiьmdastьru çana nьqaitu jsjnde, Sovetter Soiuzьnda sotsializm ornatu jsjnde orasan zor tanьstarqa çettj.

Kəzjr вjzdjŋ eljmjzde eksploatatsialaucь taptar typkjljktj çoiьldь, çūmьscьlar, kolxozcьlar çana sovet intelligentsiasь вjrjkken, çalpьqa ortaq eŋвek maidanьna вjrjktj.

Bjzdjŋ eljmjz sotsializmdj ornatucь elden çeŋgen sotsializm eljne ainaldь. Sotsializmnjŋ çeŋjsterj sovet azamattarьnьŋ tolьq teŋ pravolь вoluьn mymkjn ettj, вūl teŋ pravolьlьq Stalindjk Konstitutsiada вaiandь etjldj. Osьnьŋ вərj çana osь siaqtь tolьp çatqan вzge nərseler mūnan 9 çьl вūrьn çasalqan, kəzjrge deijn qoldanьlьp kelgen «Mjndettj əskerljk qьzmetj turalь zaŋnьŋ» əleumettjk-saiasi negjzjn meiljnce вzgerttj.

Būl uaqьttьŋ jcjnde вjzdjŋ memleketjmjzdjŋ qarulь kycterjn qūru, ūiьmdastьru çana qūrastьru jsjnjŋ вzjnde de ylken вzgerjster вoldь. Armia men Soqьs-Teŋjz Flotьnьŋ вeiвjtcjljk uaqьtьndaqь sanь soŋqь 9 çьldьŋ jcjnde yc çarьm eseden artьq вskendjgjn aita ketsek, sonьŋ вzj çetkjljktj вoladь.

Mūnьmen qaвat mьnalardь eskerte ketudj orьndь dep sanaimьn: Qьzьl Armia men Soqьs-Teŋjz Flotьnьŋ san çaqьnan вsuj qalqaralьq çaqdaiqa вden səikes keledj; вūl qalqaralьq çaqdaidь вjzdjŋ ykmetjmjz, partianьŋ Ortalьq Komitetj çana Stalin çoldas ərdaiьm qūnttap çana zer salьp zerttep otьradь, onьŋ вarlьq вzgeceljkterjn çana qauьrt вzgerjp otьruьn qadaqalap otьradь. (Du qol capalaqtau. Çūrttьŋ вarlьqь orьndarьnan tūradь).

Çoldastar, вjzdjŋ memleketjmjz airьqca tiptj çana çer çyzjndegj вjr вolsa da вjregei memleket. Bjzdjŋ memleketjmjz вjzge çau kapitalistjk dynienjŋ qorcauьnda вolьp otьr. Sondьqtan sotsializm eljn qorqau jsjnde вjz tek вz kycterjmjz вen вz ressurstarьmьzqa qana sene alamьz. Ərine, вjzdjŋ partiamьzdьŋ danьcpanь çana eljmjzdjŋ çolвascьsь — вjzdjŋ Stalinjmjzdjŋ — koregendjgj вjzdjŋ otanьmьzdь qorqau çenjndegj caralardьŋ jcjnde orasan salmaqtь js вolьp tanьladь. (Du, ūzaq qol capalaqtau.

Çūrttьң barlьqь orьndarьnan tūradь).

Armiamьz ben flotьmьzdьң san qaqьnan өsujmen qatar вjzdjң qarulь kycterjmjz qarulanqan soqьs texnikasьmen qaru-qaraq jsj de өsjp, өrkendedj. Mūnь, deputat çoldastar, sjzderdjң barlьqьnьz da çaqsь вjlesjzder, sondьqtan men tek azqantai sifrlьq məljmettermen qana mūnь sjzderdjң esterjңjzge salьp өtpekcjmjn.

Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Flotьnьң ürьs texnikasьnьң 9 çьl jcjndetьnьң ürьs texnikasьnьң 9 çьl jcjndegj progresjn salьstьrsaq, mьnanь kөremjz: eger 1930 çьldь 100 protsent dep esepteitjn вolsaq, mьnadai вolьp sьqadь:

1930 çьlь tanktar çөnjnde 100 protsent вolsa, kəzjrgj kezde — maqan вūl sifrdь ataudьң өzj oqactau kөrjnedj, sondьqtan men protsenttj atap kөrsetpei, nece ese өskendjgjn aitьp өtesetpei, nece ese өskendjgjn aitьp өtemjn — kəzjrgj kezde вjzde tanktar 43 ese arttь. (Du, ūzaq qol capalaqtau. Zalda: «Lenin — Stalin partiasь çasasьn! Ura çoldastar!» degen daustau sьqadь. Du qol capalaqtau).

Samolөtter çөnjnde — 1930 çьlь 100 protsent edj, endj 656 protsent вolьp, iaqni 6,5 ese өsjp otьr.

Aur, orta, çeңjl artelleria çөnjnde 1930 çьlь 100 protsent edj, kəzjr 692 protsent вolьp, iaki 7 esege çuьq kөвeijp otьr.

Tar kaliвerlj tankqa qarsь çana tank artilleriasь 1930 çьlь 100 protsent bolsa, kəzjr вjzde 70 eseden de artьp otьr. (Qol capalaqtau).

Qol pulemөtter men stanoktь pulemөtter 1930 çьlqь 100 protsenttjң ornьna, kəzjr 539 protsent вolьp, iaki 5,5 ese asьp otьr.

1930 çьlь, əskerdjң sondaqь sanь вoiьnca, mexanika çөnjnen вjr çauьngerge keletjn at kycj 3,07 edj, kəzjr, men aitqandai əsker sanь 3,5 ese өsken kezde, вjr çauьngerge keletjn attьң kycj tolьq 13 вolьp otьr. (Qol capalaqtau).

Soqьs-Teңjz Flotьnьң tonnaçь 1930 çьlqь 100 protsentten kəzjrgj kezde 130 protsent өstj, iaqni, вjzde kəzjr 230 protsent вolьp otьr.

Qьzьl Armia men Flottьң san çaqьnьң, qaruь men soqьs texnikasь çaqьnьң өsuj вjzdjң otan qorqau jsjmjzdjң jckj strukturasь men ūiьmdastьru qūrьlьsьn negjzjnen өzgerttj, osьqan səikes əskerdjң ərtyrlj tyrlerj men çeke soqьs mamandьqtarьnьң ara salmaqь çөnjnde ylken өzgerjster boldь. Kөptegen çaңa soqьs ūiьmdarьmen əsker qūramalarь cьqtь, demek, çaңa mamandar cьqtь. Armia men flotta вasсь sostav, otan qorqau jsjmjzdjң вūl typkjljktj, asa вaqalь kapitalь san çaqьnan da, saiasi çaqьnan da, arnaulь kvalifikatsiasь çaqьnan da mьqtap өstj. Sonьmen вjrge, qatarlь sostavtьң, əsjrese, вasсь sostavtьң qьzmet çaqdailarь qiьndadь.

Kyrdelj ūrьs texnikasь men nece-tyrlj macinalarqa, mexanizmderge molьqьp otьrqan вjzdjң Qьzьl Armiamьz вen Flotьmьz endj, qatarlь sostav pen вasсь sostavtьң çoqarqь kvalifikatsialь mamandarьn, вūrьnqь bolqanьnan əlde-qaida kөp kerek etedj. Əsjrese вasсь sostavtь kerek etedj.

Tolьp çatqan вasqa carttar siaqtь, osь aitьlqan carttardьң вərjn «mjndettj əskerljk qьzmet turalь» qoldanьlьp çyrgen zaң, ərine, eskere alqan çoq, sondьqtan da çaңa zaңqa aubstьrьluqa tijs. Alaida, menjң oiьmca, sovet tūrmьsь, memleketjmjz вen onьң qarulь kycterjnjң qaurt өrkendeuj qoldanьlьp otьrqan zaңdь belgjlegenjne вjz qьnçьlmaimьz, nege desenjz Qьzьl Armia men Soqьs-teңjz Flotь otanьmьzdьң ūlь tabьstarьn tolьq kөrsetjp вerdj. Lenin — Stalin partiasьnьң вasсьlьqь arqasьnda, ūlь Stalinnjң danьcpan вasсьlьqь arqasьnda quattь sovet qalqьnьң çeңjmpaz çorьqpen kele çatqandьqь, вjzdjң memleketjmjzdjң otan qorqau caralarьnan, sotsializmnjң qarulь kycterjnjң qūrьlьsьnan, ainaqa tyskendei kөrjnjp otьr. (Du, ūzaq qol capalaqtau. «Stalin çoldas çasasьn», «ura» degen daustar).

Osь toqьz çьldьң jcjnde otan qorqau jsj çөnjnde ərtyrlj merzjmderde kөptegen çeke zaңdar men qaulьlar alьndь, solardь əskerljk negjzgj zaңmen tьqьz вailanьstьru kerek.

Məselen:

Būl mezgjldjң jcjndc armianьң, So-

qьs-Teŋjz Fiotьnьŋ, cekara çana jckj əskerlerdjŋ barlьq bascь sostavьna əskeri ataq beru ereçesj engjzjldj. Būl cara armianьŋ bascь kadrlarьn nьqaitьp, ūiьmdastьruqa kyctj kөmek berdj, bul cara komandьlьq sostavьmьzdьŋ betjn aiqьndap berdj, bascь sostavtьŋ qьzmet atqarularьn, qьzmet çөnjnde jlgerjleulerjn çaqsartuqa kөmektestj.

Soqьs өnerjne çetjlgen adamdardьŋ çalpь sanьn kөbeitu maqsatьmen, 1936 çьl Ortalьq Komitettjŋ qaulьsь boiьnca, cьn əskerljk qьzmetke caqьrylatьndardьŋ çasь ekj çasqa, iaqni 21 den 19 çasqa deijn tөmendetjldj.

Qьzьl Armia qūrylьsьnьŋ territorialьq sistemasь deitjn sistema, qatarlь sostav pen bascь sostavtьŋ osь boiьnca qūralьp, əskerljk өnerjn yirenuden өtuj tolьqьmen çoiьldь. Endj bjzdjŋ barlьq armiamьz əsker qatarьnda typkjljktj bolu negjzjnde qūrьlьp, yiretjljp, tərbielenedj.

Būdan bjr çьl būrьn soqьs basqarmalarьnьŋ çergjljktj orьndarь negjzjnen qaita qūrьldь, būlar būqan deijn ūiьmdastьru çaqьnan armianьŋ territorialьq sistemasьmen tьqьz ūctasьp çatqan bolatьn.

Kəzjrgj kezde avtonomialь respublikalarda, өlkeler men oblьstarda, avtonomialь oblьstar men qalalarda derbes soqьs komissariattarь qūrьlьp otьr.

Audandьq soqьs komissariattarьnьŋ orьndarь yc eseden asa ūlqaitьldь, mūnьŋ өzj əsker qьzmetjne mjndettjlerdjŋ esebjn alu sistemasьn, sol siaqtь kezektj caqьrudьŋ sistemasьn edəuujr çaqsarttь, səitjp mobilizatsia boiьnca caqьrudь tolьq qamtamasьz etedj.

Əsker qьzmetjne mjndettjler esebjnjŋ çaŋa sistemasь qabьldandь.

Eseptjŋ çaŋa tərtjbj qalalarda passport sistemasьmen, selolьq çerlerde — yi knigalarьmen bailanьstьrьldь.

Tөmengj əskerljk eseptjŋ bərj: qalalarda Çūmьscь-Carua Militsiasьnьŋ bөljmderjne, selolьq çerlerde — selolьq, poselkeljk sovetterge çykteldj.

Būrьn zapastaqь bascь sostavtardь daiьndap kelgen, studentterdj əskerden tьs daiьndau dep atalatьn sistema, өzjn tolьq aqtamaqan sistema retjnde — çoiьldь.

Soqьs-Teŋjz Flotьndaqь qьzmettjŋ merzjmderj ūzartьldь, būlar endj zaŋnьŋ çaŋa proektjne tolьqьmen kjrjp otьr.

Deputat çoldastar!

Sjzderdjŋ qaraularьnьzqa ūsьnьlьp otьrqan zaŋ proektj bjzdjŋ Stalindjk Konstitutsiamen tьqьz bailanьstь bolqandьqtan, armia men flottьŋ tūrmьsьnda bolqan өzgerjsterdjŋ bərjn de esepke aladь, ol өzgerjsterdj men osьnda aittьm.

Maqan çaŋa zaŋ proektjnjŋ negjzgj, printsiptj məselelerjne qьsqaca toqtaluqa ūrьqsat etjŋjzder.

Zaŋnьŋ atь. «Mjndettj əskerljk qьzmet turalь» osь kynj qoldanьlьp çyrgen zaŋnьŋ ornьna, Konstitutsiamьzqa səikes, çaŋa zaŋdь **«çalpьqa bjrdei əskerljk mjndet turalь zaŋ»** dep atau ūsьnьlьp otьr.

Naqьz əskerljk qьzmettjŋ merzjmderj turalь. Zaŋ proektj qūrqaqtaqь əskerler men soqьs-əue kycterj bөljmderjnjŋ kjcj komandirlerjne naqьz əskerljk qьzmet merzjmjn ekj çьldan yc çьlqa deijn kөbeitudj ūsьnьp otьr.

Soqьs-əue kycterj bөljmderjnjŋ barlьq qatarlь sostavьna, jckj əsker bөljmderjnjŋ kjcj komandirlerjne çana qūrqaqtaqь cekara əsker bөljmderjnjŋ qatarlь çauьngerlerj men kjcj komandirlerjne de sol yc çьldьq merzjm belgjlenedj. Cekara əsker bөljmderjnjŋ kemelerjnde əskerljk qьzmet atqaru merzjmj tөrt çьl bolьp belgjlenedj.

Menjŋ oiьmca, əsker qьzmetkerlerjnjŋ çoqarьda atalqan kategorialarьna naqьz əskerljk qьzmetjnjŋ merzjmderjn arttьrudьŋ өte qaçet ekendjgjn dəleldep çatudьŋ oncama keregj çoq qoi deimjn. Osь zamandaqь armia, eger bьlai aituqa bolatьn bolsa, aluan-aluan, kyrdelj mexanizmdermen, çaŋa qarularmen meiljnce qarulanqan kombinat bolьp tabьladь. Kəzjrgj kezde sauatsьz adam qana emes, sonьmen bjrge tjptj sauatь çaqsь adam da, soqьs өnerjn yzdjksjz, negjzdj çana ūzaq uaqьt yirenbese, qarulanqan kycterdjŋ fundamentj bolьp tabьlatьn kjcj basqarucь sostavtьŋ funksiesjn demei-aq qoiaiьq, arnaulь əsker bөljmderjndegj çai çauьnger-

lerdjn funksiesjnjn өzjn, məselen, svəzistjn funksiesjn oidaqьdai etjp atqara almaidь. Aviatsia men cekara əsker вөljmderjndegj əskerljk qьzmet etu merzjmjn uzartu jsjnjn ūsьnьlьp ətьrqan sevevj mjne osь.

Osь kynge deijn qoldanьlьp kelgen zaq вoiьnca Qьzьl Armianьq kjcj komandirlerj əskerljk. qьzmetjn qatarlь qьzьl əskerlermen вjrdei вolьp ekj çьl өtep kelgen edj.

Kjcj komandirlerdj daiьndau ycjn çana olardь çaqsьlap paidalanu ycjn ekj çьldьq merzjm myldem çetkjljksjz. Kjcj komandirlerdj əskerljk qьzmetjnjn alqacqь çьlьnda daiьndau jsj polk mektepterjnde çyrgjzjljp keldj de, qьzmet etken uaqьtьnьq ekjncj çьlьna qana kjcj komandirler əsker вөljmderjne komanda çasai вastaitьn edj. Sonьmen, olardьq komandirljk qьzmetjnjn merzjmj kəzjrgj uaqьtqa deijn faktь çyzjnde вjr çьldьq qana edj. Mūndai merzjm komandirlerdj oidaqьdai paidalanu ycjn demei-aq qoiaiьn, komandirljk təçribenj yirenu men kөnjlge toqu ycjn de өte çetkjljksjz.

Kjcj komandirlerdjn praktikalьq təçribesjnjn çetkjljksjz вoluь çana əskerljk qьzmet merzjmjnjn qьsqa вoluь çauьngerlerdj daiьndau jsjne өte kөp kesel tigjzedj, osьnьq saldarьnan merzjmjnen tьs qьzmet etetjn өte kөp kjcj komandirlerdj paidalanuqa tura kelgen edj.

Armianьq kjcj komandirlerj ycjn çana soqьs-əue kycterj вөljmderjnjn kjcj mamandarь ycjn əskerljk qьzmet atqaru merzjmjn yc çьlqa deijn ūlqaitu jsj вjzge merzjmnen tьs qьzmet atqaratьn tərtjpten вastartuqa mymkjncjljk вeredj, olardьq jcjnen вjr azьn rota starcinalarь, вatareia, eskadron starcinalarь qьzmetjnde paidalanuqa çana keiвjr өzge mamandardь qana paidalanuqa tura keledj. Onьq ystjne merzjmnen tьs əskerljk qьzmetjn atqaratьn kjcj komandirlerdjn sanьn meiljnce azaita otьrьp, вjzdjn daiьndьqь çaqsь kjcj komandirlerdjn zapasьn arttьru qarqьnьn tezdetu mymkjncjljgjmjz вoladь; вūlar Qьzьl Armiaqa meiljnce mol kerek вolьp otьr.

Kjcj komandirler вolacaqtaqь soqьsta eq вjrjncj çana asa maqьzdь rөl atqaradь.

Əsker qatarьna caqьrьlatьndardьq çasь turalь. Osь kynge deijn qoldanьlьp kelgen zaq вoiьnca naqьz əskerljk qьzmetke caqьru çьlьnьq 1 ianvarьna deijn 19 çasqa tolqan azamattar caqьrьlьp kelgen edj.

Əsker qatarьna caqьru 1 sentəвrden вastalatьndьqtan, əsker qatarьna faktь çyzjnde 19 ças çana 8 aiqa tolqan çastardan вastap 20 ças 8 aiqa tolqan çastar alьnьp keldj.

Zaq proektjsj вoiьnca (14-statia) əskerge caqьru çasь 19 ças вolьp вelgjlendj, al orta mekteptj вjtjrgender ycjn — 18 ças вolьp вelgjlendj. Onьq вer çaqьnda əskerge caqьru çasь, osь kynge deijn вolqanь siaqtь, əskerge caqьru çьlьnьq 1 ianvarьnan вastap eseptelmei, əsker qatarьna caqьrьlatьn adamdardьq caqьrьlatьn çьlьnьq ūzьna вoiьnda, iaqni 1 ianvardan вastap, 31 dekaвrge deijn esepteledj.

Sonьmen, naqьz əskerljk qьzmetke faktь çyzjnde mьna çastaqь çastar caqьrьlatьn вoladь: orta mekteptj вjtjrmegender 18 ças 8 aidan вastap, 19 ças 8 aiqa deijn, al orta mekteptj вjtjrgender 17 ças 8 aidan 18 ças 8 aiqa deijn caqьrьlatьn вoladь. Olai вolsa, əsker qatarьna caqьrьlu çasь вjr çьlqa kemidj, al orta mekteptj вjtjrgender ycjn — ekj çьlqa kemidj.

Olai вolsa, Armia men Soqьs-Tenjz Flotь, eger osь zaq qaвьldanatьn вolsa, вiьlqь çьldan вastap ortaca esep-pen 19 вen 18 çastaqь çastardan qūrastьrьladь.

Osьnьq nətiçesjnde вjzdjn zapastaqь kadrlarьmьzdь kyceitu ycjn əsker qatarьna çastardьq, qosьmca çьldьq kontingentj qosьladь, al kəzjrgj kezde mūnьq orasan zor maqьzь вar. Soqьs вastala qalqandai вolsa, ol өte kөp çauьngerler men вascь sostavtь kerek etedj. Bjz soqьstьq өte aiausьz soqьs вolatьndьqьn вjlemjz, вjraq вjz mūnьmen qatar ol soqьstьq вjz ycjn sөzsjz çeqjstj soqьs вolatьndьqьn da вjlemjz. (Ūzaq uaqьtqa dеijn вasьlmaqan du qol capalaqtau).

Deputat çoldastar, mūnьq ycjn, əri-ne, talmai, yzdjksjz çana jstjq tetj-

gjn вjljp daiьndalu kerek. Osьlai etkende qana вjz өzjmjzdjң sotsialistjk otanьmьzdь, ūlь sovet qalqьnьң arūiatьn barlьq çana ərtyrlj çaulardan çeңjmpazdьq tyrde qorqai alamьz. Mūnьң ycjn вeiвjtcjljk uaqьtьnda soqьs qьzmetkerlerjnjң çana əskerljk qьzmetke mjndettj adamdardьң tijstj kontingentjn kөp etjp çana çaqsь etjp daiьndau kerek.

Bjzdjң eljmjz, onьң вykjl azamattarь soqьsqa ərdaiьm əzjr tūruь kerek. Çjgerj mol sovet adamdarьnьң densaulьqь çaqsь вoluь kerek çana soqьs өnerjn вjluj kerek.

Əsker qatarьna caqьratьn komissialar turalь. Zaң proektjsjnde əsker qatarьna caqьratьn komissialardьң jsjn tərtjpke saluqa ylken orьn вөljngen. Osь kynge deijn qoldanьlьp kelgen zaң вoiьnca əsker qatarьna caqьratьn komissialardьң sostavьna soqьs komissarь men atqaru komitetterjnjң өkjlderjmen qatar profsoiuz ūiьmdarьnьң, qalq aqartu вөljmderjnjң өkjlderj, al kei retterde qoqamdьq ūiьmdardьң өkjlderj de kjrgjzjlgen edj.

Zaң proektjsj вoiьnca əsker qatarьna caqьratьn komissialar çergjljktj soqьs komissarьnьң predsedateldjgjmen qьzmet etedj, olardьң sostavьna memlekettjk өkmettjң çergjljktj organdarьnьң өkjlderj, Soqьs-Teңjz Flotьnьң, NKVD nьң, militsianьң өkjlderj çana ekj dərjger qosьladь.

Əsker qьzmetjne caqьru jsjn өtkjzu mjndetj çergjljktj əsker çana azamattьq өkmet orьndarьna çykteledj.

Sondьqtan əsker qatarьna caqьratьn komissianьң sostavьna profsoiuzdardьң, qalq aqartu вөljmderjnjң çana qoqam ūiьmdarьnьң өkjlderjn kjrgjzu, menjң oiьmca, ecвjr qaçettjgj çoq.

Əsker qatarьna caqьratьn komissianьң çūmьsьnda dərjgerlerdjң orny erekce. Armia men flotqa densaulьqь çaqsь adamdardь alьp tolьqtьru çūmьsь, kөвjnese, əskerge caqьru kezjndegj dərjgerlerdjң çūmьsьna bailanьstь. Ekjncj çaqьnan, tolьq dəlelderge syienвei, auru seвeptj əsker qatarьna caqьrudan вosalu jsj de memlekettjң el qorqau çūmьsьna kesjrjn tigjzedj. Sondьqtan da zaңnьң 23-statiasьna arnaulь eskertu çazu qaçet dep tabьlьp otьr, onda вьlai çazьlqan:

«...naqьz əskerljk qьzmetke caqьrьlatьndardьң densaulьqьn çana dene qūrьlьs çaqьnan çaramdьlьqьn anьqtaqanda adal nietpen qaramaqanь nemese вūra tartqanь ycjn komissianьң mycesj вolqan dərjgerler, sol siaqtь əskerge caqьrьlatьndarqa meditsinalьq kuəljk вeruge qatьstьrьlqan dərjgerler qьlmьstь dep sanalьp, çauapqa tartьladь».

NAQЬZ ƏSKERLJK QЬZMETKE CAQЬRU MERZJMJN KEIJNGE QALDЬRU TURALЬ

Qoldanьlьp kele çatqan zaң вoiьnca orta mekteptjң oqucьlarь mektep вjtjru ycjn 25 çasqa deijn, al studentter 28 çasqa deijn вosatьlьp keldj. Orta mekteptj çastar ədette onsegjz çasta вjtjrjp cьqьp çyr. Osь ças çaңa zaң вoiьnca orta mekteptj вjtjrucjlerdjn əskeri qьzmetke caqьrьlatьn çasь вolьp вelgjlenjp otьr. Sonьmen, orta mekteptj вjtjrgender sol çьlь əskerljk qьzmetke вaruь kerek, өitkenj çoqarь dəreçelj mektepterge tysucjler əskerljk qьzmetten ecвjr вosatьlmaidь.

Əsker qatarьna caqьrьlatьndar auru sebeptj nemese basqa dəleldj sebeptermen 18 çasqa deijn orta mekteptj вjtjrmegen вolsa, sol orta mekteptj вjtjru ycjn qana вosatьladь. Mūndai çaqdaida, ol mektep вjtjrjp cьqqanqa deijn, вjraq eң ərj degende 20 çasqa deijn qana вosatьladь.

Çaңa zaң вoiьnca orta mekteptj вjtjrucjler aldьmen naqьz əskerljk qьzmettj өtep, tek osьdan keijn qana çoqarь dəreçelj mektepterge tysetjn вolqandьqtan, çoqarь dəreçelj mektеplerdjң studentterjn вosatu məselesj өzjnen өzj qalьp qoiadь. Kəzjrgj kezde çoqarqь dəreçelj oqu orьndarьnda oqitьn studentter вūrьnqьsьnca вosatьlqan kyijnde qala beredj.

Orta dəreçelj oqu orьndarьn вjtjrjsjmen 18 degj çastardьң armia qatarьna caqьrьlatьn вolqanь, armia men flotqa sovet intelligentsiasьn kөptep keletjn etedj.

1939 çьlь orta mekteptj вjtjrgenderden əsker qatarьna 145 mьң camalь adam caqьramьz. Mūnьң jcjnde tyrlj

uaqьltarda əsker qьzmetjnen bostьlqandar da bar. Būl mol otrəd. Būl otrədtan tek polk mektepterjn qana emes, onьn ystjne derbes bөljmder qūrap aluqa boladь. Osь toptьn ezjnen soqьs uaqtьnda jsteitjn orta basсь sostav zapasь (kjcj leitenanttar, leitenanttar, soqьs texnikterj taqь basqalarь) əzjrlenedj.

Çaŋa zaŋ boiьnca orta mektepterdj bjtjrgen adamdardь naqьz əskerljk qьzmetke caqьru çөnjnde belgjlenjp otьrqan tərtjp ədjlettjktj ornatu carasь boladь, būl caranь basqaca ataugа bolmaidь. Cьnьnda, osь uaqьtqa deijn ne bolьp keljp edj? Orta mektepte oqitьndar sol çerjnde 25 çasqa deijn, al studentter 28 çasqa deijn otьrьp qala beretjn edj. Sөitjp, osьnca çasqa kelgennen keijn qana, iaqni çalpь alqanda, yilj-çailь bolьp, çasь keljp qalqannan keijn qana studentter nemese çoqarь dəreçelj mekteptj bjtjrucj azamattar əsker qatarьna caqьru punktterjne keletjn edj. Zaŋ boiьnca būlardьŋ bərj de armiada bjr-aq çьl jstep, bjrçьldьqtar dep atalatьn edj. Armianьŋ qatarьnda būl toptar kөp bolatьn ba edj? Çoq, өte az bolatьn. Çoqarь dəreçelj mekepterdj bjtjrgenderdjŋ edəujrj tyrljce maŋьzdь çana maŋьzsьz mekemelerge ornalasьp aiьp, taqь da bosanьp, 30 çasqa deijn, çalpь əsker qatarьna caqьrudan bosaitьn kezge deijn qalьp qoiьp çyrdj. Sonda memleket būl azamattardь oqьtuqa qarçьlar cьqarьp, al olar kerek dese memleket aldьnda azamattьq borьcьn da өtemeitjn. Qьzьl Armia qatarьna barmai qalatьn bolьp çyrdj.

Onьŋ ber çaqьnda, armiamьz damьqan saiьn çana onьŋ texnikasь өsken saiьn intelligent adamdar armiaqa orasan kөp kerek boladь. Zaŋ proektj, Qьzьl Armia men Soqьs-Teŋjz Flotьn qoldai otьrьp, osь uaqьtqa deijn bolьp kelgen, keibjr çastar çөnjnde bolьp kelgen būl ədjletsjzdjktj çoiьp, el qorqau çūmьsьnьŋ keregjn qamtamasьz etedj.

Əskerge caqьrьlatьndarqa semia çaqdaiьna bailanьstь berjletjn çeŋjldjk turalь. Qoldanьlьp kele çatqan zaŋ boiьnca, qarauьnda bjr nemese bjrnece çūmьsqa çaramaitьn adamdarь bar əsker qatarьna caqьrьlatьndarqa, semia çaqdaiь çөnjnen çeŋjldjk berjluj mymkjn. Mūndai əsker qatarьna caqьrьlatьndar kadr qьzmetjne alьnbaidь, əskerden tьstar qatarьna qosьladь, iaqni əskerljk qьzmetten bosatьladь, sөitjp, zapastar esebjnde boladь.

Qoldanьlьp kelgen zaŋda semia degendegj tysjnjk dəl bьlai aitьlqan: «tuьsqandьq çaqьnan tyrlj atadan qūralьp, bjrge tūratьn çana bjr caruacьlьqpen ainalьsatьn nemese barlьqьna bjrdei qaraçatpen tjrcjljk etetjn tuьs—eŋbek qūramasьndaqь adamdar boladь».

Osьlai dep belgjlengen «semiaqa» əsker qatarьna caqьrьlatьnnьŋ tek ata, anasь, əielj çana balalarь qana kjrmeidj, onьŋ tuьsqandarь, qarьndastarь, babasь, əçesj, sonьmen qatar əsker qatarьna caqьrьlatьnnьŋ əieljnjŋ tuьsqandarь, qarьndastarь, babasь, əçesj tegjs kjredj, əsker qatarьna caqьrьlatьnnьŋ basqa tuьsqandarь men onьŋ əieljnjŋ tuьsqandarь tegjs kjredj, nece ataqa deijn baratьnь belgjsjz (k y l k j), əsker qatarьna caqьrьlatьnmen bjrge, onьŋ kөmegjmen tūratьndar semia bolьp sanaladь. Yi çaqdaiь çөnjnen çeŋjldjk beruge pravolь ekenjn anьqtau ycjn semia çөnjnde osьndai tysjnjktj ūstaudan kəzjrgj kezde kylkjden basqa ecnərse qalmadь.

Mūndaqь bjr eske alatьn çaqdai, 1936 çьlqa deijn armia qatarьna 21 den 23 çasqa deijngj adamdar caqьrьlьp keldj, caqьrьlatьndardьŋ keibjreulerj өzjnjŋ qarauьndaqь basqa tuьsqandarьnьŋ ystjne balalarьn ycke deijn çetkjzjp çyrdj (k y l k j). Mūndai çaqdailarda semiada çalqьz qьzmetker bolьp sanalatьn adamdarqa çeŋjldjk beru erekce çaqdai bolьp sanalьp çyrdj.

Zaŋ proektj boiьnca əsker qatarьna caqьru çasь 18 — 19 çasqa deijn tөmendetjlgenjn aitьp ettjm. Əsker qatarьna caqьrьlatьndardьŋ basьm kөpcjljgjnjŋ, men olardьŋ 100 protsentke çetkenjn çaqsь kөrer edjm, endj өzjnjŋ semiasь bolmaidь (k y l k j). Būl bjrjncj çana eŋ maŋьzdь çaqdai, al mūnan da gөrj maŋьzdь çaqdai mьnau: kolxoz stroiьnьŋ çeŋujmen bailanьstь,

bjzdjң eljmjzde çūmьssьzdьqtьң çoqtьqьmen bailanьstь eңbekcjlerdjң əlauqat dəreçesj mьqtap ozgerdj, al semianьң ozjn alatьn bolsaq, kəzjr burьnqьqa myldem ūsamaitьn boldь, soitjp, eң berj degende, amal qanca, bjzdjң zaңьmьzdan orьn alьp kelgen kjsj kylerljk ūqьmqa ūsamaitьn boldь.

Sondьqtan da zaң proektjnde qaraubnda çūmьsqa çaramaitьn ekj adamь bar çana semiada çalqьz ozj jsteitjn əsker qatarьna caqьrьlucьlarqa qana semia çaqdaiь boiьnca çeңjldjk berjlsjn dep kərsetjljp otьr. Mūnda semianьң eңbekke çaramaitьn adamdarьna mьnalar çatadь: çasь 60 tan asqan əkesj, çasь 55 ten asqan cecesj, nemese bjrjncj çana ekjncj toptaroqa qosьlqan çarьmçan əkesj men cecesj. Būlardьң çasь eske alьnbaidь.

Semia çaqdaiь boiьnca çeңjldjk berjlgender beibjt uaqtьnda naqьz əskerljk qьzmetten bosatьlьp, ekjncj kategoriaь zapasqa tjrkeledj.

QATARDAQЬ ÇANA KJCJ BASCЬ SOSTAV ZAPASЬ TURALЬ

Əskerljk bjljm berjlgen zapastьң çaipь sanьn arttьra beru ycjn əskerljk esepte tūru merzjmj 10 çьlqa arttьrьlьp otьr — qoldanьlьp kelgen zaң boiьnca 40 çasqa deijn edj, proektj boiьnca (32-statia) 50 çasqa deijn esepte tūradь.

Çoqarqь on çastьң zapasь (40—50 ças) soqьs uaqtьnda kəbjne, tьildaqь qьzmetke paidalanьladь.

Qoldanьlьp kelgen zaң boiьnca zapasqa naqьz əskerljk qьzmettj otkenderdjң bərj çana naqьz qьzmettj otpegen əskerden tьs dep atalatьndar engjzjletjn edj, zaң proektjnjң onan aiьrmacьlьqь — **zapastь ekj kategoriaqa** boledj. (31-statia).

Bjrjncj kategoriaь zapasqa armiada bolьp naqьz qьzmet otegen əskerljk qьzmetkerlerdjң bərj, iaqni tolьq yiretjlgen adamdar, al ekjncj kategoriaь zapasqa armiada qьzmet jstemegen adamdardьң bərj, iaqni çeңjldjk alьp əsker qatarьna caqьrьlatьndardan artьq qalqandar çana soqьs kezjnde stroidan tьs qьzmetke çaraidь dep eseptelgen əsker qatarьna caqьrьlucьlar qosьladь.

Ekjncj kategoriaь zapasqa, sonьmen qatar meditsinalьq, mal dərjgerljgj nemese texnikalьq əzjrljgj bar, Otan qorqau Qalq Komissariatь men Soqьs-Teңjz Flotьnьң əskeri esebjne alьnqan əielder de qosьladь.

Zaң proektjnde çoqarьda kərsetjlgendei mamandьqь bar əielder, qaçet bola qalqan kynde, soqьs uaqtьnda armia men flot qatarьna caqьrьlsьn dep kərsetjljp otьr.

Zaң proektjnjң būrьn qoldanьlьp kelgen zaңnan būl çəndegj aiьrmacьlьqь mьnada: mūnda maman əielderdjң soqьs uaqtьnda armiada qьzmet etu mjndetj qana kərsetjljp qoimaidь, sonьmen qatar keregjne qarai çana çoqarьda aitьlqan qalq komissariattarьnьң aldьn-ala belgjlengen plandarь boiьnca əielderdjң belgjlengen oqu çiьnьnan otuge (soqьs gospitaldarь, instituttar, laboratorialar, masterskoilar taqь basqalarь çaiьnda) mjndettj ekenj kərsetjljp otьr.

Əskerljk çənjnen kontingenttjң yiretjlgenderjn yiretjlmegenderjnen aiьru, iaqni zapastь ekj kategoriaqa bəlu, eseptiң neqūrlьm dūrьs boluьn çana **beibjtcjljk** uaqtьnda əskerljk qьzmet ətеuge mjndettj būl ekj tyrlj toptьң əskerljk əzjrljgjn tijsjnce çyrgjzudj qamtamasьz etedj, al mobilizatsia kezjnde armia men flottь dūrьs qūraudь çeңjldeledj.

Zaң proektj əskerljk qьzmetke mjndettjlerdjң oquqa çinalatьn merzjmderjn edəujr kəbeitudj kəzdep otьr.

Bascь sostav çiьnьnьң çaipь merzjmj yc ese, kjcj komandirler çiьnьnьң merzjmj bes esege çuьq, qatarlь sostav — merzjmj 3,5 ese, ekjncj kategoriaь zapastaqьlardьң merzjmj — 2,5 ese kəbeitjljp otьr.

Zapasta boludьң çaipь merzjmjn sol mezgjldegj çiьnnьң çaipь merzjmjmen salьstьratьn bolsaq, onda ecbjr seketj çoq mьnadai kartinanь kəremjz:

	Zapasta boludьŋ çaipь merzjmj	Çьndardьŋ çaipь merzjmj
Qatarlь sostav	29 çьl (21 den 50 çasqa deijn)	1,5 çьl
Kjcj komandirler	28 çьl (22 çastan 50 çasqa deijn)	2 çьl
Ekjncj kategorialь zapastaqьlar	31 çьl (19 çastan 50 çasqa deijn)	2 çьl
Bascь sostav		
Kjcj leitenanttar, leitenanttar, starci leitenanttar . .	25 çьl (Bascь sostavqa ortaeseppen 20 çьl)	3 çьl
Kapitandar men maiorlar	20 çьl	»
Podpolkovnikter men polkovnikter	15 çьl	»
Kombrigter men onan çoqarqьlar	10-5 ç.	»

Ərtyrlj kategorialardьŋ qьzmet atqaru merzjmderjnjŋ bjr kelkj bolmauьnьŋ mənjsj — olar otstavkaqa tyrlj mezgjlde cьqadь, erte ketetjnder yc çьl qьzmet atqaruqa tijs, өitkenj olar, cьnьn aitqanda, armiada bolqan dəreçesjnde qalьp qoiadь, al endj bjreulerj qьzmet basqьctarьmen çoqarь өrlei otьrьp, olar da yc çьl qьzmet atqaruqa tijs, өitkenj olardьŋ armiadaqь mjndetj edəujr çauaptьraq, edəujr auьrьraq mjndetter.

Zaŋ proektjnde çiьn mezgjljnjŋ tek ortaca məlcerj qana kөrsetjljp otьr, al bүl çiьndardьŋ js çyzjndegj merzjmjn naqьz keregjne qarai çьl saiьn Soiuzdьŋ Qalq Komissarlarь Sovetj belgjlep otьradь.

Əskerljk qьzmetke mjndettjlerdjŋ soqьs kvalifikatsiasьn belgjlj dəreçede saqtau ycjn, qaita pьsьqtau çiьndarьnьŋ çalpь merzjmjn kөbeitu — өte kerektj cara bolьp tabьladь. Kəzjrgj zamandaqь armia bykjl soqьs qьzmetkerlerjnjŋ, onьŋ jcjnde qatarlь sostavtьŋ da kvalifikatsiasь mol boluьn talap etetjndjgjn men aittьm da. Solai bola tүrsa da, çauьnger iaki komandir qancama çaqsь daiьndalqanьmen, uaqьt өtken saiьn onьŋ kvalifikatsiasь təmendei beredj. Sondьqtan armianь soqьs bola qalqan kynde tolьq, kvalifikatsialь etjp kөbeitudj qamtamasьz etu ycjn bjrjncj çana ekjncj kategorialь zapastьŋ bərjn auьq-auьq ınьqtap əzjrlep otьru qaçet.

Opolcenie atalatьndarь өte nacar yiretjlgen, iaki mylde yiretjlmegen patca armiasьnьŋ çer çyzjljk soqьstaqь təçribesj — soqьs kezjndegj capcaŋ əzjrljktjŋ paidasь az ekendjgjn, maidanqa mylde əzjrlenbegen adamdar çjberjlgendjgjn kөrsettj, al münьŋ nemen bjtkendjgjn bərjŋjzde çaqsь bjlesjzder.

Bascь sostav turalь. Əsker qatarьndaqь bascь sostavtь qьzmet çөnjnen neqүrlьm dүrьs, der kezjnde jlgerjletu ycjn, sol siaqtь soqьs kezjne zapas qүraudь kөbeitu ycjn, bascь sostavtьŋ naqьz əskerljk qьzmet atqaratьn merzjmderj edəujr azaitьladь. Qoldanьlьp çyrgen zaŋ boiьnca leitenanttarmen olardьŋ dəreçesjndegj adamdarqa naqьz əskerljk qьzmettjŋ merzjmj 40 çьlqa deijn bolьp belgjlengen bolatьn, zaŋ proektj boiьnca 30 çьlqa deijn boluь kөzdeljp otьr; starci leitenanttarmen olardьŋ dəreçesjndegj adamdarqa 40 çьl edj; 35 çьl boladь; maiorlar men olardьŋ dəreçesjndegj adamdarqa 45 çьl edj; zaŋ proektj boiьnca 40 çьl boladь.

Polkovnikten bastap sonan çoqarь qarai qalqan bascь sostavtьŋ bərjne. qoldanьlьp çyrgen zaŋ boiьnca 60 çьl edj; al zaŋ proektj boiьnca polkovnik terge — 45 çьl, kombrikterge — 55 çьl, komdivter men onan çoqarьlarqa 60 çьl bolьp otьr.

Zaŋ proektj: podpolkovnik, starci batalion komissarь degen əskeri çaŋa ataqtar belgjlep otьr, bүlar bjzdjŋ rangtar turalь tjzjmde çoq edj. Bүl cara qьzmet çөnjndegj bjrsьpьra oilardan tuьp otьrqan cara.

ÇIЬN MEZGJLDERJNDE TABЬSTARDЬ SAQTAU ÇANA SӨTKELJK AQЬLAR TURALЬ

Qoldanьlьp çyrgen zaŋ boiьnca (əskeri qьzmetkerlerge berjletjn çeŋjldjkter turalь zaŋnьŋ 45,46-statialarь) oqu çiьndarь kezjnde zapastaqь çүmьscьlar men qьzmetkerledjŋ çү-

mьs jstep çyrgen çerjndegj ortaca tabьstarь tolьq saqtaladь, al əskerden tьsqarьlardьn (naqьz əskerljk qьzmettj ətpegenderdjn) ortaca tabьstarьnьn ycten ekjsj saqtaladь.

Zaq proektj boiьnca (48-statia) barlьq əskerljk qьzmetke mjndettj çūmьscьlar men qьzmetkerlerdjq qatarlь sostavtaqьlarьnьn da, zapastaqь komandirlerjnjq de çūmьs jstep çyrgen çerjndegj ortaca tabьsьnьq çartьsь saqtaladь. Onьq ystjne, zaq proektj boiьnca zapastaqь komandirlerdjn bərj çiьn kezjnde çana çiьnqa bara çatqan, çiьnnan kele çatqan çoldaqь kezjnde, əskeri ataqьna qarai, sətkesjne 5 somnan 15 somqa deijn aqca alatьn bolьp otьr.

Qoldanьlьp çyrgen zaq boiьnca kolxozcьlardьq zapastaqь qatarlь sostavь, kjcj komandirlerj, əskerden tьsqarьlarь çiьn kezjnde ecteqe almaidь. Kolxozcьlardьq tek zapastaqь komandirlerj qana, iaqni kolxozcьlardьq çiьnqa caqьrьlqan azqantai bəlegj qana Otan qorqau Qalq Komissariatь men Soqьs-Teqjz Flotь Qalq Komissariatьnan sətkeljk aqcalar aladь. Mūndai tərtjp əskerljk qьzmetke mjndettj kolxozcьlardь çūmьscьlar men qьzmetkerlerge qaraqanda nacar çaqdaida qaldьradь.

Sondьqtan zaq proektj mьnadai tərtjp belgjlep otьr: būl tərtjp boiьnca yirenu çiьndarьna caqьrьlqan barlьq kolxozcьlardьq qatarlь sostavtaqьlarьna bolsьn, zapas komandirlerjne bolsьn, sol caqьrьlqandarmen bjrdei mamandьqь, kvalifikatsiasь bar basqa kolxozcьlarqa çiьn kezjnde çazьlatьn ortaca eqbek kynnjq çartьsьn çazuqa tijs.

Uaqьtca oqu çiьnьna ketken əskerljk qьzmetke mjndettj kolxozcьlardь zattьq çaqьnan qamtamasьz etu jsjne kolxozdardьq qatьnastьrьluь ərj der kezjnde jstelgen. ərj ədjl cara. Al kəzjrgj kezde de kəp çaqsь kolxozdarda kolxozdьq əskerljk qьzmetke mjndettj mycelerj oqu çiьndarьnda çyrgen kezderjnde olarqa eqbek kyn çazьp otьr. Səitjp, zaq proektj kəzjrdjq ətjnde-aq kəp kolxozdardьq jstep otьrqan nərselerjn retke saludь qana ūsьnьp otьr.

Əskerljk esep turalь. Zaq proektjnjq əskerljk esepke arnalqan altьncь tarauь eseptjq çaqa sistemasьn zaq retjnde baiandь etjp otьr, bjz būqan biьlqь çьldan bastap kəcjp otьrmьz.

Kəsjp orьndarьnda çyrgjzjletjn eseptjq būrьnqь sistemasь ətjn aqtamadь. Kəsjp orьndarьndaqь əskeri-esep stoldarь çūmьstь çaman jstedj.

Kəbjnese bьlai bolьp çyrdj: zapastaqь əskerljk qьzmetke mjndettjlerdjq keibjreulerj bjrnece kəsjp orьndarьnda esepke alьndь (būl, kəbjnese, kezjnde bjzdjq ūcqalaqtar dep ataqan adamdarьmьz edj), al keibjreulerj mylde esepke alьnbadь, sonьq saldarьnan esep məljmetterjnde bьlьq boldь.

Əskerljk qьzmetke mjndettjlerdj tūratьn çerjne qarai — militsia bəljmderj men selolьq sovetter boiьnca esepteudjq çaqa sistemasь, ətj qoldanьlqannan bergj az merzjmnjq ətjnde-aq çaqsь nətiçeler berdj. Eseptjq çaqa sistemasь tūsьnda — əskerljk esepke alu, əskerljk esepten cьqaru jsj yi kjtaptarьna çazьlumen, cьqarumen qatar çyrgjzjletjn sistema kezjnde əskerljk qьzmetke mjndettj zapastaqь adam ətjnjq esepke tūruqa mjndettj ekendjgjn cьnьnda ūmьtuь mymkjn emes. Onьq ystjne, eseptjq çaqa sistemasь əskerljk qьzmetke mjndettjlerge əlde qaida qolailь. Əskerljk qьzmetke mjndettj adam basqa qalaqa iaki sol qaladaqь militsianьq basqa bəljmjnjq audanьna kelgende əsker esebjne alьnu ycjn militsiaqa ətj baruь mjndet emes. Būl ycjn yi basqarmasьna pasportьmen bjrge ətjnjq əskerljk beletjn berse bolqanь.

Eger əskerljk qьzmetke mjndettj ərbjr adam zaq proetkjnjq 63,64, 65, 66-statialarьnda kərsetjlgen ereçelerdj dəl saqtaitьn bolsa, al yi basqarmalarь, militsia men selolьq sovetter mūnь qattь qadaqalaitьn bolsa, al olar būl js çənjndegj ətderjnjq çauapkercjljgjn tysjne otьrьp, būqan cūqьldanuqa mjndettj de, olai bolsa, bjzde əskerljk esep əte çaqsь çolqa qoiьladь, sətjp esep məljmetterj zapastaqь adamdardьq naqьz çaiьn kərsetetjn boladь, al soqьs

kezjnde mobilizatsianь oidaqьdai çyrgjzjp, qarulь kycterdj dūrьs qūrau ycjn esep-məljmetterjnjң anьq bolubnьң maңьzь orasan zor.

Bastauьc çana əskerge caqьru aldьndaqь əzjrljk turalь. Qoldanьlьp çyrgen zaң boiьnca əskerge caqьru aldьndaqь əzjrljkke 18 — 19 çastaqь çastar qamtьlьp çyr. Būl əzjrljk çalpь oqu merzjmj ekj ai bolьp, oqu çiьndarьnda çyzege asьrьladь.

Zaң proektjsj çastardь əskerljk qьzmetjne əzjrleudjң çaңa tyrjn — aldьn ala əskerljk əzjrljktj engjzedj; būl aldьn ala əzjrljk jsj barlьq ortalau çana orta mektepterde 5-cj klastan bastap 7-cj klasqa deijn çyrgjzjledj. Eresekterdj əskerljk qьzmetke aldьn ala əzjrleuden basqa əskerge caqьru aldьndaqь əzjrljk çūmьsь da çyrgjzjledj. Būqan orta mekteptjң çoqarqь yc klasьnьң (8 — 9 çana 10 klastardьң) oqucьlarь tartьladь.

Oquda bolmaqan çastar əskerljk ənerdj yiretudjң mjndettj tyrj bolqan əskerge caqьrьlu aldьndaqь əzjrljktj ətpeidj, ətkenj mūndai əzjrljk kəp qarçьnь kerek etjp, az paida keltjretjndjgjn təçribe kərsettj.

Çastardь aldьn ala əskerljk qьzmetjne əzjrleu jsjne mektepterdjң oqu planьnda altь kyndjk saiьn ekj saqattan uaqьt bəlu jsj çobalanьp otьr, al əskerge caqьrьlu aldьndaqь əzjrljk çūmьsь oqu orьndarьnda arnaulь programma boiьnca ətkjzjledj.

Aldьn ala əskerljk əzjrljk çūmьsьn bolsьn, əskerge caqьru aldьndaqь əzjrljk çūmьsьn bolsьn oqu orьndarьnda kəbjnese zapastaqь komandirlerden qūrastьrьlatьn ctattь əsker bascьlarь ətkjzedj.

Dūrьs çolqa qoiьlqan aldьn ala əzjrljk çūmьsь men əskerge caqьru aldьndaqь əzjrljk çūmьsьnьң bjzdjң eljmjzdj qorqau ycjn adam aitqьsьz zor maңьzь bar. Bjzdjң bolacaq çauьngerlerjmjz bjzdjң Qьzьl Armianьң çauьngerljk traditsialarьmen tanьsuqa, əsker distsiplinasьnьң negjzgj ereçelerjmen tanьsuqa mymkjncjljk aladь. Eresekter men çastar əskerljk stroidь, atьs çūmьsьn yirenedj, əue, ximia cabuьlьnan qorqanu ereçelerjn bjletjn boladь, çana, eң bastьsь, denesjn çaqsьlap cьnьqtьrьp aladь.

Өsjp kele çatqan ças buьn aldьn ala əskerljk əzjrljk jsjnde sotsializm ycjn çana bjzdjң otanьmьz ycjn kelecekte bolatьn soqьstarda Qьzьl Armianьң çauьngerjne kerek bolqan morəldьq çana densaulьqqa kerektj qasietterge qolьn çetkjzedj.

Aqьrьnda men mьnanь atap ətkjm keledj: mjndettj əskerljk qьzmet turalь osь kynge deijn qoldanьlьp kelgen zaң «djn nanьmdarь boiьnca əskerljk qьzmetten bosatu» çənjndegj arnaulь tərtjp belgjlengen edj.

Soңqь çьldarь əsker qatarьna caqьru təçribesj kərsetkendei, djn nanьmdarь boiьnca əskerljk qьzmetten bosanqandardьң sanь ətе az ekendjgjn (bykjl Soiuzda bjrlj çarьm qana ekendjgjn) kərsettj, sondьqtan mūndai taraudь çaңa zaңqa engjzudjң endj ecbjr keregj çoq. 1937 — 1938 çьldarda əsker qatarьna caqьrqan kezde djn nanьmdarь boiьnca əskerljk qьzmetten bosatu turalь bjrde-bjr arьz tysken çoq.

Deputat çoldastar!

Qorьtьndьda menjң mьnanь aitьp ətkjm keledj: **«Çalpьqa bjrdei əskerljk mjndet turalь»** zaңdь SSSR Ülь Sovetj bekjtedj dep senemjn, būl zaң berjk negjz bolьp tabьladь; būl negjzde Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Flotь qūlacьn onan saiьn keң çaiьp, onan saiьn kyctj, onan saiьn berjk boladь.

Sovetter Soiuzьnьң qarulь kycterj əruaqьtta өz qalqьnьң bel balasь boldь çana sovet qalqьmen bjrge olar qьiьncьlьqtardь çeңu çolьmen, tabьstar men çeңjsterge çetu çolьmen çyrjp otьrdь.

Bykjl eljmjz siaqtь, Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Flotь da өz damuьnьң barlьq etaptarьnda, qūrьlьs mjndetterjn bolsьn, çaularqa qarsь qarulь kycpen kyresu mjndetterjn bolsьn cecken kezde, ərdaiьm Lenin — Stalin ūlь partiasьnьң çana bjzdjң danьcpan kəsemjmjz Stalin çoldastьң bascьlьqьnda boldь. (O v a t s i a q a a i n a l q a n d u, ū z a q q o l c a p a l a q t a u. Çūrttьң barlьqь orьndarьnan tūradь. «Ura!» «Stalin

çoldas çasasьn!» degen ürandar estjledj).

Sondьqtan kəzjr, вykjl əlem soqьsqa alas ürьp daiьndalьp çatqan kezde, Qьzьl Armia men Soqьs-Teңjz Floть — Sovetter Soiuzьnьң qarulь kycterjmen вjrge вjzdjң вykjl tamaca qalqьmьz вen ykmetjmjz, Lenin — Stalin partiasь men вjzdjң danьcpan kөsemjmjz Stalin soqьsqa ərdaiьm əzjr bolu ycjn saspastan saвьrlь tyrde qьzmet etjp otьrqandьqьn вjljp masattanadь. Qalqaralьq oqiqalar qancama kent çana qorqьnьctь вolsada Sovetter Soiuzь qapьlьsta qalmaidь. Al Sovetter Soiuzьnьң cьn pjcjnjn aqьlь adasqandьqtan kərmeitjn gospodinder sovetterdjң ülь qalqьnьң ülь qarulь kycj вar ekendjgjn, çaularqa qarsь kyreste qaçьrlь qarulь kycj вar ekendjgjn çana ərqacanda вolatьndьqьn tysjngenge deijn, вül qarulь kyc çeңjmpaz Sovetter Soiuzьnьң qasiettj pravolarьna, çerjne çana aвьroiьna qol sūquqa вatьlь вarqandardьң вarlьqьn ərqacan da tas-talqan etetjndjgjn tysjngenge deijn ərdaiьm sazaiьn tartьp otьradь.

Bjzdjң qalqьmьz вen onьң daңqtь Ykmetj çasasьn!

Lenin — Stalin partiasь çasasьn!

Bjzdjң ülь Stalin çasasьn!

(Ovatsiaqa ainalqan du qol capalaqtau. «Ura!» degen ürandar köterjldj. Çürttьң вarlьqь orьndarьnan türьp qolcapalaqtaidь. «Qьzьl Armia men onьң вascьsь Vorocilov çoldas çasasьn!», «Soqьs-Teңjz Flotь çasasьn!», «Ülь Stalin çasasьn!» degen daustar estjledj).

Germania men Sovetter Soiuzьnьn arasьnda cавuьl çasaspau turalь cart

SSSR men Germanianьn arasьnda вeiвjtcjljk jsjn nьqaita вerudj kөzdegen.

SSSR УKMETJ MEN GERMANIA УKMETJ

SSSR men Germania arasьnda 1926 çьlqь aprelde çasalqan beitaraptьq carttьn negjzgj ereçelerjne syienjp, mьnadai keljsjmge keldj:

I s t a t i a

Keljsjmge kelucj ekj çaq вjr-вjrjne çekelep вolsьn, basqa derçavalarmen вjrlesjp вolsьn, kyc kөrsetudjn qandaiьnan вolsa da, agressiacьl әrekettjn qandaiьnan вolsa da, cавuьl casaudьn qandaiьnan вolsa da aulaq вoluqa mjndettenedj

II s t a t i a

Eger *keljsjmge kelucj* ekj çaqtьn вjrj ycjncj derçavanьn soqьs әreketterjne ūcьraqandai вolsa, k e l j s j m g e k e l u c j ekjncj çaq ol derçavaqa ecqandai kөmek вermeidj.

III s t a t i a

Keljsjmge kelucj ekj çaqtьn ykmetterj өzderjnjn ortaq myddelerjne qatnastь mәseleler turalь вjr-вjrjne вjldjrjp, tanьstьrьp otьru ycjn kelecekte вjr-вjrjmen ьntьmaqtь вoladь.

IV s t a t i a

Keljsjmge kelucj ekj çaqtьn вjrde вjrj өzge derçavalardьn ekj çaqtьn вjrjnc tjkelei iaki çanamalai qarsь вaqьttalqan çjkterjnjn ecqaisьsьna qatьnaspaidь.

V s t a t i a

Keljsjmge kelucj ekj çaqtьn arasьnda вjr mәseleler çөnjnde talas iaki dau tuqandai вolsa, вūl talastardь iaki daulardь ekj çaq tatu pjkjr alьsu arqьlь nemese kerek вolqan kezderde daudь cecu çөnjnde komissialar qūru arqьlь ьlqi beiвjtcjljk çolmen cecedj.

VI s t a t i a

Būl cart 10 çьl merzjmge çasaladь, onьn ystjne вūl carttь *keljsjmge kelucj* ekj çaqtьn вjrj merzjmj өtpcsten вjr çьl вūrьn вūzвaqan вolsa, carttьn qoldanu merzjmj өzjnen-өzj taqь da вes çьlqa ūzartьldь dep esep teledj.

VII s t a t i a

Būl cart вarьnca qьsqa merzjmde вekjtjluge tijs. Bekjtu gramotalarьn alьsu jsj Berlinde вoluqa tijs. Cart qol qoiьlqannan keijn dereu kycjne enedj.

Būl cart 1939 çьlqь aqūstьn 23 de Mәskeude nemjs çana orьs tjljnde ekj dana вolьp çasaldь.

SSSR ykmetjnjn өkjl etuj вoiьnca
V. M. MOLOTOV

Germania ykmetj ycjn
I. RIBBENTROV

Partia propagandasьna bolcevikce basCьlьq eteijk

«BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьq» çarьqqa cьqqanьna bjr çьldai uaqьt boldь. Stalin çoldastьq initsiativasь çana qolma-qol qatьnasuьmen çasalqan ūlь tamaca kjtap partiamьzdьq, bykjl sovet qalqьnьq ømjrjnde çaqa ideialьq-saiasi ørleudj bastadь.

«BK(в)P tarixьnьq qьsqaca kursь» SSSR da 15 million, onьq jcjnde bjzdjq respublikamьzda çartь million danadai taradь.

Marksizm-leninizm çønjndegj negjzgj bjljmderjnjq ensiklopediasь bolьp tabьlatьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьq» çarьqqa cьqub çana BK(в)P Ortalьq Komitetjnjq 1938 çьlqь noiabrdjq 14 degj qaulьsь bjzdjq ideialьq-saiasi çūmьstarьmьzdь būrьn-soqdь bolьp kørmegen dəreçege køterdj.

Køptegen partia, sovet, caruacьlьq aktivterjnjq bykjl sovettjk intelligentsianьq marksistjk-lenindjk teoriaqa çetjluge ьntasь kyceidj. Milliondaqan adamdar bolceviktjk partianьq daqqtь tarixьn øzdjgjnen yirenuge kjrjstj. Marksistjk-lenindjk teoriaqa çetjletjnjne kadrlarьmьzdьq senjmderj kyceidj.

Marksizm-leninizm negjzderjn meqgermeijnce, qoqam damub zaqdarь turalь qьlьmdь yirenbeijnce sotsialistjk memlekettjq baqalь qьzmetkerj bola almaitьndьqьn partiada bar çana partiada çoq bolcevikter cьn tysjndj. Marksistjk-lenindjk teorianьq çūmьldьrucьlьq rəljn Stalin çoldas BK(в)P nьq XVIII siezjnde taqьda aiqьndap surettedj. Jlgerj dami berujmjz ycjn alda tūrqan kyrdelj mjndetterdjq bjrj esebjnde partia mycelerjne, partia kadrlarьna marksistjk-lenindjk tərbie beru mjndetjn taqьda køterdj.

«Memlekettjk çana partialьq çūmьsьmьzdьq, — dedj Stalin çoldas, — qai salasьnda bolsa da qьzmetkerlerdjq saiasi bjljm dəreçesj çana marks tjk-lenindjk sanalьlьqь neqūrlьm çoqarь bolsa, çūmьstьq øzj solqūrlьm çoqarь çana çemjstj boladь, çūmьstьq nətiçelerj solqūrlьm çaqsь boladь, al qьzmetkerlerdjn saiasi bjljm dəreçesj çana marksistjk-lenindjk sanalьlьqь neqūrlьm tømen bolsa, çūmьstьq bøgelu çana aiaqsьz qalu mymkjncjljgj solqūrlьm kyctj boladь, qьzmetkerlerdjq øzderjnjq ūsaqsьp azqьndap, jskersjngen-ūsaqcьl adamdarqa ainalu mymkjncjljgj, olardьq azu mymkjncjljgj solqūrlьm kyceie beredj, — mūnь aidan anьq aqiqat dep tanu kerek. Eger bjz çūmьstьq barlьq salalarьndaqь kadrlarьmьzdь, jckj çaqdai men qalqaralьq çaqdaida emjn-erkjn dūrьs baqьt ūstai alatьndai etjp ideologia çaqьnan daiarlai bjlsek çana saiasi çaqьnan cьnьqtьra bjlsek, eger bjz olardь eljmjzge bascьlьq etu məselelerjn oncama qatelespei cece alatьn tolьq çetjlgen marksist-leninсjl qьzmetkerler etjp øsjre bjlsek, — onda barlьq məselelerjmjzdjq onnan toqь-

zь cecjldj dep esepteuge вjzdjң tolьq dəleljmjz вolatьndьqьn senjmmen aitиqa вoladь. Al, вjz вūl mjndettj sөzsjz orьndai alamьz, өitkenj вūl mjndettj orьndau ycjn kerek вolatьn kyc-qūraldьң çana mymkjncjljkterdjң вjzde вərj de bar».[1]

Kadrlarqa marksistjk-lenindjk tərвie вeru jsj — вykjl partia çūmьsьnьң asa maңьzdь salasь вolьp otьr, өitkenj sotsialistjk qūrьlьstьң barlьq taraularьnda da вjzdjң tавьstь вoluьmьz osь çūmьstь çaqsь çyrgjzuge çana oqan вolceviktjk вascьlьq etuge вailanьstь.

«BK(в)P tarixь qьsqaca kursь» çarьqqa cьqqannan keijngj uaqьttьң jcjnde partia mycelerjne çana partia kadrlarьna marksistjk-lenindjk tərвie вeru jsjnde respuвlikamьzdьң partia ūiьmdarь вjraz təçriвege ie вoldь. Bjzdjң kadrlarьmьz marksistjk-lenindjk teorianьң çūmьldьrucьlьq ūlь rөljn atqarьp anьq tysjne вastadь.

1938 çьlqь noiaвrdjң 14 degj qaulьsьnda BK(в)P Ortalьq Komitetj «kadrlarqa — marksizmdj - leninizmdj oqьtudьң negjzgj ədjsj вolcevikterdjn qart вuьndarьnьң təçriвesjnde sьnalqan вolceviktjk partianьң tarixь men teoriasьn өzdjgjnen yirenu ədjsj вoluqa tijs ekendjgjn, al partia вūl çөnjnde kadrlardьң вaspasөz arqьlь çana yirenu ystjnde tuqan məselelerj çөnjnde вjr ortalьqtan çoqarь kvalifikatsialь konsultatsia вeru arqьlь, leksialar, вaiandamalar çana вasqalar arqьlь kөmekke keluge tijs ekenjn»[2] kөrsettj.

Teorianь өzdjgjnen yirenu kəzjrgj negjzgj ədjs вolьp aldь. «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьn» Markstьң, Engelstjң, Leninnjң, Stalinnjң cьqarmalarьn өzdjgjnen yirenuge kadrlarьmьzdьң kөpcjljgj kjrjstj. Çoldastardьң teorianь yirenuge ьntasь arttь, marksistjk-lenindjk ədeвiettj oqьp yirenu kynвe-kyngj qaçettj nərsege ainaldь.

Partia propagandasьn qaita qūru turalь BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң qaulьsь cьqqanqa deijn partia propagandasьnьң вjrden-вjr negjzgj formasь kruçoktar вolьp keldj, al, kəzjr partia propagandasьnьң negjzgj formasь өzdjgjnen yirenu вolьp otьr. Bjrer misaldar keltjreijk. Alma-ata oвlьsьnda kruçoktarda вolqanь 1950 adam oqidь, al өzdjgjnen oqitьn çoldastardьң 12.655 Soltystjk Qazaqьstan oвlьsьnda kruçoktarda 2.963 adam oqidь, al өzdjgjnen 19.139 çoldas oqьp çyr. Respuвlikamьzda kruçoktardьң sanь вūrьnqьmen salьstьrqanda on esedei kemjdj.

Partiada вar çana partiada çoq вolcevikterge marksistjk-lenindjk tərвie вeru çūmьsьnьң osьncama өrkeңdep, qūlac sermeuj partia ūiьmdarьnan propaganda jsjne cьn mənjsjnde вascьlьq etudj talap etedj çana partia komitetterjnjң çauaptьlьqьn kyceitedj.

Bjraq QK(в)P nьң вjrqatar audandьq komitetterj, olardьң sekretarlarь kadrlarьmьzdьң tjlegjnjң өsjp otьrqanьn tysjne almai keledj. Propaganda çūmьsьn ūiьmdastьruqa QK(в)P audandьq komitetterj sekretarlarьnьң вərj вjrdei oidaqьdai kөңjl вөlmeidj, tjptj өzderj de oqьmaidь. Partia propagandasьn merzjmjmen çyrgjzudj kezjnde partia mьqtap sөkken. Bjraq вūl ədjs Məkj, Presnogorkov, Bulaev, Stalin taqь вasqa audandarda əlj çoiьlmaqan. Būl audandarda partia kaвinetterj çaвьq, propagandistjk kadrlar ūzaq uaqьtqa kolxozdarqa вekjtjljp qoiьlqan. Ərine, вūl audandar da partia mycelerjne marksistjk-lenindjk tөrвie вeru jsj samotөkke salьnqan. Taqь вjr misal keltjreijk: Tyrkstan-Siвir temjr çolь saiasattьq вөljmjne qaraitьn partkaвinetterde ynemj вasqa məçjljster, keңester өtkjzjledj, propaganda çūmьsьna вosatьlmaidь. Gorski saiasattьq вөljmjnjң partkaвinetj yieldjң 1, 10 kynderj вjr ret qana propaganda ycjn вosatьlqan, al propagandist Rolko çol-

1) I. V. Stalin, „Partianьң XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң çūmьsь turalь eseptj вaiandama" 46—47 вetter.

2) „Partia propagandasьn „BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursьnьң" cьquьmen вailanьstь çyrgjzu turalь."

dastь çoldьn saiasattьq bөljmj nacalnigjnjn orьnbasarь Timofeev çoldas çūmьscьlar çinau ycjn, odan keijn sovxozdarqa өkjl etjp çjbergen.

Partianьn keibjr bascьlarь partia mycelerjne marksistjk-lenindjk tərbie beru jsjnjn maŋьzьn osьndai baqalamai ideialьq-saiasi çūmьstьn maŋьzь turalь Stalin çoldastьn nūsqauьn orьndamai çyr.

QK(b)P audandьq komitetterj sekretarlarьnьn өzderj ynemj oqьmaitьn, marksizm-leninizm negjzderjn cьn mənjsjnde yirenbeitjn, sөitjp basqalarqa өzderj ylgj bolmaitьn çerde basqa aktivter de oqьmaidь. Mūnь batьl, acьq aitu kerek. Respublikamьzda partia propagandasьn çyrgjzudegj bastь kemcjljktjn bjrj QK(b)P audandьq komitetterj bykjl bascь kadrlardь, əsjrese partia çana caruacьlьq kadrlardь marksizm-leninizm negjzderjn yirenuge çūmьldьra almai keledj. Sondьqtan partia, sovet, caruacьlьq aktivterjnjn keibjn bөlegj bolcevikter partiasьnьn tarixь men teoriasьn yirenuge osь kynge deijn cьn mənjsjnde kjrjsken çoq, al keibjr çerlerde «BK(b)P tarixь qьsqaca kursьnьn» I—IV taraularьnan asqan çoq. Misalь, Soltystjk Qazaqьstan oblьsь, Stalin audandьq atqaru komitetjnjn predsedatelj Varvarin, audandьq çer bөljmjnjn bastьqь Strelnikov çoldastar өzdjgjnen oqьmaidь. Mūndai faktьlardьn talaiьn keltjruge boladь.

Keibjr qьzmetkerler BK(b)P tarixьn, teorianь yirenuge tjptj uaqьt çoq degen dəlelge syienbekcj boladь. Būl pjkjr tybjrjmen qate. Marksizm-leninizm teoriasьna çetjlu çөnjnde ecbjr obiektivtjk sebep çoq, boluqa da tijs emes, sebep tek — çalqaulьqta, өzdjgjnen oquqa moinь çar bermeucjljkte.

Yirenu ycjn tek qūmarlьq, tabandьlьq kerek, basqasь oŋai.

Stalin çoldastьn nūsqauьn dūrьs ūqьnqan, partia propagandasьna oidaqьdai bascьlьq etjp otьrqan partia bascьlarь bjzdjn respublikamьzda az emes. QK(b)P Molotov audandьq komitetjnjn Soltystjk Qazaqьstan oblьsь būrьnqь sekretarь Kuraneva, QK(b)P Kaganovic qalalьq komitetjnjn sekretarь Skuratov taqь basqa çoldastar partia mycelerjne çana partia aktivterjne marksistjk -lenindjk tərbie beru jsjne naqtьlь bascьlьq etjp otьr. Būl çoldastar marksizm-leninizm negjzderjn yirenude basqalarqa ylgj kөrsetjp keledj çana partianьn basqa mycelerjne kenes konsultatsia arqьlь kөmektesedj. Kuraneva çoldas QK(b)P Soltystjk Qazaqьstan oblьstьq komitetjnjn ctattan tьs lektorь bola tūrьp, audandьq partia aktivjne ynemj leksia oqьp tūradь.

Qaraqandь oblьstьq atqaru komitetj çanьndaqь partia ūiьmьnьn partbiuro sekretarь Ponamarev çoldas marksizm-leninizm negjzderjn cənsь yirenjp çyr, ol kəzjr partianьn Oktəbr revolutsiasьnan keijngj tarixьn yirenuge kjrjstj, osь uaqьttьn jcjnde ol Leninnjn «Ne jsteu kerek?», «Qalq dostarь» degen ne çana olar sotsialdemokrattarqa qarsь qalai kyresedj», «Sotsial - demokrattarьnьn demokrattialьq revolutsiadaqь ekj taktikasь» taqь basqa eŋbekterjmen terең tanьstь. Marksizmge-leninizmge çetjlu çөnjndegj mūndai syisjnerljk ylgjlerdj bjzdjn gazetterjmjz bykjl qalq igjljgjne ainaldьruqa tijs.

«BK(b)P tarixь qьsqaca kursьnьn» qūrьlьsь, tarixi çana teorialьq materialdardьn ərbjr tarauь çana bjljmderj boiьnca ornalastьrьlub, stiljnjn çatьqtьqь, sөzjnjn stalindjk tysjnjktj, qarapaiьm ūqьmdьlьqь marksizm-leninizm negjzderjn өzdjgjnen yirenuge ylken çeŋjldjk beredj.

Revoluisiacьl teorianь baqalamaucьlьqqa yzjldj-kesjldj tiьm salu kerek. Teoriaqa çetjluge moinь çar bermeitjnderge, çalqaulьq etetjnderge azu, jskersjngen ūsaqcьl adamdarqa ainalьp ketu qaupь tuadь degen Stalin çoldastьn danьcpandьq sөzjn esten cьqaruqa bolmaidь.

Respublikamьzda partia propagandasьna bascьlьq etudegj taqь bjr jrj kemcjljk QK(b)P nьn keibjr oblьstьq komitetterj partia propagandasьn qaita qūruqa oidaqьdai bascьlьq etpei, partia mycelerjn çana partiaqa çaqьn partiada çoq çoldastarqa marksistjk-lenindjk tərbie beru jsjne əlj oidaqьdai bascьlьq jstemei otьr.

Qaraqandь oвlьsьnda osь kynge deijn 2416 kommunist, 6005 komsomolets oqьmai çyr. Kruçoktardьn kөpcjljgj tek вjr ekj ret saвaq өtkjzgen, al keiвjr kruçoktar saвaqtь əlj вastaqan çoq. QK(в)P oвlьstьq komitetj propagandistjk kadrlardь jrjktep aluqa kөnjl вөlmei keledj. osь kynge deijn ctattь propagandisterden 30 adam, al propagandistjk kadrlardan 50 adam çetjspeidj.

Propagandisterdjn seminarlarь andasanda өtkjzjljp keledj. Misalь, Guriev oвlьsьnda propagandisterdjn seminarlarьn çartь çьldьn jcjnde tek ekj-aq ret өtkjzjlgen.

Osь çoqarьda keltjrjlgen çana taqь вasqa faktьlar respuвlika partia ūiьmdarьnьn partia propagandasьn вascьlьq etu jsjnen əlj de вolsa, tap oidaqьdai ainalьspaqanьn dəleldeidj. Вjzdjn eljmjzde kadrlarqa marksistjklenindjk tərвie вeru jsjnjn osьncama kөterjljp otьrqanьn aita keljp, BK(в)P nьn XVIII siezjnde Çdanov çoldas «Osьnьn вarlьqь propaganda çūmьsьnьn keң qūlac sermeujnjn вasь qana, al вjzdjn partia propaganda çūmьsьn soncalьq kyceitkelj otьr», degen вolatьn.

Marksizm-leninizm negjzderjn өzdjgjnen yirenu jsjne ynemj naqtьlь вascьlьq etu, вaspasөz propagandasьn çoqarь satьqa kөteru, propagandanьn leksialьq sistemasьn dūrьs çolqa qoiu çөnjnde QK(в)P oвlьstьq, qalalьq çana audandьq komitetterjnjn aldьnda maңьzdь mjndetter tūrqanьn tura aitu kerek.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1938 çьlqь noiaвrdjn 14 degj qaulьsьnda partia ūiьmdarьna propagandanьn leksialьq sistemasьn kyceitu ədeij tapsьrьlqan вolatьn. «Marksizm-leninizm propagandasьnьn maңьzdь ədjsj вolьp tavьlatьn leksialar praktikasь engjzjlsjn. Çaqsь əzjrlengen, mazmūndь leksia «BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursьn» çana marksizm-leninizm klassikterjnjn cьqarmalarьn өzdjgjnen yirenetjn çoldastarqa kyrdelj kөmek вoluqa tijs».[1] dep Ortalьq Komitet atap kөrsettj.

BK(в)P XVIII siezjnde Stalin çoldas partia propagandasь çөnjnde вykjl partianьn nazarьn propagandanьn leksialьq sistemasьn dūrьs ūiьmdastьruqa təqь da audardь.

Partia propagandasьnьn вūl salasь çөnjnde вjzdjn respuвlikamьzda qandai tavьstar men kemcjljkter вar?

Soңqь kezde leksialьq sistema respuвlikamьzdьn partia ūiьmdarьnda keң өrjs aldь. Partia mycelerj men partiada çoq kadrlarьmьzdьn өzdjgjnen oquьna leksialar kөrnektj rөlge ie вoldь.

Tek 5 cвlьstьn məljmetterj вoiьnca (Cьqьs Qazaqьstan, Guriev, Almaata, Soltystjk Qazaqьstan çana Aqtөвe oвlьstarь) 2616 leksia өtkjzjldj, olarqa 197.171 adam qatnastь. Basqa oвlьstarda da kөptegen leksia, өtkjzjldj. Qatnasucьlardьn leksialarqa ьntasь өte zor, kөp sūraular вerjledj. Leksia çūmьsьnьn paidalь təçriвelerjmen qatar, leksialardь qate ūiьmdastьru çana sapalarьnьn tөmendegj çөnjnde de faktьlar tolьp çatьr. Keiвjr çerlerde tek leksialar men qatnasucьlardьn sanьna məz вolucьlar вar. Misalь, leksialardьn sapasь tөmendegendjkten mai, yien ailarьnda Semei qalasьnda leksiaqa qatьnasucьlardьn orta eseppen sanь kemjp, 30—70 adamqa deijn tvsti. Aqtөвe qalasьnda lektor Aitmaqamвetov çoldas Leninnjn «Ne jsteu kerek?» degen cьqarmasь turalь leksia oqьqan, onьn leksiasь өte nacar вoldь. Aitmaqamвetov çoldas вūl kjtaptьn negjzgj ideialarь turalь aitpaq tvgjl, ol kjtaptьn keiвjr ereçelerjn tysjndjre almadь, «professiolьq revoluttsionerler kjmder» degen sūrauqa çauap вere almadь.

Leksia çūmьsьnьn protsesjnde təçriвelj, çūrt qadjrleitjn ças lektor kadrlar өstj. QK(в)P nьn oвlьstьq, qalalьq komitetterj çanьndaqь lektorlar gruppalarь өzderjnjn mjndetterjn aqtadь. Вjraq вūl maңьzdь çūmьsqa вjr qatar çerlerde вascьlьq nacar.

Lektorlarqa ynemj kөmektesjp otьru qaçet, olardьn marksizm-leninizm negjzderjn tolьq mengere otьrьp,

---

1 „Partia propagandasьn „BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn“ cьquьmen вailanьstь çyrgjzu turalь“ 15—16 вetter

onьn вjr salasь çonjnde mamandanuьn qoldau kerek.

Propaganda çūmьsьndaqь bastь məsele — leksialardьn sapasь ekenjn partia ūiьmdarьnьn bascьlarь çaqsь tysjnuge tijs.

Lenin вьlai dep çazqan bolatьn: «Qandai mektepte bolsьn en bastь nərse — leksialardьn ideialьq - saiasi вaqьtь bolьp tabьladь. Būl вaqьttь belgjleitjn ne? Tygeldei çana tek qana lektorlar sostavь. Çoldastar, lektorlardьn sostavьna qaraqanda ecqandai «вaqьlau», ecqandai «bascьlьq», ecqandai «Programmalar», «ustavtar» taqь basqalar tek bos səz bolьp cьqatьnьn çaqsь tysjnesjzder. Lektorlar sostavьmen belgjlengen sabaqtardьn вaqьtьn onь ecвjr вaqьlau ecвjr programmalar taqь sondailar tjptj өzgerte almaidь».[1]

Leksialьq çūmьsьmьzda bolьp kele çatqan kemcjljkterdjn en bastьsь: osь kynge deijn leksialar BK(в)P tarixьnьn tek Oktəвr revolutsiasьna deijngj dəujrj turalь, kөвjnese I — IV taraular turalь oqьlьp keledj. Keiвjr oвlьstarda leksialardьn taqьrьptarьna partia men ykmettjn qaulьsьna вailanьstь teorialьq çana saiasi məseleler, Sovetter Soiuzьnьn jckj-sьrtqь xalj turalь məseleler az engjzjledj.

Marksizm-leninizm negjzderjn yirenude kadrlarqa partia kaвinetterj ylken kөmek kөrsetuge tijs. Bjzde çūmьstь çaqsь jstep çyrgen partia kaвinetterjnjn вərj вjrdei konsultatsia çūmьsьnьn ortalьqь bolьp aldь dep aituqa вolmaidь. Konsultanttar kөвjnese çūrt qacan keledj dep kytjp otьradь, өzderj initsiativalarьn kөrsetjp, çūmьstь ikemdep ketpeidj. Kadrlarьmьzdьn marksistjk-lenindjk teoriaqa çetjluj çөnjnde çaqsь ūiьmdastьrьlqan çoqarqь kvalifikatsialь konsultatsialar yiker kөmek вoladь. Təçriвege qaraqanda, ərвjr taqьrьp turalь çoldastardьn sūraularьn aldьn-ala çinap alьp, gruppalьq konsultatsia өtkjzu өte paidalь. Petropavl qalalьq oqu вөljmj çanьndaqь partia ūiьmь osьndai gruppalьq konsultatsia өtkjzdj, oqan 44 adam qatьnastь, konsultatsia ystjnde qosьmca 18 sūrau вerjldj. Cьnьnda вūl konsultatsia kөnjldj çoldastьq əngjmege ainaldь. Mūndai konsultatsialardьn kөnjldj өtetjnj kymənsjz.

Partia propagandasьn çyrgjzude вolceviktjk вaspasөz ylken rөl atqaruqa tijs. Biьlqь çьldьn alqacqь çartь çьlьnda Qazaqьstan Memlekettjk Saiasi Ədeвiet Baspasь marksizm-leninizm klassikterjnen çiьrma camalь kjtaptь 371.280 dana etjp, qazaq tjljnde вastьrьp cьqardь. Stalin çoldasьnь BK(в)P XVIII siezjnde çasaqan вaiandamasь 200 mьn dana, «BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursь» 81.330 dana bolьp cьqarьldь. Marksizm-leninizm klassikterj kjtaptarь men «BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursьna» sūraular əlj de tjptj kөp.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn 1939 çьlqь noiaвrdjn 14 degj qaulьsь çarialanqannan keijn respвlikamьzdьn gazetterj men çurnaldarьnda propaganda məselesj ynemj orьn aldь. Bjraq ideialьq-teorialьq məselelerdj çazu çөnjnde вasp:səzjmjzdjn jstegen вjrqatar çūmьstarьmen qatar, ol propaganda məselesjne osь kynge deijn çetkjljktj kөnjl вolmei keledj. Baspasөzjmjz «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» alqacqь taraularь turalь ərвjr məselelerdj qamtьp keledj. Respвlikalьq çana oвlьstьq gazetterdjn ylken kemcjljgj — olarqa çergjljktj avtorlardьn qatnasuь əlj de вolsa az. Gazetter çergjljktj avtorlar kollektivjn ūiьmdastьrudьn, tərвieleudjn ornьna, propagandistjk materialdь ortalьq gazetterden kөcjrjp вasuьmen qanaqattanьp keledj. Misalь, «Qazaqьstan pravdasь» 1938 çьlqь sentəвr aiьnan 1939 çьlqь aqūs aiьna deijn 29 teoretikalьq maqala çana konsultatsia вastь, olardьn jcjnde çergjljktj avtorlardьn maqalalarь tek 11. Onьn ystjne, вjzdjn gazetterjmjzde («Qazaqьstan pravdasь» gazetjnde) sapasь tөmen materialdar, çaman, tekserjlmegen konsultatsialar вasьladь.

Bjzdjn gazetterjmjz, əsjrese respвlikalьq gazetter men çurnaldar, marksizm leninizm kafedralarьnьn təçriвelerjn propaganda çūmьsьnьn təçri-

---

[1] Lenin. Cьqarmalar çinaqь, XIV tom, 118 вet.

velerjn ortaqa salu jsjne kəŋjl vel-mei keledj, çaqsь lektorlardьŋ lek-sialarьn gazetterde çarialau praktika-sьn əlj qoldanьlqan çoq.

* * *

Bjzdjŋ kadrlarьmьzdь qoqam da-muь çana saiasi kyres zaŋdarь turalь vjljmmen qarulandьratьn tamaca kj-tap — «BK(v)P tarixь qьsqaca kursь-nьŋ» çarьqqa cьqqanьna vjr çьldai uaqьt voldь.

Soŋqь çьldarda BK(v)P Ortalьq Komitetj, Stalin çoldastьŋ əzj partia men memlekett'jŋ kadrlarьn teoria-men, marksizm-leninizm negjzderj vjljmjmen qarulandьru məselesjne erekce kəŋjl vəldj.

Soŋqь çьldardьŋ jcjnde vjzdjŋ elj-mjzde kommunistjk revolutsianьŋ maŋьzdь dəujrj aiaqtaldь, negjzjnde sotsializm ornatьldь, vjz damudьŋ çaŋa dəujrjnc — sotsialistjk qoqamdь ornatudь aiaqtau çana kommunizmge vjrte-vjrte kəcu dəujrjne kjrdjk.

Bjzdjŋ partiamьzdьŋ çeŋjlmeitjnj-njŋ vjr cartь—vjzdj partia aldьŋqь qa-tarlь revolutsialьq teoriamen marksis-tjk-lenindjk teoriamen qarulanqan. «Marksistjk-lenindjk teorianьŋ kycj— onьŋ partiaqa çaqdaidь aiьruqa, təŋ-rektegj oqiqalardьŋ vailanьsьn ūqьnu-qa, oqiqalardьŋ aiaq alьsьn bolçauqa, oqiqalardьŋ kəzjrde qalai çana qaida damьp vara çatqanьn qana emes, ol-ardьŋ kelecekte qalai çana qaida damuqa tijs ekenjn de bolçauqa mym-kjndjk veretjnjn de»[1]

Bolacaqtь bolçap otьru ycjn marksis-tjk-lenindjk teoriamen qarulandь-dьrudьŋ qaçettjgjn Stalin çoldas vjzge ynemj yiretjp, keledj. «BK(v)P tarixь-nьŋ qьsqaca kursь» çarьqqa cьqqanqa deijn vjzdjŋ partiamьzdьŋ jcjndc mūndai idealьq-saiasi ərleu bolqan çoq desek asьrьp aitqandьq bolmaidь. Marksizm-leninizm negjzderjn yirenu-ge milliondaqan adamdar tūŋqьc ret cьndap kjrjstj. Vjzdjŋ partia propa-ganda çūmьsьmьz meiljnce qūlac ser-medj.

BK(v)P nьŋ tarixi XVIII siezjnde çasaqan vaiandamasьnda Stalin çoldas memleket turalь, əsjrese sotsialistjk memleket turalь marksistjk-lenindjk teorianь jlgerj damьtьp barlьq kom-munister men sovettjk intelligentsianь çaŋa, ətkjr teorialьq qarumen qaru-landьrdь. Kommunizm ornatu çənjnde vjzdjŋ aldьmьzda ūlь mjndetter tūr, vūl ūlь mjndetter partia vascьlarьnьŋ aldьna, vykjl partia qьzmetkerlerjnjŋ aldьna ylken talap qoiьp otьr, ol—par-tia propagandasьn vūrьn-soŋdь volьp kərmegen çoqarь dəreçege kəteru, partia propagandasьn partia ūiьmdarь-nьŋ çūmьstarьnьŋ negjzdjsj etu bo-ladь. Būqaraqa kommunistjk tərvie veru marksizmdj-leninizmdj propagan-dalau jsj eŋ ardaqtь, eŋ çauaptь mjn-det.

Eŋvekcj adam valasьnьŋ ūlь ūstaz-darь Lenin men Stalin teorialьq çū-mьstardьŋ ylgjlerjn kərsetjp berdj, kərsetjp te otьr. Olardьŋ teorialьq çūmьstarь vjzdjŋ partiada var çana partiada çoq kadrlarьmьzdь marksizm-leninizm teoriasьna çetjlu çənjnde ta-vandь qьzmet jsteuge ruxtandьradь.

BK(v)P XVIII siezjnjŋ qauьlarь çana Stalin çoldastьŋ vaiandamasь elj-mjzde çaŋa ərleudj vastadь, kommu-nizm çeŋjsterj ycjn, marksizm-lenin-izm idealarьnьŋ çaŋa saltanattarь ycjn kyreske vykjl sovettjk intelligentsianь çūmьldьrdь. BK(v)P nьŋ XVIII siezjn-de çasaqan vaiandamasьnda Stalin çol-das vjzdjŋ kadrlarьmьzdьŋ idealьq-saiasi çaqьnan cьnьquьnьŋ çana olar-qa marksistjk-lenindjk tərvie veru jsj-njŋ vykjl memlekettjk çūmьsьmьz ycjn maŋьzdь ekenjn taqь da kərsettj.

«... Bjzdjŋ partia propagandasь vjr-er seveppen aqsai vastasa vjzdjŋ kadrlarqa marksistjk-lenindjk tərvie veru jsj nacarlai vastasa, vūl kadrlar-dьŋ saiasi çana teorialьq vjljm dəre-çesjn arttьru çənjndegj çūmьsьmьz vəseŋdese, al, vūqan vailanьstь, kadr-lardьŋ əzderj vjzdjŋ alqa vasu pers-pektivamьzqa kəŋjl vəluden qalsa, vjz-djŋ jsjmjzdjŋ dūrьs ekenjn tysjnuden qalsa çana olar, çoqarьdan verjlgen nūsqaulardь mənjsjnc kəz civermei, vet aldь orьndap otьratьn perspektiva-sьz jskersjngen adamdarqa ainalsa — onda vjzdjŋ vykjl memlekettjk çana

[1] BK(v)P tarixь, 368 vet.

partialьq çūmьsьmьz, nacarlanвai qalmaidь».[1]

Stalin çoldastьn вūl nūsqauь вjzdj partia propagandasьnda toqmeijlsuden вas tartuqa yiretedj. Respвlikamьzdьn partia ūiьmdarь partia propagandasьna çana вūqaraqa kommunistjk tərвie вeru jsjne сьn mənjsjnde bascьlьq etjp, partiamьzdьn idealьq-saiasi çūmьsьn вūrьnqьdan da ərkendete tysudj qamtamasьz etuge mjndettj.

[1] J. V. Stalin. Partianьn XVIII siezjnde BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn çūmьsь turalь eseptj вaiandama, 46 вet.

Eŋвekcjler deputattarьnьŋ çergjljktj Sovetterjn sailauqa вailanьstь saiasi ygjttjŋ mjndetterj turalь

Qazaqьstan K(в)P Ortalьq Komitetjnjn sekretarь D. Kulitov çoldastьŋ вaiandamasь

Çoldastar!

Endj kөp ūzamai **eŋвekcjler deputattarьnьŋ** çergjljktj sovetterjnjŋ sailau nauqanь вastaluqa tijs. Būl sailau — вjzdjŋ eldjŋ өmjrjndegj ylken oqiqalardьŋ вjrj. Onьŋ nətiçesjnde вjzdjŋ *memlekettjk ykmet organda*rьn Stalindjk Konstitutsia negjzjnde çoqarьdan tөmenge deijn qaita qūru jsj aiaqtaladь.

Partianьŋ XVIII siezjnde Stalin çoldas вjzdjŋ aldьmьzqa mьnadai mjndet qoidь: «Bjzdjŋ sotsialistjk Konstitutsia yzdjksjz çyzege asьrьlьp otьrьlsьn, eldjŋ saiasi өmjrjn aqьrьna deijn demokratialandьru jsj çyzege asьrьlьp otьrьlsьn, sovet qoqamьnьn *morəldьq-saiasi вjrljgj çana çūmьs*cьlardьŋ, carualardьŋ, intelligentsianьŋ dostьqpen вjrlesjp jsteuj nьqaitьla вersjn, SSSR qalqtarьnьŋ dostьqь вarьnca kyceitjle вersjn, sovet patriotizmj kyceitjljp, ərjstetjle вersjn».

Bykjl çerçyzjnde eŋ demokratiacьl konstitutsia negjzjnde çyrgjzjletjn eŋвekcjler deputattarьnьŋ çergjljktj sovetterjnjŋ sailau nauqanь Stalin çoldas qoiqan osь mjndettj orьndau çөnjnde ylken jlgerj вasqandьq вoladь, ol вjzdjŋ sotsialistjk memleketjmjzdjŋ kyc-quatьn, ūjьmcьldьqьn çoqarь dəreçege kөteredj.

Aldaqь sailau өzjnjŋ mjndetj, kөlemj çaqьnan sovet өkmetj өmjr syrjp kele çatqan dəujrdjŋ jcjndegj eŋ kyrdelj saiasi nauqan вoladь. Būl sailaudьŋ nətiçesjnde çaŋadan əldenecemьŋ adam memleket вasqaru jsjne qatьnastьrьladь.

Oвlьstьq, qalalьq, audandьq, auldьq-selendjk sovetterdjŋ sailau nauqanьnьŋ SSSR Ūlь Sovetjnjŋ çana Qazaq SSR Ūlь Sovetjnjŋ sailau nauqandarьnan anaqūrlьm qiьn, aur вolatьnьn partia ūiьmdarьnьŋ çaqsь tysjnulerj kerek. Būrьnqь sailau nauqandarьnьŋ вərjnen de вolacaq çergjljktj sovetterdjŋ sailau nauqanь eŋ qiьn nauqan вoladь. Misalь, вjzdjŋ respuвlikamьzda 11 oвlьs, 181 selendjk-qalalьq audan, 2.725 auldьq-selendjk çana poselkeljk sovetter, 31 qalalьq sovet вar. Sondьqtan tek sailau komissialarьnda вjrnece mьn adam çūmьs jsteidj. Osьnьŋ өzj-aq вjzdjŋ mjndetjmjzdjŋ qancama zor ekenjn ьspattaidь.

Memlekettjk organdardьŋ sailauьna tek qana sovettjk demokratia eŋвekcjler вūqarasьn tolьq qatьnastьrudь qamtamasьz etedj, eksploatator taptar ystemdjk etjp otьrqan elderde *memleket вasqaru* jsjne eŋвekcjler вūqarsь qatьnasa almaidь.

Aldaqь вolqalь otьrqan sailau partia, komsomol, sovet, profsoiuz ūiьmdarьnьŋ çauaptьlьqьn kyceitedj. Olardan eŋвekcjler deputattarьnьŋ

çergjljktj sovetterjnjn sailau nauqanьna əzjrljktj osь bastan kyceitudj, būl nauqandь da oidaqьdai ətkjzudj, çergjljktj sovetterdjn deputattьqьna, sailau komissialarь sostavьna əbden sьnalqan, Lenin — Stalin partiasьnьn jsjne, sotsializm jsjne ceksjz berjlgen, qalq myddesj ycjn, sotsializm ycjn çan-tənjmen qьzmet jsteitjn tandaulь adamdardь jrjktep alu çūmьsьn qamtamasьz etudj talap etedj. Çergjljktj sovetterge sailau nauqanь būl ūiьmdardьn qalq arasьnda kəpcjljk-saiasi çūmьstь çyrgjzuge, qalqqa bascьlьq etuge çaramdьlьqьn sьnaitьn emtixau boladь.

Enbekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjne sailau nauqanь osь kynj çergjljktj sovetterde qьzmet jstep çyrgen çoldastarqa, deputattarqa ylken sьn, əitkenj sailaucьlar əjr sovettjn, ərbjr deputattьn çūmьsьn sьn kəzjmen qarap, baqalaidь, qalqtьn tapsьrmalarьn qalai orьndaqanьn talap etedj. Stalin çoldas bьlai deidj: «Bjzde çūmьstь nacar jsteitjn mekemeler az emes. Qala men auldarevne enbekcjlerjnjn nece aluan çana ьlqi ydep, kyceijp kele çatqan tjlekterjnjn keibjrelerjn çergjljktj əkmet ornьnьn keibjrj orьndai almauь mymkjn. Çaqsь mektep saldьn ba? salmadьn ba? Pəter-yi çaqdailarьn ondadьn ba? Biurokrat emespjsjn? Bjzdjn enbegjmjzdjn anaqūrlьm nətiçelj boluьna, tūrmьsьmьzdьn anaqūrlьm mədeniettj boluьna çərdem berdjn be? Mjne, milliondaqan sailaucьlar sailanatьn adamdarqa osьndai kriterilerjn qoldanatьn boladь, çaramsьzdarьn bьlai tastap, tjzjmnen əcjrjp, tandaulьlarьn kərsetjp, solardь ūsьnьp otьratьn boladь. Ia, sailau tartьsь qьzu boladь, ol tartьs bolьp çatqan əte qarqьndь məselelerdjn ainalasьnda, kəbjnese qalq ycjn bjrjncj dərəçelj manьzь bar praktikalьq məselelerdjn ainalasьnda boladь. Bjzdjn çana sailau sistemamьz barlьq mekemeler men ūiьmdardь ciratadь, solardьn əz çūmьsьn ondattьradь. Sovetter Soiuzьndaqь çalpьqa bjrdei, ten, təte çana çasьrьn sailau çūmьstь nacar jsteitjn əkmet orьndarьn qamcьlap otьratьn qalqtьn qūralь boladь».

Mjne, milliondaqan sailaucьlar əzderjnjn deputattarьna, sovetterge osьlai qaraidь. Al çūmьstь nacar jstegen, qalq myddesjn qamtamasьz ete almaqan kandidattardь tjzjmnen sьzьp tastap, olardьn ornьna basqa çaramdь adamdardь sailaidь. Səitjp, Stalindjk Konstitutsianьn mьzqьmas negjzjnde qūrьlqan bjzdegj sailau sistemasь barlьq mekemelerdjn, ūiьmdardьn çūmьstarьn çaqsartadь, olardь bolcevikce çūmьs jsteuge yiretedj.

Sondьqtan da enbekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjnjn sailau nauqanь, oqan əzjrljk caruacьlьq, mədeni çūmьstar çənjndegj aldьmьzda tūrqan mjndetterdj orьndauda, partianьn XVIII siezjnjn direktivalarьn çyzege asьruda ylken rəl atqaradь, çergjljktj sovetterdjn bykjl çūmьstarьn çaqsartadь. Bjzdjn mjndetjmjz — sailau aldьndaqь barlьq çūmьsьmьzdь osь tjlekke sai çyrgjzu, sailau nauqanьn osь mjndetterdj bolcevikce orьndau ūranьmen ətkjzu boladь. Çergjljktj sovetterdj cьn mənjsjnde çergjljktj əkmet orьndarьna ainaldьru ycjn enbekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjnjn otcot beru çūmьsьn oidaqьdai ūiьmdastьru çənjnde ylken çūmьstar jsteu kerek, onь çaqsь əzjrlep, ūiьmcьldьqpen ətkjzu qaçet.

Aldaqь sailau nauqanьn asqan ūiьmcьldьq, çoqarь ideialьq-saiasi dəreçede ətkjzujmjz kerek. Partia ūiьmdarь kəzjrden bastap-aq sailauqa əzjrljk çūmьstarьn meiljnce qьzdьruqa, ūiьmdastьru-kəpcjljk çūmьstarьn ərjstetuge, sailau komissialarьnda qьzmet jsteitjn çana ygjt çūmьsьn çyrgjzetjn kadrlardь jrjktep alьp, olarmen yzdjksjz çūmьs jsteuge tijstj. Sailau ucaskelerjn qūrudь kytpeiaq, ygjt-kəpcjljk çūmьsьn ərjstetuge kəzjrden bastap kjrjsu kerek. Al naq kəzjrgj mjndet — būrьnqь sailau ucaskelerjndegj çūmьstardь çandandьru, tərtjpteu, olarqa ygjtcjler çjberu boladь. Ras, būl çəndе respublikamьzda bjrqatar ūiьmdar bjraz çūmьstar jstedj.

Keibjr ūiьmdar, olardьn bascьlarь çergjljktj sovetterdjn sailau nauqanь

aldьndaqь çūmьstardь çaqsь çyrgjzu ycjn өtken sailau nauqandarьnda qьzmet jstegen adamdardь qaitadan çinap alu, sol uaqьtta çyrgjzjlgen ygjt çūmьsьn qaitadan ūiьmdastьru çetkjljktj dep oilaidь. Әrine, өtken sailau nauqandarьna qatьnasqan partiada bar çana partiada çoq kөptegen bolcevikterdj tygeldei paidalanu өte qaçet, onь qūttьqtau kerek, bjraq өtken sailaularqa qatьnasqan tәçribesj bar ygjtcjlerdj, çūrt sengen өkjlderdj, sailau komissialarьnьn mycelerjn qana paidalanu çetkjljksjz. Mjndet — sailau aldьnda өrjstetjlgen çūmьstar ystjnde saiasi çūmьsqa çaqadan milliondaqan enbekcjlerdj qatьnastьru, partianьq saiasatьn çyzege asьru ycjn çan-tәnjmen kyresetjn partiada çoq kөptegen aktivterdjq sanьn būrьnqьdan da kөbeite tysu boladь.

Çasьratьnь çoq, soqqь kezde bjrqatar ūiьmdar būrьnqь sailau ucaskelerjndegj ygjt çūmьsьn aqsattь. Būrьnqь sailau ucaskelerjndegj ygjt çūmьsьn baiandь etu turalь BK(b)P Ortalьq Komitetj men QK(b)P Ortalьq Komitetjnjq nūsqaularьn orьndamadь. Keibjr partia ūiьmdarь ygjtcjler kadrlarьnan da aiьrьlьp qaldь, olarmen çūmьs jsteudj toqtattь. Mjne, osьlardьq saldarьnan bjzdjq çalpь ygjt çūmьsьmьz kөp çerlerde aqsap otьr.

Qalq arasьnda ygjt-kөpcjljk çūmьsьn çyrgjzude bjzde qandai kemcjljkter bar?

Bjrjncjden — enbekcjlerdjq barlьq toptarьnьq bәrj bjrdei saiasi ygjtpen qamtьlmai otьr, ygjt çūmьsь osь kynge deijn keq qūlac çaia alqan çoq. Ekjncjden — өtken sailau nauqandarьnda çūmьs jstegen ygjtcjlerdjq kөpcjljgj osь kynj būl çūmьstan ketjp qaldь, olardan aiьrьlьp qaldьq. Misalь, qalalьq komitettjn esebj boiьnca Balqac qalasьnda 800 ygjtcj bar, al cьnьnda çūmьs jstep çyrgen ygjtcjler tjptj azqantai. Mьs balqьtu zavodь çanьndaqь ygjtcjler kollektivjndegj 32 ygjtcjden çūmьs jstep cyrgenderj tek 8 adam, baiьtu fabrikasьnda 20 ygjtcjden tek 9 adam jsteidj, basqalarь ygjt çūmьsьnan әldeqacan qol yzgen. Cьqьs Qazaqьstan oblьsьnda būrьn çūmьs jstegen 11.000 ygjtcjden, osь kynde nebarь 6.000 ygjtcj çūmьs jsteidj. Osь oblьstaqь Oktәbr audanьndaqь 620 ygjtcjnjq jcjnde çūmьs jstep çyrgen ygjtcjler tek 92. Ycjncjden — ygjtcjlerdj jrjktep aluda kemcjljkter kөp, keibjr ūiьmdar olardьq sapasьna kөqjl bөlmeidj. Qaraqandь kөmjr basseinj, Gөrki atьndaqь, №№ 1, 19 caxtalardaqь ygjtcjler kollektivjnde kyndeljktj saiasattan qabarь çoq, gazettj çaqsь oqi almaitьn adamdar ygjtcj bolьp çyr.

Bjzde ygjt çūmьsьn çaqsь ūiьmdastьrьp otьrqan partia ūiьmdarь da bar. Cьqьs Qazaqьstan oblьsь, Aqsuat audanь «Kөktybek» kolxozьndz 16 ygjtcj bar, olardьq barlьqь өzderj bekjtjlgen tijstj ucaskelerde ynemj çūmьs jsteidj, partia ūiьmь ygjtcjlerdjq çij-çij keqesjn өtkjzjp, çūmьstarьna nūsqau berjp tūradь. Osь audandaqь «Çaqa çol» kolxozьnda 18 ygjtcj bar, olardьq barlьqь ucaskelerge, brigadalarqa bekjtjlgen, kolxozda 16 kruçok ūiьmdastьrьlqan, kolxozcьlar ycjn baiandama, әqgjmeler çij өtkjzjljp tūradь.

Bjzdjq aldьmьzdaqь kәzjrgj ylken mjndettjq bjrj — ygjt çūmьsьna partiada bar çana partiada çoq sьnalqan aktivterden çaqa adamdar jrjktep alu çana өtken sailau nauqandarьnda çaqsь qьzmet jstegen, bjraq olarmen tijstj çūmьs jstemegendjkten ygjt çūmьsьnan qol yzjp ketken çoldastardь qaitadan çinap alu, ygjt çūmьsьna aralastьru boladь.

Saiasi ygjttjq formasь aluan-aluan. Osь kynge deijn bjrqatar çerlerde ygjt çūmьsьn çyrgjzude tek gazettj daustap oqumen qana qanaqattanьp çyr. Ras, bjrqatar çerlerde baiandamalar, әqgjmeler өtkjzjledj, bjraq ygjt çūmьsьnьq kәzjrgj ken etek alqan formasь daustap oqu bolьp otьr. Daustap oqu oqai әdjs, sonьmen qatar, tьqdaucьlardь çalьqtьratьn, olarqa өzderjnjq pjkjrjn aituqa mymkjndjk bermeitjn әdjs. Al әqgjmelesu әdjsj çaman әdjs emes, bjraq bjzdjq әqgjme өtkjzetjn çoldastarьmьz әq-

gjme ɵtkjzudjŋ texnikasьna, ədjsjne çetjk emes.

Tek daustap oqumen ainalьsьp, saiasi ygjttjn basqa formalarьn elemeuge bolmaidь. Ygjt çūmьsьnьŋ barlьq formalarьn da qoldanu kerek. Əŋgjme ɵtkjzu kerek, radio, kino, ədebietterdj paidalanu kerek. Qalq qalaqan çaqsь ədjsterdjŋ bərjn qoldanu kerek. Ygjt çūmьsьnьŋ salmaqьn kvartaldarda, çeke yilerde, çūmьs basьnda qьzьqtь əŋgjmeler ɵtkjzuge audaru qaçet.

Saiasi ygjttjŋ mazmūnь da tap oidaqьdai emes. Kɵbjnese bjzdjŋ çergjljktj ūiьmdarьnьz ygjt çūmьsьn meiramdar çaqьndaqanda qana kyceite tysedj, ygjt çūmьsь mausьmdь, nauqan esebjnde ūiьmdastьrьladь. Būl qate. Ygjt çūmьsьnьŋ qanatьn keŋ çaiьp, onь kupbe-kyndjik çūmьsqa ainaldьru, baiandь etu kerek. Ygjt-kɵpcjljk çūmьsьn çyrgjzu caralarь partia ūiьmdarьnьŋ çūmьs plandarьna engjzjluge tijs. Ygjt çūmьsьnьŋ negjzgj məselelerj qalqaralьq xaļ, sotsialistjk qūrьlьstьŋ nece aluan məselelerj, partia men ykmettjŋ qaulьlarь boluqa tijs.

Sailau nauqanь aldьndaqь çūmьstar — ardaqtь çana çauaptь, sonьmen qatar ɵte qьzьqtь çūmьs. Sovet qalqьnьŋ saiasi belsendjljgj mьqtap ɵstj. Enbekcjlerdjŋ bolceviktjk partia men sovet ykmetjnjŋ saiasatьn bjljp otьruqa ьntasь kyn saiьn artuda. Barlьq sailaucьlarqa bjzdjŋ sovet qalqьnьŋ danqtь bolceviktjk partianьŋ, ūlь Stalinnjŋ bascьlьqь arqasьnda qolь çetken ūlь tabьstarьn, enbekcjlerdjŋ baqьttь tūrmьsьn baiьptap tysjndjrjp, aiqьn kɵrsetu kerek. Olarqa partia men ykmettjŋ saiasatьn tysjndjrumen qatar, būrьnqь patcalьq Reseide qalqtardьŋ qaiqьlь, baqьtsьz qaran ɵmjrj turalь keŋjrek tysjndjru qaçet. Būl bjzdjŋ ygjtcjlermjzdjŋ ylken ardaqtь çūmьsь.

Ərine, ygjtcjler sailaucьlarqa sailau ereçelerjn tysjndjrumen qana qanaqattana almaidь. Olardьŋ mjndetj — sailaucьlardьŋ barlьq sūraularьna tolьq çauap beru, çete tysjndjru.

Çaqьnda «Pravda» gazetjnde Leningrad qalasьndaqь Vasilievoostrov audanьndaqь būrьnqь № 39 sailau ucaskesjnde çūmьs jsteitjn ygjtcj Cvetsov çoldastьŋ maqalasь basьldь. Cvetsov çoldas ɵzjnjŋ maqalasьnda ucaskede ygjtcjlerdjŋ jstep çyrgen tamaca çūmьstarьn aitьp, təçribesjn ortaqa saldь. Olar çūrtqa qalqaralьq xaldj tysjndjredj, djnge qarsь taqьrьptar çaiьnda leksialar oqidь. Ygjtcjler qalq arasьnda baiandama çasau ycjn tijstj mekemelerdjn bastьqьn caqьradь. Misalь, audandьq qalq soьn ɵzjnjŋ çūmьsь turalь baiandama çasauqa, magazin meŋgerucjlerjn — saudanь çaqsartu çɵnjnde ne jstegenderj turalь baiandama çasauqa caqьrqan, taqь sondailar. «Bjz ərbjr azamatqa partia men ykmettjŋ maŋьzdь qaulьlarьn tysjndjrjp tūramьz, — deidj Cvetsov çoldas, — qalqtь kyndeljktj oqiqalarmen, bjzdjŋ otan tarixьnьŋ maŋьzdь oqiqalarьmen tanьstьramьz, tysjndjremjz. Ygjtcjler qalq arasьnda partianьŋ XVIII siezjnjŋ qaulьlarь turalь, BK(b)P Ortalьq Komitetjnjŋ Mai plenumьnьŋ qaulьlarь çana SSSR Ūlь Sovetj Sessialarьnьŋ çūmьstarь turalь əŋgjme ɵtkjzdj». Ygjtcj Cvetsovtьŋ çana onьŋ çoldastarьnьŋ təçribesj bjzdjŋ kɵp ygjtcjlerjmjzge ylgj bolarlьq təçribe.

SSSR Ūlь Sovetjnjŋ çana Qazaq SSR Ūlь Sovetjnjŋ sailau nauqandarь sjzderdjn esterjnjzde bar cьqar. Ol kezde eljmjzdjŋ enbekcjlerj saiasi ygjtpen būrьn-soŋdь bolьp kɵrmegen dəreçede qamtьlqan bolatьn. Ygjtcjlerjmjz bolceviktjk çalьndь sɵzdj ərbjr enbekcjlerge, ərbjr sailaucьlarqa çetkjzgen. Būl sailau nauqandarь ystjnde partia ūiьmdarь qalq arasьnda saiasi-kɵpcjljk çūmьstardь çyrgjzudjŋ mol təçribelerjne ie boldь.

Ol kezde bolceviktjk ygjttjŋ negjzgj formasь Stalindjk Konstitutsia, sailau ereçesj, kyndeljktj məseleler turalь əŋgjme ɵtkjzu boldь. Onьmen qatar, kɵptegen mitingjler, çalpь çiьlьstar ɵtkjzjldj, ygjtcjler çeke yilerde, kvartaldarda qьzmet jstedj. Qalqtьŋ ərbjr tobьmen — yi caruasьndaqь əieldermen, qarttarmen, çastarmen, intelligentsiamen bɵlek-bɵlek əŋgjme çasadь. Çyzdegen ygjt brigadalarь,

ygjt avtomobilderj qьzmet jstedj. Saiasi-kəpcjljk çūmьsь mədeni-aqartu çūmьstarьmen ūctastьrьldь. Kino, radio, muzei, muzika, iskusstvonьn basqa da tyrlerj sailau nauqanьnьn tjlegjne paidalanьldь.

Partia ūiьmdarь ətken sailaudaqь osь çūmьs təçribelerjn aldaqь sailauda tolьq paidalanuqa çana olardь keneite tysuge tijs.

Bykjl sailau nauqanьnьn oidaqьdai ətujn qamtamasьz etetjn — kadrlar, əsjrese ygjtcjler kadrlarь. Bjzdjnce, ərbjr 20 — 30 sailaucьqa bjr ygjtcj boluqa tijs. Osьdan ərqaisьnьz ozderjnjzdjn oblьstarьnьzqa, audandarьnьzqa, kolxozdarьnьzqa çūmьs jstеu ycjn qanca ygjtcj kerek ekenjn escptep, ygjtcjler kadrlarьn kəzjrden bastap jrjktep aluqa kjrjsulerjnjzge boladь.

Saiasi çūmьsqa mьndaqan, on mьndaqan enbekcjlerdj, partiada çoqtardь qatьnastьru kerek. Aul caruacьlьqьnьn bykjlsoiuzdьq kərmesjne qatnasqandar çana ekskursanttar əte çaqsь ygjtcj boluqa tijs, ygjt çūmьsьmьzdьn en negjzj — onьn sapasь. Mūnь esten cьqaruqa bolmaidь. Sondьqtan ygjtcjlerge ynemj konsultatsia ūiьmdastьru qaçet, olardь qaçettj materialdarmen, kərnektj qūraldarmen, kjtapcalarmen qamtamasьz etu kerek.

Būqara arasьnda əngjme ətkjzu, gazet oqu, baiandama çasau ycjn ygjtcjlerdjn ozderj çaqsь əzjrlenuge, məsclenj terең bjluge tijs, al bjzdjn mjndetjmjz saiasi ygjttjn çūrtqa ərj tysjnjktj, ərj qьzьqtь boluьn qamtamasьz etu, ygjtcjlerdj osьlai tərbieleu, yiretu boladь.

Mitingjler, çiьlьstar ətkjzu ycjn klubtardь, qьzьl myijsterdj, basqa çaramdь orьndardь kəzjrden bastap ondau kerek.

Sailau nauqanь tūsьnda tek qana mitingjler ətkjzu çetkjljksjz. Mitingjlermen qatar, fabrikalarda, zavodtarda, mekemelerde, mektepterde, kolxozdarda, sovxozdarda sailau nauqanьnьn mjndetterjn tysjndjru ycjn sailaucьlardьn bjrnece ret kenesterjn, çiьlьstarьn ətkjzu qaçet. Barlьq sailaucьlardь qalaida saiasi ygjtpen qamtu ycjn ygjtcjlerdj ərbjr yilerge çjberu kerek. Qai çerde qalq bolsa — ygjtcj sonda bolsьn.

Ətken sailau nauqandarьnda çūrt sengen əkjlder kəp çūmьstar jstedj, ylken rəl atqardь. Çūrt sengen əkjlderdjn sostavьna Lenin — Stalin partiasьna, sovet əkmetjne, sotsializm jsjne ceksjz berjlgen, çūmьsta sьnalqan partiada çoq aktivter kəbjrek tartьluqa tijs. Jrjktelјp alьnqannan keijn, partia ūiьmdarь olarqa çaqsь kəmektesuge, olardьn kenesterjn ətkjzjp tūruqa tijs.

QK(b)P qalalьq, audandьq komitetterj çanьnda sailau ucaskelerjnde çūmьs çyrgjzu ycjn bjljmj tolьq, əbden sьnalqan, qolьnan js keletjn 10 — 12 propagandisterdjn gruppalarь qūrьluь kerek. Ygjt-kəpcjljk çūmьstarьn ərjstetude, ygjtcjlerge, çūrt sengen əkjlderge kəmektesude olar ylken çūmьstar jsteidj.

Çūrt sengen əkjlder, ygjtcjler deputattьqqa ūsьnьlqan kandidattardьn əmjr tarixьn, əleumettjk-saiasi çūmьstarьn çaqsь bjluge çana sailau nauqanь çənjnde ozderj çūmьs jstep çyrgen ərbjr əndjrjs kəsjbj orьndarьnьn, kolxozdardьn, sovxozdardьn çaqdailarьna, çai-çapsarlarьna çaqsь tanьs boluqa tijs.

Sailauqa əzjrlenumen qatar, respublikamьzdьn, ərbjr oblьstьn, ərbjr audannьn, çeke kolxozdar men sovxozdardьn tabьstarьn, staxanovtiq enbektjn nətiçelerjn kərsetetjn kjtapcalar, listovkalar cьqaruьmьz qaçet. Būl məseleler gazetterde de keң ça-

187521-39

zьlьp tūruqa tijs. Oi materialdar ygjtcjlerge ylken kөmek вoladь. Mūnь QK(в)P oвlьstьq komitetterjnjn kəzjrden вastap qolqa alqanь çөn.

Bjzdjn ygjtcjlerjmjz өzderjnjn çūmьsьnda kapitalistjk qorcau faktьsьn esten cьqarmauqa tijs. Būl sailau nauqanь qalqaralьq çaqdaidьn, әte cielenjsken çaqdaiьnda өtedj. Imperialistjk ekjncj soqьs өrcjp вaradь. Būl soqьstьn qūcaqьna Evropanьn вjrnece memleketterj taqьda jljndj.

Çau elementter sailauqa kesel keltjru maqsatьmen talai әreketter jsteidj, eqвekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjne өzderjnjn adamdarьn tьquqa tьrьsadь. Olardьn әreketterjne çol вermeu вjzdjn saiasi-kөpcjljk çūmьstarьmьzqa, sailaucьlar aldьnda ьqpalьmьzqa вailanьstь.

Stalin çoldas вьlai deidj: «Eger qalq keiвjr çerlerde dūspan adamdardь sailap qoisa, mūnьn өzj вjzdjn ygjt çūmьsьmьzdьn өte nacar qoiьlqandьqьnьn вelgjsj вolmaq, вjz sondai masqaracьlьqqa ūcьrasaq, ūcьraitьn çөnjmjz вar ekendjgjnjn вelgjsj вolmaq. al, eger вjzdjn ygjt çūmьsьmьz вolcevikce çyrgjzjletjn вolsa, өzjnjn çoqarqь orьndarьna qalq dūspan adamdardь өtkjzвeidj». Stalin çoldastьn вūl nūsqauьn esten cьqarmauьmьz kerek.

Soqqь kezde keiвjr partia ūiьmdarь djnge qarsь propagandanь elemei kettj, qūdaisьzdar ūiьmьnьn çūmьstarьna çetkjljktj kөmektespeidj. Olar, sjrə, djn sarqьncaqtarьnan adam sanasьnьn әlde de arьlьp вolmaqanьn вaqalamaitьn вolsa kerek. Sailauqa әzjrlene otьrьp, вjz djnge qarsь propagandanь kyceituge tijspjz. Gazetterjmjz poptardьn, moldalardьn kontrrevolutsiacьl әreketterjn әckereleitjn, djnnjn kapitalistjk qūldьqtь qorqaitьnьn kөrsetetjn maqalalar çazuqa tijs.

SSSR Ūlь Sovetjnjn çana QSSR Ūlь Sovetjnjn sailau nauqandarьnda kommunister men partiada çoqtardьn stalindjk вlogь çenjp cьqtь. Sailau вykjl sovet qalqьnьn aiвьndь quatьnьn, onьn вolceviktjk partiaqa, ūlь Stalinge ceksjz вerjlgendjgjnjn tamaca demonstratsiasь вoldь. Eqвekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjnjn sailau nauqanьnьn da osьndai tavьstь вolatьndьqьna, вjzdjn qalqьmьzdьn danqtь Lenin — Stalin partiasьna syijspencjljgjnjn, ceksjz вerjlgendjgjnjn taqь da demonstratsiasь вolatьndьqьna senjm tolьq (Du qol capalaqtau).

Өzdjgjnen yirenu teoriaqa çetjludjn negjzgj әdjsj

POLOVINKIN

M. I. Kalinin atьndaqь Lenin ordendj Cjmkent qorqasьn zavodь partвiurosьnьn sekretarь

Çūmьscьlar men qьzmetcjlerdjn partia tarixьn өzdjgjnen yirenuge ьntasь arttь. Partiada вar çana partiada çoq kadrlarьmьzdьn вolcevikterdjn qart вuьndarьnьn tәçrivesjne syiene otьrьp, вolcevizmdj yirenuge kycj çetetjndjgjne, qoldarьnan keletjndjgjne senjmj kyceidj.

Partia tarixьn yirenucjlerge kөmektesu retjnde zavodtьn partia ūiьmь edәujr çūmьstar çyrgjzdj. BK(в)P tarixьn өzdjgjnce yirenucjlerge kөmek ycjn 14 leksia oqьldь. Odan вasqa da, qalqaralьq çaqdai turalь, өtken çьlqь Xasan kөlj manьnda вolqan oqiqa çөnjnde çana вasqa mәseleler çөnjnde leksialar вoldь. Ol leksialarqa çūrtcьlьq kөp çinalьp, ьnta qoiьp tьndadь.

Əsjrese QK(в)P Ortalьq Komitetjnjn lektorь Dedus çoldastьn leksiasь qьzьqtь өttj. Al onьn qalqaralьq çaqdai turalь oqьqan leksiasьna çinalqan adam zalqa simadь. Degenmen leksianьn bərj bjrdei kemcjljksjz өttj deuge bolmaidь. Misalь, konspektjnj qalai çasau kerek degen temada lektor Borisov (tau-metallurgia texnikumьnьn direktorь) çete daiьndalmai kelgendjkten onьn leksiasь tysjnjksjz boldь. Sondьqtan da osь tema çaiьnda qaitadan leksia çasalьnьp tysjndjrjldj.

Al. BK(в)P tarixьn yirenucjler ycjn konsultatsia ylken kөmek ekenj məljm. Konsultatsia zavod çanьndaqь partkabinet arqьlь ūiьmdastьrьlьp otьradь. QK(в)P nьn qalalьq komitetj tarapьnan oqu planьn çasap beru, leksia oqu siaqtь kөmekter bolьp tūradь. Partkabinetke keljp gazet, çurnal oqucь, konsultatsia tьndaucьlar kөp-aq. Degenmen bjzdjn partkabinetjmjz əlj partia oquьnьn naqьz ūiьmdastьrucьsь bola almai keledj. Onьn en bastь sebebterj — ctat tolьq emes, partkabinet kjckene, lektorlar çetjspeidj. Būl çaqdaidь QK(в)P nьn qalalьq çana ovьstьq komitetterj kөpten bjledj. Sonda da tьnqьlьqtь cara qoldanqan çoq.

Krucokta çana өzdjgjnen oqucьlardьn bjljmjnjn bjr kelkj bolmauь partia tarixьn yirenucjlerge edəujr qiьndьq keltjredj. Misalь: leksia oqьlqanda, oqan bjljmj ərtyrlj adamdar qatьnasadь, tьndaucьlardьn menqerjp alu dəreçesj ten bolmaidь. Sondьqtan da oqan ərtyrlj ədjs qoldanu kerek bo ladь.

Partia tarixьn өzdjgjnen oqьp yirenjp çyrgenderdjn jcjnde aldьnqь qatarlь çoldastar da bar. Drovəzko çoldas kəzjr «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» VIII tarauьn oqьp aiaqtadь, oqьqan çerlerjnen tegjs konspektj çasap aldь. Ol «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьn» oqьp yirenu ystjnde, өtken temalarьna səikes, Engelstjn «Anti-Diuring», «Çaratьlьs dialektikasь» degen enbekterjn, Leninnjn «Qalq dostarь» degen ne çana olar sotsial-demokrattarqa qarsь qalai kyresedj?» degen enbegjn çana marksizm-leninizm klassikterjnjn basqa da bjrnece enbekterjn oqьdь. Ken basqaru seqьnьn partorgьsь Ignatov çoldas «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» IV tarauьn oqьp, onь tьndьrьmdь etjp konspektj çasadь. Sonьmen qatar, Leninnjn, Stalinnjn enbekterjnen de paidalanadь. Voennizirovanni oxrannьn Vzvod komandirj, çanada QK(в)P nьn myçeljgjne kandidattьqqa alьnqan Surkov çoldas partia tarixь qьsqaca kursьnьn VII tarauьn çaqsь tysjnjp oqьp, konspekt çasadь. Leninnjn «Qalq dostarь» degen ne çana olar sotsial-demokrattarqa qarsь qalai kyresedj?» degen enbegjn taqь basqa enbekterjn oqьqan. Gazet, çurnaldarda cьqqan konsultatsialьq statialardь ynemj oqьp, bolqan leksialarqa ūdaiь qatьnasьp tūradь. Rapinirovocni seqьnьn nacalnigj, inçener Semakov kəzjr IV taraudь çana marksizm-leninizm klassikterjnjn soqan səikes enbekterjn oqьqan. Energia seqьnьn bastьqь Stolbov çoldas V tarauqa deijn oqьdь.

Al, komsomoldardan: Kaplənovski (klub bastьqь), Nikolaev (komsomol komitetjnjn sekretarь), Capamov çoldastar — ylgjlj yirenucjler. Būlardьn aldь «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» VII tarauьn bjtjrjp, qalqandarь V taraudь oqьp çyr. Olar partiamьzdьn XVIII siez materialdarьn da kezjnde oqьp cьqtь. Būl siaqtь adamdardь kөptep atauqa boladь. Mundai adamdarьmьz alqan teoretikalьq bjljmjn өndjrjstjk praktikamen bailanьstьra otьradь.

Ərine, partia tarixьn oqьp yirenucjlerdjn arasьnda bolcevizmdj yirenu jsjne əlj de bolsa cūqьldanbai çyrgender çoq emes. Ondai adamdar өzdjgjnen yirenudj basqaca tysjnedj. Al, partia tarixьn yirenu ycjn tek çjgerljljk, ьntalьlьq, tabandьlьq kerek. Cьnьnda zavodtaqь aldьnqь qatarlь, oquqa camasь keletjn keibjr çoldastar (Baterçəket seqьnьn nacalnigj Koreev, Kөks nacalnigj Kosarev, starci master, komsomolets Kolesnikov taqь basqalar) əlj kynge deijn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьn» oqudь bastaqan çoq. Olardьn sьltauь «uaqьt çetpeidj». Būl çoldastar өndjrjslegj aldьnqь qatarlь adamdar, bjraq partiamьzdьn kyres tarixьn, revolutsialьq teoriasьn yirenude keijn qalьp keledj, al olarda ua-

qьt вəljp oquqa ƚolьq mymkjncjljkter bar. Būl ycjn tek ьnta çjger kerek.

Zavodtaqь partia aktivj soŋqь uaqьttarqa deijn əndjriste memlekettjk plannьn dūrьs orьndaluь ycjn əte-məte kyc çūmsap, kəvjne soqan nazar audarьp keldj. Kəzjrgj uaqьtta plan arƚьqьmen orьndaluda. Būl qarqьndь vosatpai otьrьp, partia aktivjnjŋ jstei-tjn çūmьsь — kommunisterdjŋ, partiada çoq çūmьscь, qьzmetkerlerdjŋ sauatsьzdьqьn çoiu, olardь ūlь partiamьzdьŋ tarixьn ətdjgjnen yirenuge çūmьldьru voluqa tijs.

Partia tarixьn çete tysjnjp oqu vjrden paida volmaitьn js. Ol ycjn çoldastьq kəmek kərsetu, kerektj qūraldardь oqьp, konspekt çasauьn ьqtiattau kerek. Sol siaqtь partia ūiьmь çeke kommunister men partiada çoq volcevikterdjŋ ətdjgjnce oqьp, teoriaƚьq vjljmjn kəterulerjne çauaptьƚьqьn vjljp, olardь ūdaiь vaqьlap otьruqa tijs.

Partia propagandasьna naqtь vascьlьq kerek

B. NŪRKIN

QK(v P nьŋ Oral qalaƚьq komitetj propagandь çana ygjt vəljmjnjŋ mengerucjsj

Qalaƚьq partia komitetj partiamьzdьŋ tarixьn ətdjgjnen yirenucjlerge çana partianьŋ vastauьc ūiьmdarьna kyndeljktj vascьlьq etudj mьqtap qolqa aldь.

Qalaƚьq partia komitetjnjŋ vjurosьnda partia propagandasь turaƚь 25 məsele qaraldь, partvuiro sekretarlarьnьŋ təçrive auьsu retjnde 3 ret vjrlesken keŋesjn ətkjzdjk, propaganda çana ygjt çənjnde, propagandisterdjŋ, lektorlardьŋ çana konsultanttardьŋ qatьsuьmen, partia komitetj men komsomol komitetj sekretarlarьnьŋ vjr ret qalaƚьq keŋesj volьp ettj. Bolcevizm tarixьn ətdjgjnen yirenjp çyrgendermen 650 çeke əŋgjme çasadьq.

Leksialardьŋ ər aidaqь plandarь qalaƚьq komitettjŋ vjurosьnda vekjtjljp otьrƚladь. Yien aiьnda qalaƚьq komitettjŋ vjurosьnda BK(v)P Ortaƚьq Komitetjnjŋ propaganda çənjndegj qauƚьsьnьŋ orьndaluь turaƚь vaiandama qoiƚƚьp, propaganda çūmьsьnьŋ keivjr qortьndьlarь cьqarьldь.

Propaganda çūmьsьna vascьlьq etu jsj çaqsь çolqa qoiƚƚqan çerde partiamьzdьŋ tarixьn yirenuge çūrtcьlьq çūmƚla kjrjsulj. Misalqa VIURP partia ūiьmьn alaiьq. Mūnda 245 adam ətdjgjnen oqidь, olardьŋ asa kəpcjljgj V çana VI taraudь oqьp yirenjp çyr. Əte-məte ton ileitjn zavodtьŋ partvuiro sekretarь Kuznetsova çoldastь atap aituqa voladь. Kuznetsova çoldastьŋ ətj partianьŋ tarixьn çana Lenin men Stalinnjŋ cьqarmalarьn yzvei oqьp kelcdj, təçrive auьsu çənjnde vjrnece keŋester ətkjzdj çana çeke əŋgjmeler ətkjzjp, teoriaƚьq konferensialar ūiьmdastьrьp otьradь. Būl ūiьmda 25 adam ətdjgjnen oqidь.

Çasьratьnь çoq, partianьŋ vjr qatar qalaƚьq vastauьc ūiьmdarь kommunisterdjŋ partia tarixьn oquьn, vjljmjn kəterumen cūqьldanatьn-cūqьldanvaiƚьnьn vaqьlaudь qoldan cьqarьp aldь. Əsjrese ovlpromsoiuz, ovƚьstьq çer vəljmj, ovƚьstьq prokuratura partia ūiьmdarь partia propagandasьna vascьlьq etuden myldem qol yzjp samotokke salьndь. Būl ūiьm vascьlarь kommunisterdjŋ qalai oqьp çyrgendjgjn sūrastьrьp vjluge de vatьƚь barmadь. Ondai ūiьmdarda keivjr kommunister erjktjljktj vyrkenjp marksizm-leninizm negjzderjn yirenuden sьrtqarь qalьp qoiatьnь səzsjz.

Būl çənjnde vjr misal keltjreijk. Ovlmilitsia partvuiro sekretarь Ibraev

çoldas — kontrol çyrgjzsem kjnalaidь, sondьqtan da partia tarixьn yirenudj kommunisterden talap ete almai otьrmьz — dedj. Partianьң oblьstьq komitetjnjң nūsqaucьsь өzjnjң teorialьq вjljmjn kөterude kjm ylgjlj çūmьs jsteidj, dep sūraqanda Ibraev çoldas partia kandidatь Grigorievtj ataqan. Әngjmelese kelgende onьң mylde oqьmai çyrgenj anьqtaldь. Oblpromsoiuz partia ūiьmьndaqь 30 kommunisten 3 aq kommunist ynemj oqьp, basqalarь вjrjncj, ekjncj taraudan cьqa almai çyrgendjgj вaiqaldь.

Aktivterdjң вjr az вөlegj өzjnjң saiasi-ideialьq вjljmjn molaituqa cьn ьnta çjgerjmen kjrjstj.

Sonda da вjr faktьnь aitpai ketuge вolmaidь. Partkom sekretarlarы men partorgьlar keңesjnde çana plenumda paraxodstvo nacalnigj Kozlov qattь sьnaldь. Kozlov вjr kezde: partia tarixьn yirenвedjң dep sottamaidь, al eger өndjrjstjk plan orьndalmasa sottaidь — degen edj. Cьnьnda, onь sьnaqanьmьz terjs bolqan çoq, — ol kəzjr partia tarixьn өzdjgjnen oqidь, «Qьsqaca kurstьң» III tarauьna keldj, teoretikalьq konferensiada cьqьp sөilemekcj boldь.

Çasьratьnь çoq, partia aktivterjnjң вjr az вөlegj өzdjgjnen oquqa oidaqьdai kjrjspei otьr. Būl çoldastardьң əlj kynge deijn batьlь çetpeidj, çūmьs bastь bolьp kettjk, вos uaqьtьmьz çoq degendj sьltau qьladь. Misalqa, oblьstьq çer вөljmjnjң nacalnigj Dotsenko, onьң orьnвasarь Aqçanov, Oblfonьң meңgerucjsj Gurevic, Oblprokuraturanьң orьnвasarь Ibracev, Zaң Qalq Komissariatьnьң uəkjlj Ivanov, obkom men qalalьq komitettjң keibjr qьzmetkerlerj өzderjnjң teorialьq вjljmjn kөteruge kөңjl audarmai keledj.

Partia kadrlarь çana sovet intelligentsiasь өzjnjң idealьq вjljm dəreçesjn tьңqьlьqtь tyrde kөterude. Əsjrese qatardaqь kommunister bolcevizm tarixьn yirenuge cьn ūmtьldь. Misalь, 65 çastaqь çūmьscь Batin çoldas kəzjrgj uaqьtta «Qьsqaca kurstьң» IV tarauьn çana Vercinin çoldas V tarauьn, Levcenko çoldas IV tarauьn yirenjp çyr. Mūndai kommunister вjzde az emes.

Teorialьq вjljm dəreçesjn kөtergen çoldastardь qьzmet çөnjnen çoqarьlatьp otьrmьz. Misalь, partia mycesj Romanov, Maksimov çoldastar propagandistjk qьzmetke, Zaxarov çoldas raikomnьң nūsqaucьlьq qьzmetjne, Markov çoldas qalalьq partia komitetjnjң ctattan tьs lektorlьq qьzmetjne çoqarьlatьldь.

Qalalьq partia ūiьmьnьң çanьnan lektorlar tobь qūraldь. Olarqa вascьlьq etu çūmьsь ana qūrlьm oңdaldь. Lektor tobьnьң keңesterj өtjp, onda leksianьң tematikalьq plandarь talqьlanьp tūradь, oqьlqan leksialardьң sapasь, kemcjljkterj talqьqa salьnadь. Būl çaqsь bastama.

Qalalьq partia komitetj 1938 çьldьң noiabrjnen 1939 cьldьң sentəbrjne deijn 228 leksia өtkjzdj, leksianь 29 mьң 654 adam tьңdadь. Leksia tьңdaucьlardьң вjljmjne səikestjrjljp oqьldь. Çūrttьң leksia tьңdauqa ьntasь zor çana olar zeijndj. Misalь, «Partia 14 çьlqь imperialistjk soqьs dəujrjnde» degen temaqa oqьlqan leksiaqa 700 dei adam, «Orьs kommunisterjnjң taktikasь» degen temaqa oqьlqan leksiaqa 500 adam qatьstь.

Propaganda çūmьsьndaqь bastь kemcjljk — temalardьң arasьnda alcaqtьlьq bar. Aktivter oktəвrden soңqь dəujrdegj temalardan leksia tьңdaidь, al вasqa çoldastar IV — V taraulardь qana yirenjp çyr. Leksia çөnjnde tьңdaucьlardьң mjnezdemelerjn çinap, sodan qorьtьndь cьqarudь qolqa almai otьrmьz. Būl da ylken kemcjljk.

1939 çьldьң вjrjncj çartьsьnda partia kaвinetjnde 412 konsultatsia өttj, oqan 612 adam qatьstь, 1240 sūrauqa auьzca çana çazвaca çauap вerjldj, 30 ret gruppalьq konsultatsia ūiьmdastьrьldь.

Marksistjk-lenindjk saiasi kitaptarqa çūrtcьlьqtьң sūrauь molaidь. 1938 çьlqь sentəвrdjң I nen 1939 çьlqь sentəвrdjң 1 ne deijn oblьstьq kjtapqanadan 155 mьң kjtap вerjldj, kjtapqanaqa 92.940 adam, 1939 çьldьң вjrjncj çartьsьnda partia kaвinetjne 8260 adam keljp oqьdь. Qaladaqь partiada вar çana partiada çoq intelligentter partia kaвinetjne çij-çij keljp tūratьn

boldь. «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь» 20 mьңdai dana boiьp taratьldь. Basqaca aitqanda, būl tamaca kjtap qala eңbekcjlerjnjң ycten bjr bөlegjnde bar. Partianьң XVIII siezjnjң materialdarьnan 38 mьң 45 dana kjtapca taratьldь.

Teorialьq konferensia өtkjzude kemcjljk bolmai qalqan çoq. Paraxodstvo partia ūiьmьnda bolqan teorialьq konferensiada 11 adam baiandama çasadь. 11 baiandama tьңdaqan çūrt çalьqьp, konferensiaqa belsendj qatьspadь. Menjmce, būl dūrьs emes, baiandamacьnьң sanь az bolu kerek, sonьmen qatar konfcrensiaqa qatьnasatьndardьң barlьqьnьң da әzjrlenjp kelujn kөzdeu kerek boladь.

Kruçoktardьң çūmьsь turalь bjr-ekj auz sөz.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң partia propagandasь turalь qaulьsь çarialanqanqa deijn qalada 200 dei kruçok bar edj, kәzjr 21-aq kruçok bar, munьң 9 orta zveno, 12 tөmengj zveno. Kruçoktardьң kөpciljgjnde oqu çьl basьnan bastaldь. Tөmengj zveno çөnjnde alqacqь kezde bjraz qiьncьlьqtarqa kezdestjk. Tәçribesj az propagandister çūmьstь igerjp alьp kete almadь. Kejjngj kezde Mәskeu partia ūiьmdarьndaqь kruçoktardьң baspasөz betjnde çarialanqan çūmьs tәçribesjn qoldandьq.

Bjzdjn qalada oblьstьq 3 gazet, kөp tiraçdь 3 gazet cьqadь. Partia propagandasь çөnjndegj partianьң Ortalьq Komitetjnjң qaulьsь çarialanqannan keijn oblьstьq gazetter әçeptәujr kөrnektj çūmьstar jstedj. Alaida, ol çūmьstar өzjnjң mazmūnь çaqьnan kөңildj oncalьqtь qanaqattandьrmaidь.

Osь gazetterdjң betjnde 64 teorialьq maqala basьlьp cьqtь, būdan 16 aq maqalanь çergiljktj avtorlar çazdь. «Priuralskaia Pravda» gazetjnde 54 maqala basьldь, mūnьң tөrteujn-aq çergiljktj avtorlar çazqan.

Gazetter çergiljktj avtorlardьң kycjn paidalanudь yirene almai keledj. Būl eleulj kemcjljk. Bjzdjn qalalьq partia ūiьmьnda çoqarqь dәreçelj bjljmj bar 20 kommunist bar. Gazetter būi ylken armianь nege paidalanbaidь?

Gazetterdjң betjnde propaganda çūmьsьnьң tәçribelerj, leksialar, teorialьq konferensialar turalь çazьlmaidь. BK(в)P tarixьn өzdjgjnen yirenucjlergе oidaqьdai kөmek berjp, bascьlьq etjp otьrqan partianьң bastauьc ūiьmdarьnьң, onьң bascьlarьnьң mol tәçribelerjn basqalarqa austьruda gazetterdjң jstep otьrqan jsj çarьtьmdь emes.

Gazetterjmjz partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerdjң sūraularьna uaqtьlь çauap bermeidj «Priuralskia Pravda» gazetj II sūrauqa әlj kynge deijn çauap bergen çoq.

«Priuralskaia Pravda» gazetjnjң bjr qatesjn aitpai ketuge bolmaidь. Gazette bjr maqala basьldь. Maqalanьң avtorь plagitattьq, basqaca atqanda, әdebiette ūrlьq jstegen, bandit Kamenevtьң bjr kjrjspesjnen kөcjrgen. Redaktor teksermei, soqьr senjmdjljk jstep, maqalanь basьp çjbergen. Būl saiasi beiqamdьlьq. Qalalьq partia komitetj būl mәselenj tekserjp, tijstj cara qoldandь.

Mjne, partia propagandasьndaqь çūmьsьmьzdьң alqacqь qorьtьndьlarь osьndai. Būl çūmьstьң tek bastamasь qana. Çūmьsьmьzda kemcjljkter men olqьlьqtar әlj bar. Bjz kadrlarьmьzqa marksistjk-lenindjk tәrbie beru jsjn өrlete tysu ycjn naqtьlь bascьlьqtь, partianьң bastauьc ūiьmdarьmen çandь bailanьstь būrьnqьdan da kyceite tysemjz.

Saiasi ygjt çĭmьsьnьң rəlj zor

MAKARIN

QK(в)P nьң Aqmola aʋdandьq komitetj propaganda çana ygjt вəljmjajn mengerucjsj

Saiasi-caruacьlьq çūmьstarьmьzdьn nətiçelj вoluьnda saiasi ygjt çūmьsь asa zor rəl atqaruda. Saiasi ygjt çūmьsьnьң oidaqьdai өrjstep, өndjrjs orьndarьndaqь, aul caruacьlьqьndaqь, вąsqaca aitqanda çūmьsьmьzdьn qai salasь вolmasьn onьң вərjnjn nətiçelj вoluь saiasi ygjt çūmьsьnьң çaqsь çolqa qoiьluьmen, ygjt kollektivterjnjn aiвьndь js çyrgjzujmen вailanьstь ekenj anьq.

Əsjrese, SSSR Ūlь Sovetj men Qazaq SSR Ūlь Sovetjnjn sailauь kezjnde вolceviktjk saiasi ygjttjn rəlj airьqca arttь. Bolceviktjk saiasi ygjt çūmьsьn yzdjksjz çyrgjzjp otьru partia ūiьmdarьnьң daqdьlь jsjne ainaldь.

Enвekcjler deputattarьnьң çergjljktj sovetterjn sailauqa вailanьstь saiasi ygjt çūmьsьn çyrgjzudj вūrьnqьdan da kyceite tysudj airьqca qolqa alьp otьrmьz. Çaqьnda audanьmьzda saiasi ygjt çūmьsьn çyrgjzetjn вūrьnqь 1500 ygjtcjler sostavьnan 950 jn çana 3000 aktivterdj jrjktep aldьq. Aktivter ygjt kollektivjmen tjzc qosa otьrьp, ygjt ucaskalarьnda çūmьs jsteidj.

Өtken təçribelerge qaraqanda вjzge osь aktivterdjn san çaqьnan çetjmsjzdjgj вaiqaldь, sondьqtan da olardьn qatarьn təçribelj çoldastarmen tolьqtьruqa kjrjstjk. Būl aktivterdjn arasьnda, өzderjnjn kozderjmen kөrjp qoldarьmen jstegen jsterjn kəzjrgj вjzdjn өmjrjmjzdegj kyndeljktj jsterjmjzge вailanьstьra otьrьp aitьp tysjndjrjp çyrgen, azamat soqьsьnьң qatьsucьlarь, qart çūmьscьlar вar.

Aktivter jcjnen 22 adam çeke kolxozdardь өzderjnjn cefjne aldь. Būlar cefke alqan kolxozdarьna вelgjlj uaqьttarda ərdaiьm вarьp, ondaqь ygjt kollektivj çūmьstarьmen tanьsьp, oqan kөmek kөrsetjp tūrmaqcь. Partianьң audandьq komitetjnjn ərвjr ygjt kollektivjne вekjtjlgen uəkjlderj men ygjt kollektiv вasqarucьlarь ycjn arnauls kenes əngjmeler өtkjzjledj, onda plan вoiьnca өtetjn çūmьstardьn naqtь caralarь kөrsetjljp, nūsqaular вerjljp tūradь.

Enвekcjler deputattarьnьң çergjljktj sovetterjn sailauqa вailanьstь saiasi ygjt çūmьsьn çyrgjzudj keiвjr ygjtcjlerdjn өte çaqsь jstep otьrqanьn aitpai ketuge вolmaidь. Misalь, «Krasnoe Utro» kolxozьndaqь ygjtcj Rumansev çoldas ylgjljlerdjn вjrj. Ol kolxozcьlar arasьnda qalqaralьq çaqdai turalь yzвei əngjme өtkjzjp tūradь. Onьң əngjmesj өte qьzьqtь, өte tysjnjktj, вjzdjn kəzjrgj kyndeljktj jsterjmjzge tьqьz вailanьstь, mazmūndь вoladь. Sondьqtan da kolxozcьlar onьң əngjmesjn өtc ьntasьn salьp tьndaidь. Xolmagortsev, Emelianov taqь вasqa osь siaqtь çoldastar da ygjt çūmьsьn çyrgjzetjn ucaskelerjnde saiasi ygjt çūmьsьn çaqsь jstep çyr.

Qalьң вūqara arasьnda saiasi-kөpcjljk çūmьsьn çyrgjzude SSSR Ūlь Sovetj men Qazaq SSR Ūlь Sovetj deputattarь kөrnektj-kөrnektj kөmekter kөrsetjp otьr. Clar enвekcjler deputattarьnьң çergjljktj sovetterjn sailauqa əzjrljk çyrgjzu çūmьsьmen вailanьstь өzderjnjn sailaucьlarьnьң arasьnda aldaqь sailaudaqь mjndetterjmjz çaiьnda вaiandamalar çasap, əngjmeler өtkjzjp çyr.

Saiasi ygjt çūmьsь өtken sailauda qandai kөrnektj orьn alqan вolsa, onьң quattь kycjn kommunister men partiada çoqtardьn çeңgen вlogь kөrsetken вolsa, enвekcjler deputattarьnьң çergjljktj sovetterjn sailauda da saiasi ygjt çūmьsь өz ornьn alatьnьna, kommunister men partiada çoqtardьn вlogь вūl sailauda da çeңetjnjne sөz çoq. Būqan BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn dūrьs вascьlьqь kuə. Būqan tuьsqan əkemjz ūlь Stalinnjn вascьlьqь kuə.

Saiasi ygjttj ynemj çyrgjzu kerek

PEREVALOV

QK(в)P nьn Qostanai qalalьq komitetj propaganda çana ygjt вөljmjnjn mengerucjsj

Aldьmьzda вolatьn enвekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjn sailau çūmьstarь өzjnjn kөlemj çaqьnan SSSR Ūlь Sovetj men Respublikamьzdьn Ūlь Sovetjn sailaqan uaqьttaqь çūmьstardan anaqūrlьm aumaqtь вolatьnь çūrtqa məljm nərse. Eger вjz Qazaq SSR Ūlь Sovetjne 320 deputat sailasaq, enвekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjne camalap aitqanda 60 mьndai deputat sailaqalь otьrmьz. Aldaqь sailau uaqьtьndaqь çūmьstardьn asa zor çana çauaptь ekendjgjn osь sifrdьn өzj-aq dəleldei aladь. Būl вjzge saiasi ygjttjn өrjsjn вūrьnqьdan da kenеite, saiasi çaqьnan mazmūndьraq etjp çyrgjzu mjndetjn çykteidj.

Kəzjrgj uaqьtta вjzdjn qalada 410 ygjtcj bar. Būlardьn вjrsьpьrasь ygjt kollektivjne ūiьmdastьrьlqan. Ygjt kollektivjnjn 29 çetekcjsj bar. Bjraq partianьn 13 bastauьc ūiьmьnьn çanьnan qūralqan ygjt kollektivjne çetekcjler jrjktep ala almai otьrmьz.

Qalamьzdaqь partianьn вastauьc ūiьmdarьn вūrьnqь sailau ucaskelerjne вekjttjk, sөitjp вūl ucaskelerdjn kvartaldarьnda ygjt çūmьsьn çyrgjzjp çyr.

Aldьmьzda tūrqan mjndettjn saiasi maqьzь orasan zor. 20 — 30 sailaucьqa вjr ygjtcj kerek, al dəl вygingj taqda 50 sailaucьqa вjr-aq ygjtcj вar. Olai вolsa вjzdjn partia ūiьmьnьn aldьnda ygjtcjlerdjn sapasьn arttьrumen, onьn sanьn ekj ese kөвeitu mjndetj tūr.

Ygjtcjlerdj qalai jrjktep alu kerek? Partianьn вastauьc ūiьmdarьnьn sekretarlarь aldьn-ala ygjtcjlerdj ygjttep aldь da partianьn qalalьq komitetjnjn propaganda çana ygjt вөljmjmen keljsedj. Soqьnan вūl məsele partia çinalьsьnda qaraladь da ərвjr ygjtcjnj çeke-çeke dausqa salьp вekjtedj. Al, endj ygjt kollektivjnjn çetekcjlerj partianьn qalalьq komitetjnjn вiurosьnda вektjledj. Ygjtcjlerdj jrjktep aluda Qostanai qalalьq partia ūiьmьnьn tәçrivesj osьndai.

Qostanai partia ūiьmь өtken sailaularda ygjt çūmьsьn çyrgjzudjn moi tәçrivesjne ie boldь. Bjz өtken sailaular kezjndegj saiasi ygjt çūmьsьnьn tавьstarьn вaiandь etu jsjn ertevastan mьqtap qolqa aldьq. Partiamьzdьn XVIII siezjnjn qauly-qararlarь men Stalin çoldastьn siezde çasaqan вaiandamasьn, SSSR Ūlь Sovetjnjn III Sessiasь men QSSR Ūlь Sovetjnjn II Sessiasь вekjtken zaqdardь, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn Mai plenumь cecjndjlerjn çana fizkulturnikter, Soqьs-Tenjz Flotь men temjr çolcьlar kynderjnjn maqьzь çөnjnde Kolcaktь tas-talqan qьp, Oraldь, Sibirdj çana Qostanai oвlьsьn Kolcak вandalarьnan qūtqarudьn 20 çьldaqь çөnjnde enвekcjler вūqarasь arasьnda tysjnjk çūmьsь çyrgjzjldj.

Mjne, вjz osь məseleler çөnjnen tysjnjk çūmьsьn çyrgjzer aldьnda ygjtcjler men вaiandamacьlar ycjn seminar өtkjzu jsjn ynemj ūiьmdastьrьp otьrdьq. Ygjtcjler men вaiandamacьlar seminardan keijn mekemelerde, өndjrjs kəsjвj orьndarьnda, kvartaldarda tysjnjk çūmьsьn өtkjzedj. Ygjt çūmьsьnьn osьndai ədjsj вjzdjn ūiьmda ədetke ainaldь.

Keiвjr ygjtcjler өnegelj jster jstep otьr. Oвlmilitsia partia ūiьmьnьn ygjtcjlerj Kuznetsov çana Trofimov çoldastar çana oвlьstьq densaulьq вөljmj partia ūiьmьnьn ygjtcjsj Belovsova çoldas saiasi ygjt çūmьsьn eljmjzdj qorqau mjndetterjmen ūctastьrьp çyrgjzude. Būl çoldastar өzderj ygjtcj вolьp jsteitjn kvartaldarda osoaviaxim ūialarьn ūiьmdastьrьp, olardьn çūmьstarьn çolqa qoidь.

Ygjt çūmьsьn çyrgjzu ardaqtь çūmьs. Kuznetsov, Timofeev, Belousova siaqtь adal niettj çoldastardьn вūl ardaqtь çūmьstь çyrgjzude partianьn senjmjn aqtap otьrqanьn kөremjz.

Alaida, ygjt çūmьsьnьң soңoқь kezderde nacarlap ketkenjn çasьruqa bolmaidь. Ygjt çūmьsь əsjrese kvartaldarda tolьq çyrmei qaldь. Partiaпьң bastauьc ūiьmdarь, onьң bascьlarь ygjtcjlerdjn çūmьsьna ynemj kontrəl çasap otьrmadь, kollektivjnjң çetekcjlerj ygjtcjler arasьnda seminar ətkjzudj ete sirektetjp çjberdj.

Sentəbrdjn bas kezjndc kollektiv çetekcjlerjnjң keneSj bolьp ettj. Keңeste olar ezderjnjң js təçribelerjnen auьstь, sonьmen qatar, onda kəsjp orьndarьnda, mekemelerde, kvartaldarda ətkjzjletjn əңgjmeler men baiandamalardьң tematikasь talqьlandь.

Ətjletjn əңgjmeler men baiandamalardьң tematikasь SSSR Ūlь Sovetjnjң kezeksjz caqьrьlqan IV Sessiasь bekjtken zaңdardь tysjndjru, Stalindjk Konstitutsianь, «RSFSR eңbekcjler deputattarьnьң çergiljktj sovetterjne sailau turalь ereçelerjnjң» çalpь ercçesjn, qalqaralьq çaqdai məselelerjn tysjndjruge negjzdeldj. 10 kyndjk kurstar ūiьmdastьrdьq, būlarda 100 ygjtcj oqidь. Ygjtcjlerdj kəbjrek daiьndau maqsatьmen mūndai ygjtcjlerdj çūmьstan qol yzdjrmei oqьtu çana sovet aktivterj ycjn qьsqa merzjmdj kurstar acu çūmьsь ūiьmdastьrьlmaq.

Alma-Ata qalalьq propaganda keңesj

Çuьrda QK(b)P Alma-ata qalasьnda propaganda çənjnde partianьң bastauьc ūiьmdarь sekretarlarьnьң, propagandisterdjn, lektorlardьң, ygjtcjlerdjn qalalьq keңesj bolьp ettj. Keңeste partia propagandasьnьң çaiь turalь QK(b)P Alma-ata qalalьq komitetjnjң propaganda çana ygjt bəljmjnjң baiandamasь tьңdaldь.

Partia ūiьmdarьnьң propaganda çənjndegj soңoқь ailardьң jcjndegj çūmьstarьnьn tamaca qortьndьsь, — dedj baiandamada, — mьңdaqan, milliondaqan kadrlar marksizm-leninizm teoriasьna çetjluge, qoqam damu zaңdarьn bjluge ikemdj ekendjgjne sendj. Propagandalьq çana teorialьq çūmьstьң ərleuj partialьq çana memlekettjk çūmьstьң ərlei tysujne çetkjzdj. Mьңdaqan propagandistjk çaңa kadrlar cьqtь.

Keңes leksialьq çūmьsqa toqtai keljp, onьң marksizmdj-leninizmdj propagandalaudьң maңьzdь ədjsj, «BK(b)P tarixьnьң qьsqaca kursь» çana marksizm-leninizm klassikterjnjң cьqarmalarьn ezdjgjnen yirenetjn çoldastarqa kyrdelj kəmek bolqanьn kərsettj.

BK(b)P Ortalьq Komitetjnjn propaganda çənjndegj qaulьsь çarialanqannan bastap osь mezgjlge deijn qalanьң kəsjp orьndarьnda, mekemelerde, kolxozdarda 384 leksia oqьlьp, oqan 51.456 adam qatьnasqan.

Leksialardьn kəpcjljgj ideja-teoretikalьq çaqьnan çoqarь dəreçede ətken. Leksianьң sapasь çaqsь bolqandьqtan da Levin, Lozinski, Iakovlev, Blok, Pluxin taqь basqa taңdaulь lektorlardьң bedelj artьp otьr.

Qalalьq keңeste leksia çūmьsьndaqь eleulj kemcjljkterdjn betj de acьldь. Osь kynge deijn QK(b)P Alma-ata qalalьq komitetjnjn leksia oquqa qolailь lektori yij çoq. Bar lektori yijnjң leksia zalь keң, qaraңqь, qьsqь kynderde suьq boladь, leksianь çazьp aluqa ьңqaisьz.

Qalalьq partia komitetjnjn propaganda çana ygjt bəljmj leksialardьn

sapasь ycjn çetkjljksjz kyresedj. Lektorlardьң tezisterj ynemj tekserjlmeidj, olardь talqьlau çūmьsь mylde ūiьmdastьrьlmaqan.

BK(в)P tarixьnьң oktəbrden keijngj dəujrj çөnjnen leksiaʼar az oqьlqan, kөвjnese oktəbrge deijngj dəujr çөnjnen oqьlьp kelgen.

Leksia çūmьsьndaqь ylken kemcjljktjң вjrj — keiвjr leksialardьң вolmai qaluь. Misalь, kəsjp orьndarьnda өtjletjn 5 leksia вolmai qaldь. Būqan, ərine, qalalьq komitet kjnəlj. Meditsina institutьnьң lektorlarь Vdovin, Isaev çoldastardьң kəsjp orьndarьnda leksia oquqa zeijn qoimaqandьqь qalalьq keңeste qattь sьnqa alьndь.

Partia propagandasьndaqь osь sekjldj kemcjljkter keiвjr ūiьmdardьn, onьң вascьlarьnьң вūl asa maңьzdь çūmьstь ūiьmdastьruqa oidaqьdai kjrjspegendjgjnen, onь вaqalamaqandьqьnan вolьp otьr. QK(в)P nьң keiвjr audandьq komitetterjnjң sekretarlarь çana вjrnece вastauьc ūiьmdardьң sekretarlarь kadrlarьmьzqa markstjk-lenindjk tərвie вeru jsjn, olarqa kөmek вeru jsjn qolьnan cьqarьp aldь, вaqьlausьz tastadь, eger вaqьlau çyrgjzsek, onda вiurokratьq «вaqьlau» çyrgjzdj вolьp aiьptalamьz dep qorьqtь, sөitjp partia myceleriңjң qalai oqьp çyrgenjn tekserudj mylde esten cьqardь.

Partia ūiьmdarьnьң keiвjr вascьlarьnьң propaganda çūmьsьnan qol yzjp, вaqьlau jsjnen moiьnьn өz betjince вosatьp alьp, arqasьn keңge salqandьqьnan da 7500 ge çuьq Kommunisterden 4425 nјң oqitьn oqьmaitьndarь вelgjsjz. Rasьnda olar oqьmaidь. Tjptj keiвjr partia ūiьmdarьnьң вascьlarь leksialarqa өzderj qatьspai çyr.

Leksialardь өtkjzu ycjn oqan ylken daiьndьq kerek. Daiьndьq çūmьsьn ūiьmdastьruqa eleulj kөңjl вөluj tijs. Leksialardьң sanь emes, onьң sapasь ycjn kyresujmjz kerek. Leksialardьң ideia-saiasattьq dəreçesjnjң çoqarqь satьda вoluь cart.

Leksialar, onьң temalarь oqucьlardьn вjljmjne sai вoluьn esten cьqaruqa вolmaidь. Tematikanь taңdap ala вjlu — leksianьң sapasьn arttьrudьң qūralь.

Qalada teorialьq 70 konferensia өtken. Konferensialarda «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursьnьң» çeke məseleleri men marksizm-leninizm klassikterjnjң çeke cьqarmalarь talqьlanqan («Qalqcьldьq çana Reseidegj marksizm», «Plexanov pen Leninnjң qalqcьldar men kyresj», «Reseide kapitalizmnjң damuь», «Ekj taktika», «Bjr adьm jlgerj, ekj adьm keijn», «Materializm çana empiriokritsizm», «Sotsializm çana kommunizm kezjndegj memleket», «Leninnjң aprel' tezisterj»).

Өtken konferensialardьn вərj вjrdei ideia-teoretikalьq çaqьnan çoqarь dəreçede өttj deuge вolmaidь.

Keiвjr ūiьmdarda konferensia өtkjzuge ystjrt qaraqandьq вoldь. Kazpromstroi partia ūiьmь вjr ret konferensia өtkjzjp, onьң өzjn de aiaqtamadь. Mūndai faktьlar вjrsьpьra ūiьmdardan kezdesedj.

Gruppalьq, çeke konsultatsia ūiьmdastьru partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerge kөmektesudjң вjr formasь. Bjraq gruppalьq, çeke konsultatsialar вeru çūmьsь keң tyrde ūiьmdastьrlmai otьr.

Konsultatsia jsjnjң dūrьs ūiьmdastьrьlmaqandьqьn keңeste cьqьp sөilegender de aittь. Keiвjr partkaвinetterde konsultatsialar leksia retjnde өtetjn kөrjnedj. Būl ərine dūrьs emes.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң partia propagandasь çөnjndegj qaulьsь çarialanqannan keijn kruçoktar sanь kөp kemjdj. Qalada kəzjr 139-aq kruçok вar.

Aita ketu kerek, kruçoktardьң kөвj osь uaqьtqa deijn partia tarixьnьң ycjncj tarauьnan asa almai çyr. Partia ūiьmdarьnьң kruçoktar çūmьsьna вascьlьq etuj nacar.

Seminar propagandisterdj «sjljkpeleitjn» orьn вoludan qaldь. Propagandisterdjң initsiativasь kyn sanap artьp, olardьң qatarь өsjp keledj. Alaida seminar olardьң tvorcestvolьq çūmьsьnьң keң syienerljk ornь вola almai otьr.

Djnge qarsь ygjt məselesjn partia propagandasьnan вөljp alьp tastauqa tjptj de bolmaidь. Partia ūiьmdarь djnge qarsь ygjt çūmьsьn kyceite almai otьr. Osь kynge deijn qalada sextanttar toвь çoq dep aituqa bolmaidь. Djnge qarsь ygjttj өrjstetuge tijspjz. Ol ycjn ygjtcjler kadrlarьn kөp daiьndau jsjn mьqtap qolqa aluьmьz kerek.

«Marksizmdj-leninizmdj propagandalauda bastь, cecucj qūral вaspasөz — çurnaldar, gazetter, kjtapcalar boluqa tijs ...«bola tūrsa da baspasөz orьndarьmьz propagandisterdjn, partia aqartu yilerjnjn, partia kaвinetterjnjn çaqsь təçribelerjn, lektorlardьn sapalь leksialarьn kөrsetudj çetkjljktj mengere almai otьrqanьnda kenes atap kөrsettj.

Respublikalьq gazetter («Kazpravda» men «Sotsialistjk Qazaqьstan») propagandalьq maqalalardь az çazьp otьr. Būl gazetterdjn вetjnde partia tarixьn yirenucjlerdjn sūraqьna çauap өte sirek kezdesedj» «Kazpravda» gazetj nevarь yc sūrauqa qana çauap вerdj.

Partia propagandasь çūmьsьnda osь sekjldj kemcjljkter QK(в)P nьn вasqa oвlьstarьnda, qalalarьnda, audandarьnda çoq deuge вolmaidь. Endjgj mjndet jstegj osь sekjldj kemcjljkterdj çoiьp, ol çūmьsqa qolmaqol вascьlьq etu вolьp otьr.

Partia ūiьmdarьnьn, onьn вascьlarьnьn çana propagandister men lektorlardьn mjndetj — BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn «Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» cьqubmen вailanьstь çyrgjzu turalь» çana partianьn XVIII siezj qaulьsь men Stalin çoldastьn nūsqauьn — вykjl propagandalьq çūmьstьn ideialьq mazmūnь men sapasьn çaqsartudь — orьndau ycjn kyresu.

QALQ GEROIЬ V. I. CAPAEV

(Өlgenjne 20 ç l toluьna)

M. MICNEV

Batalion komissarь

SSSR Qalqьnьn вaqьtь ycjn talai-talai daŋqtь kyresterjmjzdjn tarixьnda V. I. Capaevtьn alatьn ornь zor. Lenin — Stalin Ūlь partiasь tərвielep өsjrgen asqan çauьnger, erçyrek V. I. Capaevtьn atь, onьn jstegen ūlь jsterj kəzjr eljmjzdjn kərj-çasьnьn auzьnda aitьlьp çyretjn ertegjge ainaldь.

Bjzdjn Ūlь otanьmьzdьn вaqьttь qalqь вūl daŋqtь qalq geroiьnьn өmjrjn өleŋ-çьrlarьna qosьp өcpes daŋqьn çoqarь kөteredj. Ūlan вaitaq eljmjzdjn erçyrektj patriottarь onьn өcpes erljk jsterjnen ylgj aladь. Barlьq erljk qasietterjn вoilarьna sjŋjrjp, onьn kyresken ūlь çolьn alqa qarai өrkendete вeruge вar kycjn çūmsaidь.

Bjzdjn eldjn eŋkeigen kərjsj de, eŋвektegen çasь da V. I. Capaevtь çanьndai çaqsь kөredj. Onьn aiвьndь atьn çyrekterjne məŋgj saqtaidь.

Būl daŋqtь geroidьn өtken өmjrj qandai edj? Ol kjm edj? Onьn өmjrjn вjluge өrвjr sovet adamdarь qūmar. Geroidьn erçyrektjk jsterjnjn tamaca ylgjlerjn çete yirenu өrвjr sovet azamatьna qaçet te.

V. I. Capaevtьn çastьq өmjrj tek çoqcьlьqtьn, kedeicjljktjn qūcaqьnda qana өttj. Ol 9 çasьnan вastap kjsj esjgjnde çyredj, kupesterdjn otьnьmen kjrjp, kyljmen cьqadь, tapqan taianqanь kyn kөrujne tam-tūmdap qana çetjp çyredj.

Çьldar zьrlap өte вerdj. V. I. Capaevtьn da вoiь өsjp, вūqanasь qa-

tьp eseijp er çettj. 1913 çьlь V. I. Capaevtь soldatqa aldь. Imperialistjk soqьstьn kezjnde ol өzjnjn erekce erljgjmen basqalardan yzdjk cьqtь. Sol ycjn de V. I. Capaevqa nagradqa Georgiev krestjn berdj, ol çai soldattьqtan feldfebeldjk qьzmetke kөcjrjldj.

V. I. Capaev bүl cinde үzaq uaqьt çyrgen çoq. Ol ofitserler arasьnda çyrjp, alqacqь kezdjn өzjnde-aq ofitserlerdjn soldattarqa jstegen zorlьqzombolьqьna cьdai almadь, olarqa qarsь kyrestj. Sondьqtan da ofitserler onьn ystjnen arьz beredj de V. I. Capaevtь ctraf rotasьna auьstьradь.

Ctraf rotasьnda çyrgende ol dostarь — bolceviktermen tanьsadь, bүl onьn saiasi tərbie alqan tunqьc mektebj boldь, bolacaqtь dүrьs tysjndj, qalq bostandьqь ycjn barlьq çjgerjn çүmsap kyresuge yirettj.

V. I. Capaev Fevraldaqь burçuazialьq-demokratialьq revolutsiaqa deijn kommunist emes edj, alaida, ol өzjne dүrьs qortьndь cьqardь, tamaca өmjrdj çүmьscь tabьnьn aldьnqь qatarlь otrədj — bolcevikter partiasьmen qana qүruqa bolatьndьqьna onьn kөzj çetjp, senjmj artadь. 1918 çьldьn aiaq kezjnde danqtь kommunist partiasьnьn qatarьna kjredj.

Qьzьl Armia qүralmai tүrьp-aq V. I. Capaev Pugacev yiezjndegj carualardьn basьn qosьp, partizandardьn caqьn otrədjn qүradь. Er Capaev bastaqan otrəd aqgvardeisterge qarsь kyreste erljktjn ne qilь keremetterjn kөrsettj.

Partizandar otrədjn basqarьp çyrgen kezjnde ol saiasattь, taktikanь, strategianь yirenuge kjrjsedj, bүl qьlьmdь ol aita qalqandai menqerjp aladь, dүspanqa qarsь үrьstarda tereң tyrde boi tasalap, kenetten cabuьl çasai bjlu erçyrektjk jstep aianbai soqьsu ərqacanda zəresj ücqan dүspandь qirata çenqjp otьruqa çaqdai çasap otьrdь.

Qai çerde V. I. Capaev bastaqan partizan otrədj bolsa, sol çerde çenqjs tuь tjgjletjn edj, onьn otrədj keijn qarai cegjngen emes, ynemj jlgerj basьp, çaudь çenqjp cьqatьn.

Kolcak Permge cabuьl çasaqanda V. I. Capaev partizan otrədjn emes, diviziant basqardь. Onьn diviziasьndaqь polktardьn, sol siaqtь komandirler men saiasi bastьqtardьn өzgeceljk qasietterj — ol erçyrektjljk, moiьmaitьndьq.

Erçyrektjljktjn bүl sekjldj өzgeceljkterj — tүraqtьlьq, baisaldьlьq, tapqьctьq, alqьrlьq, batьldьq V. I. Capaevtьn өz boiьnda, onьn jstegen jsjnde boldь, ol өzjnjn komandovaniasьndaqьlardь osьqan baulьdь, cьnьqtьrdь, olardь buьnь bekjp bүqanasь qatpaqan ças sovet өkmetjn qorqaudьn qaçьrlь çauьngerlerj ettj.

Өzjnjn kjtabьnda V. I. Capaev turalь A. Furmanova çoldas bьlai dep çazadь:

«Men V. I. Capaevtь 1919 çьldьn kөktemjndegj үrьstar kezjnde, Aleksandrov Gaidan Slomixin stanitsasьna qarai bet alьp çyrgenjmjzdjn өzjnde-aq bjlemjn. Aqkazaktar bjzge oqtь çanbьrca çaudьrdь. V. I. Capaev baisaldь tyrde aldьmьzda çyrjp otьrdь, bjzdj anaqүrlьm qolailь çoldarmen soqьnan erttj. Mьltьqtan da, artilleriadan da oq çauьp tүrsa da ol sabьrsьzdanqan çoq, qaita sabьrlь tyrde jlgerj qarai çyrjp otьrdь çana sabьrlь tyrde komandь berdj».

Cet el imperialisterjnen kөmek alqan Kolcak 1919 çьldьn kөktemjnde cьqьs maidanda cabuьl çasauqa kjrjstj. Marttьn 13 kynj Ufa qalasьn aldь. Aprel aiьnьn orta cenjnde dəl Volgaqa deijn basa kөktep keljp qaldь.

Bүl cabuьl tarixta Antantanьn sovet eljne qarsь bjrjncj çorьqь dep ataladь. «...Bүl çorьq qosarlastьrьlqan çorьq boldь, өitkenj ol çorьq Kolcaktьn, Denikinnjn, Polcanьn, Iudenictьn çana Tyrkstan men Arxangelskidegj Anglia orьs aralas otrədtarьnьn bjrlesjp cabuьl çasauьn үiqardь, degenmen, çorьqtьn aur salmaqь Kolcak raionьnda boldь» (I. V. Stalin).

Bolcevik partiasьnьn VIII siezjnde Lenin men Stalin barlьq kommunisterdj Kolcakqa qarsь kyc-qairatьn çүmsap aianbai kyresuge, sөitjp, Volgaqa, Sibirge, Oralqa bүl çauьzdьn aram qolьn sүqtьrmauqa caqьrdь.

Kolcaktь talqandap qүrtu jsjn partia Lenin men Stalinnjn senjmdj

cəkjrtj bolcevik, polkovodets M. V. Frunzege çana azamat soqьsьnьq bjrdegen syijktj komissarь V. V. Kuibьicevke tapsьrdь.

Frunzenjq bascьlьqьmen Qьzьl Armianьq bəljmderj Buguroslandь, Bygjlmenj alьp, Belaia əzenjnc deijn bardь, səitjp, Ufa men Oral maqьnda ūrьs boldь. Oral men Ufa ycjn kyreste əsjrese V. I. Capaev bastaqan 25 divizia airьqca kəzge tyserljk erljk kərsettj.

7 yieldjq tynjne qarai Frunze men V. I. Capaevtьq bascьlьqьmen 25 divizia Belaia əzenjnen ətjp jlgerj bastь. Tynqatьp əzennen ətken divizianьq bəljmderj taq sərjden Kolcaktarmen ūrьsqa kjrjstj. Taq alqanda dūspan çaqь jrj kycpen ətkelge çettj de kenetten cabuьl çasadь. 25 divizianьq çeke bəljmderj orьn əzgertjp boi tasaladь. Jlgerj bastь. Atakaqa capqanda Frunze men V. I. Capaev çauьngerlerge çjger bere otьrьp, dūspanqa qarsь kyresudjq ənegesjn kərsettj. Qьzьl çauьngerler çaqadan cabuьl çasap, Kolcaktarqa qarsь çūmьla ataka çasadь.

Belaia əzenjnjq arqь çaqьnda bolqan ūrьs, tek kecke taman toqtaldь. Ufanь bermeu ycjn Kolcak barьq kycjn çūmsadь. Osь maqsattь kəzdep Kolcak ofitserlerden batalion qūradь da V. I. Capaevtarqa qarsь cabuьl çasadь. V. I. Capaev bastaqan çauьngerler ofitserler batalionьn 100 metrge deijn maqailatьp alьp, Komanda boiьnca pulemetten oq çaudьrdь. Çartь saqattai atьs bolqan soq atьs bolqan dalanьq betjn Kolcak ofitserlerjnjq əljgj çauьp ketken.

Aqtardьq «çьndanqan atakasьna» V. I. Capaev bastaqan 25-divizia mjne osьlai toitarьs bergen bolatьn (Būl epizod «Capaev» kino filmisjnde tamaca kərsetjlgen) V. I. Capaev çaraqattanьp çyrsede, onьq bastaqan 25 divizia yieldjq 9 kynj Kolcaktь çenjp, Ufadan quьp cьqtь.

V. I. Capaev Ufada divizianьq komissarь çana əzjnjq çandosь D. A. Furmanovpen tjze qosa otьrьp çauьngerlerge saiasi tərbie berude de qaçьrlь çūmьstar çyrgjzedj. Divizia Ufada kəp aialdaqan çoq.

25-divizia Oral qalasьn dūspannan qūtqaruqa baruqa būirьq aldь. Būirьq merzjmjnde orьndaldь. Yieldjq 12 kynj V. I. Capaevtьq diviziasь Oral qalasьn aldь. Qьsьlcaq çaqdaida Lbicennьq Oqtystjgjne qarai, Saxarnaia arqьlь Gurievke qarai cabuьl çasai bastadь.

Oqtystjkke qarap bet alqan kezde V. I. Capaev bastaqan divizianьq qatarьnda predatelder bar ekendjgj anьqtaldь. Predatelder abaisьzda Lbeciinьq maqьnda V. I. Capaev diviziasьnьq ctabьna cabuьl çasap, divizianь kyiretpekcj bolqan aqtarqa çərdemdesedj. Daqqtь geroi, qalqtьq cьn Ulь V. I. Capaev çaudьq oqь tijp, 1919 çьlь 5 sentəbr kynj onьq çyregjnjq soquь toqtadь, ol Oral əzenjne ketjp əldj.

Geroi Komdiv V. I. Capaevpen bjrge onьq talai aibьndь çauьngerlerj oqqa ūcьp qaza taptь. Olar əlsede attarь əcpeidj, olardьq attarь azamat soqьsьnьq tarixьnda altьn çazumen çazьlьp, məngjljk bolьp qaldь.

Qalq geroiь V. I. Capaevtьq dūspan qolьnda qaza tabuь qalqьmьzdьq çaularьmen keljspeitjndjgjn, olarqa meirjmsjzdjgjn kyceite tysedj, onьq eljmjzdj çaudan qorqaudaqь erçyektjk tamaca jsterjn çaularmen kyreste ylgj etedj.

Qьzьl Armianьq çauьngerlerj, komandirlerj, saiasi qьzmetcjlerj Xasan kəlj maqьndaqь Zaozorni çana Bezimənni coqьlarьn qorqaqanda V. I. Capaev siaqtь erljktjq nece aluan tyrlerjn kərsettj. Olar Stalinnjq syijktj esjmjn uran etjp otan ycjn ūrьsqa kjrdj, çapon samurailarьna qirata soqqь berdj.

Leninnjq, Stalinnjq əcpes ideialarьn, sol siaqtь azamat soqьsьnьq asqan ūlь polkovodets V. I. Capaevtьq erljgj eljmjzdjq patriottarьnьq sotsialistjk otanьmьzdь çaudьq qandaiьnan bolsa da qorqaudaqь aibьndь js ylgjsj bolьp qaladь. Osь sekjldj çauçyrektjkpen Qьzьl Armia qandai çaudь bolsa da çeqetjnjne kymandanbaidь.

Qalq geroiь V. I. Capaevtьq qaldьrqan erljk traditsiasь Lenin — Stalin partiasь bastaqan bykjl Qьzьl Armiamьzda, bykjl qalqьmьzda saqtauь çana ol məngj saqtaladь.

Bolcevikter partiasь proletariat diktaturasь çolьndaqь kyreste

N. ELIZAROV

BK(B)P TARIXЬNЬN EKJNCJ ETAPЬ BOIЬNCA, KADRLARDЬN TƏMENGJ ZVENOSЬ YCJN «KRASNAIA CVEIA» (MƏSKEU QALASЬ) FABRIKASЬNDA 1939 ÇЬLDЬN 9 YIJNDE OQЬLQJAN, QЬSQARTЬLQJAN LEKSIA

BK(B)P Ortalьq Komitetjnjn propaganda turalь qaulьsьnda, kadrlardьn təmengj zvenosь BK(B)P tarixьn caqьndaqan kəlemde, yc negjzgj etap boiьnca oqidь, dep kərsetjlgen:

1. Bolceviktjk partianь qūru çolьndaqь kyres. 2. Bolcevikter partiasь proletariat diktaturasьn ornatu çolьndaqь kyreste. 3. Bolcevikter partiasь əkmet basьnda.

Osь leksia partia tarixьnьn—«Bolcevikter partiasь proletariat diktaturasьn ornatu çolьndaqь kyreste» degen ekjncj etapьn təmengj zveno kruçoktarь tьndaucьlarьnьn oquьna kjrjspe bolьp tavьladь. Men əzjme, 1912 çьldan 1918 çьlqa deijngj dəuirdj qamtitьn, ekjncj etaptьn barlьq məselelerjn tolьq aitudь mjndet etjp qoimaimьn. Onьn ycjn bjr qana leksia emes, bjrnece leksia kerek bolqan bolar edj. Partia tarixьnьn ekjncj etapьnьn maңьzьn terең ūqьnuqa «BK(B)P tarixь qьsqaca kursьn» əzbetjmen oqu çolьmen, «Qьsqaca kurstьn» materialdarьn kruçoktьn sabaqtarьnda talqьqa salu çolьmen çetuge bolar dep oilaimьn.

Menjn mjndetjm: bolceviktjk partianьn proletariat diktaturasь çolьndaqь kyresjn, sotsialistjk revolutsia çolьndaqь kyresjn sipattaitьn naqьz negjzgj məselelerge qana toqtalu, soitjp çalpь alqanda bykjl ekjncj etap turalь tysjnjk beru.

Ondai negjzgj məseleler mьnalar dep sanaimьn:

1. Bolcevikter partiasь bjrjncj imperialistjk soqьs (1912 — 1914 ç.) aldьnda çūmьscьlar qozqalьsьnьn ərleu çьldarьnda.

2. Bolcevikter partiasь imperialistjk soqьs dəujrjnde.

3. Sotsialistjk revolutsianьn lenindjk teoriasь.

4. Fevral burçuazialьq-demokratialьq revolutsia.

5. Leninnjn Aprel tezisterj çana bolcevikterdjn apreldegj konferensiasь. Partianьn sotsialistjk revolutsiaqa baqьttaluь.

6. Yiel kvnderj.

7. Bolcevikterdjn VI siezj. Partianьn qūraldь kəterjljstj daiarlauqa baqьttaluь.

8. Kornilovccinanь talqandau çana Sovetterdj bolceviktendjru.

9. Oktəbrdegj qūraldь kəterjljs çana sotsialistjk revolutsianьn çeңuj.

10. Bolcevikter partiasьnьn Sovet əkmetjn nьqaitu çolьndaqь kyresj.

11. Brest bjtjmj.

12. Sotsialistjk qūrьlьsqa kjrjsudjn Lenindjk planь.

BOLCEVIKTER PARTIASЬ BJRJNCJ IMPERIALISTJK SOOqЬS (1912 — 1914 ç.ç.) ALDЬNDA ÇŪMЬSCЬLAR QOZOqALЬSЬNЬN ӨRLEU ÇЬLDARЬNDA

Bolcevikterdjn, 1912 çЬldЬn ianvarЬnda bolqan, Praga konferensiasЬ mencevikterdj partiadan quЬp cЬqtЬ, barlЬq elderdegi bolceviktjk ūiЬmdardЬ tūtas, bolceviktjk bjr partiaqa bjrjktjrdj, çana tiptj partia, leninizm partiasЬ, proletariat diktaturasЬnЬn partiasЬ RSDÇ (bolcevikter) P nЬn derbes ӨmjR syrujn qalЬptandЬrdЬ.

Bolcevikter «ekonomisterdj», mencevikterdj, trotskisterdj, çūmЬscЬlar jsjne opasЬzdЬq etken basqalardЬ da əckerelep talqandai otЬrЬp çūmЬscЬ tabЬn basqara alatЬn çana onЬ ӨkmettJ qolqa alu, proletariat diktaturasЬn ornatu çolЬndaqЬ kyreske bastap alЬp bara alatЬn, ideia çana ūiЬmdastЬru çөnjnen bjrjkken berjk çauЬnger proletariat partiasЬn çasap cЬqardЬ.

Sөitjp bolcevikter osЬndai partia çasap aldЬ.

«Egerde bolcevikter çūmЬscЬ jsjne opasЬzdЬq jstegenderdj, keljsjmcjl mencevikterdj partiadan quЬp cЬqarmaqan bolsa, prolctarlЬq partia 1917 çЬlЬ būrЬnoqЬ proletariat diktaturasЬn çenjp aluqa tjk kөtere almaqan bolar edj».[1]

Bolcevikter: sarizmdj qūlatudЬ, burçuazialЬq-demokratialЬq revolutsianЬ aqЬrЬna deijn çetkjzudj, sotsialistjk revolutsiaqa kөcudj, proletariat diktaturasЬn ūiЬmdastЬrudЬ, sotsialistjk qoqam qūrudЬ Өzjnjn aldЬna saiasi maqsat etjp qoidЬ.

Bolcevikter būl maqsattarЬn bjr minutte ūmЬtqan çoq.

Praga konferensiasЬ partianЬn aidaoЬ jsjne kezektegi saiasi ūran esebjnde RSDÇP programma-minimumЬn ūsЬndЬ, bЬlaica aitqanda, demokratialЬq respublika, 8 saqattЬq çūmЬs kynj, barlЬq pomeccik çerlerjn konfiskatsialaudЬ ūsЬndЬ.

Bolcevikter revolutsialЬq osЬ ūrandar arqЬlЬ çūmЬscЬ tabЬnЬn kycjn çinadЬ, çana revolutsialЬq өrleuge daiarlandЬ.

Çana revolutsianЬn bolmai qalmaitЬndЬqЬna çana betj qaitpaitЬndЬqЬna bolcevikterdjn senjmj eldegi axualdЬ marksisterce baqalauЬna, eldjn ərtyrlj taptarЬnЬn myddelerjn dūrЬs eseptei bjlgendjkke syiendj.

Bjrjncj orЬs revolutsiasЬ — 1905—1907 çЬldardaqЬ revolutsia — çenjluge ducar bolsa da, onЬ tuqЬzqan sebepter çoqalmaqandЬqЬn çana kyc çūmsauЬn toqtatpaqandЬqЬn bolcevikter çaqsЬ tysjndj. RevolutsianЬn negjzgj maqsatЬ orЬndalmai qalqan edj.

ReaksianЬn dəujrleuj ūzaqqa bara almaitЬndЬqЬn bolcevikter bolçap bjldj. Tjrcjljktjn bərjn tūncЬqtЬrqan sarizm qalq būqarasЬnЬn aibarlЬ ЬzasЬn keltjrdj. Sarizm ReprpessiasЬnЬn barqansaiЬn kycj qaitЬp, qalqtЬn qorqucЬlЬq qaimЬqucЬlЬqЬ çoiЬla bastadЬ. ÇūmЬscЬlar patca pomeccikтjk qūrЬlЬsqa qarsЬ kyreske qaitadan taqЬda kөterjle bastadЬ. ÇūmЬscЬ qozoqalЬstarЬ aiqЬn çandana bastadЬ. Patca çandarmdarЬnЬn 1912 çЬlЬ 4 aprelde Lena altЬn priskasЬndaqЬ 500 den astam qūralsЬz çūmЬscЬlardЬ atuЬ bykjl eldj sjlkjndjrdj. Lenadaqь atu oqiqasЬna çūmЬscЬ tabЬ çappai zabastovkalar, demonstratsialar çana mitingalar çasaumen çauap berdj. «Piter men Məskeude, Riga men Kievte, Saratov pen Ekaterinoslavta, Odessa men Xarkovta, Baku men Nikolaevte, — barlЬq çerde de, Reseidjn barlЬq typkjrlerjnde çūmЬscЬlar Lenada qЬrЬlqan ozderjnjn çoldastarЬn qoroqauqa bas kөteredj», — dep çazdЬ Stalin çoldas 1912 çЬlЬ.[2]

Resei çana revolutsialЬq өrleu dəujrjne kjrdj. Reseidjn çūmЬscЬ tabЬ bolceviktjk partianЬn bascЬlЬqЬ arqasЬnda eldjn saiasi Ӧmjrjnjn ūlЬ kycjne ainaldЬ. ÇūmЬscЬlar qozoqalЬsЬ carualar būqarasЬn oiattЬ. Çana pomeccikterge qarsЬ kyreske ūmtЬl-

1) «BK(b)P tarixЬnЬn qЬsqaca kursЬ» 139 bet.

2) «Zvezda» gazetjnjn 1912 çЬlЬ 15 (28) apreldegj nөmjrj («Novaia polosa»—„Çana dəujr»—degen maqala). Qlьm zertteu institutЬ bastЬrqan. Partizdat 1933 çЬl, 170 bet.

dьrdь. 1910 — 1914 çьldar jcjnde carualardьn 13 mьnnan astam qьr kərsetulerj boldь. Əskerler arasьnda da revolutsialьq qьr kərsetuler bastaldь. Qalq būqarasь sarizmge qarsь kyreske ūmtьldь. El çaпa revolutsianь qarsь aluqa cьqtь.

Bolcevikter legaldь emes çūmьstь legaldь çūmьspen bjrjktjre bjldj. Olar ozderjnjn podpolieljk ūiьmьn qūrdь, legaldь emes listovkalar bastьrdь, būqara arasьnda revolutsialьq qūpia çūmьs çyrgjzdj. Sonьmen qatar bolcevikter çūmьscь tabьnьn, profsoiuzdar, qalq yilerj, keckj universitetter, klubtar, qaupsьzdandьru mekemelerj siaqtь, legaldь, acьq ūiьmdarьn igerjp tūrdь.

Bolceviktjk partia ūiьmdarьn nьqaituda, būqaraqa bolcevikterdjn ьqpalьn kyccitudc «Pravda» gazetj ylken rəl atqardь. Gazet 1912 çьlь 5 maida (çaпa stil boiьnca) cьqa bastadь. Būl kyn kəzjrdc baspasəz kynj bolьp çьlsaiьn meiramdaladь.

1914 çьlь çūmьscь tabьnьn revolutsialьq qozqalьsь əse berdj. Çьldьn alqacqь çartьsьnda 1.425 mьn çūmьscь zabastovka çasadь. Revolutsia cьnqa ərledj. Bjraq onьn ərlcujn imperialistjk soqьs kjdjrttj. Patca ykmetj çūmьscь qozqalьstarьn basu çana bolceviktjk ūiьmdardь talqandau ycjn soqьs çaqdaiьmen paidalandь.

Imperialistjk soqьstьn asa qiьn dəujrjne bolceviktjk partia proletarlьq internatsionalizmnjn ərjs alqan tuьn ūstap kjrdj.

BOLCEVIKTER PARTIASЬ IMPERIALISTJK SOQЬS DƏUJRJNDE

1914 çьlь bastalqan soqьs imperialistjk soqьs boldь, bьlaica aitqanda, basьp alucьlьq, talaucьlьq soqьs boldь. Patcalь Resei būl soqьsta Anglia men Fransia çaqьnda boldь. Əitkenj Resei būl elderdjn çem berucjsj, çartьlai koloniasь edj. Onьn ystjne Turtsianь bəljp aluqa, Qara tenjzdj Orta tenjzben qosatьn qūilьstardь basьp aluqa, Konstantinopəl men Galitsianь basьp aluqa sarizmnjn əzj de talpьndь.

Orьs burçuaziasь soqьs acu çolьmen çaпa rьinoktar basьp alu, soqьs zakazdarьn alu, soqьs kerekterjn çetjstjrjp berumen kyneltu, osьmen qabat çūmьscь tabьnьn revolutsialьq qozqalьsьn basu jsterjn kəzdedj.

Soqьsucь elderdjn burçuazialarь qalqtь aldadь, olardan soqьstьn cьn sebepterj men maqsattarьn çasьrdь. Burçuazianьn osьndai masqara jsjnegalqtь aldauьna — sotsial-demokratialьq partialardьn kəsemderj II Internatsional kəsemderj kəmektestj. Tek bolcevikter partiasь qana bjrden çana būltaqtamastan imperialistjk soqьsqa qarsь batьl kyres tuьn kəterdj... Bolcevikter soqьstьn ekj tyrj boladь dep eseptedj:

«a) ne qalqtь sьrtqь cabuьldan çana onь qūldanu əreketterjnen qorqaudь, ne bolmasa qalqtь kapitalizmnjn qūldьqьnan azat etudj, nemese, aqьrьnda, kolonialardь çana təueldj elderdj imperialisterdjn ezujnen azat etudj maqsat etken, basьp aludь kəzdemeitjn, azattьqtь kəzdeitjn ədjl soqьs, çana

b) basqa elderdj, basqa qalqtardь basьp alьp, qūldanudь maqsat etetjn, basьp aludь kəzdeitjn ədjletsjz soqьs.

Bolcevikter būl kərsetjljp ətken ekj tyrlj soqьstьn bjrjncjsjn qoldadь. Al, ekjncjsjne keletjn bolsaq, bolcevikter mūndai soqьsqa aianbai qarsь kyresu kerek boladь, səitip, revolutsia tuqьzьp ez eljnjn imperialistjk ykmetjn qūlatu kerek boladь dep qaradь».[1]

Bolcevikter, soqьstь çoiu çana dūrьs bjtjmdj çenjp aludьn naqьz cьn qūralь — Reseidegj çana basqa elderdegj eksploatator taptardьn ətkmetjn qūlatu, dep sanadь. Soqьstan qūlatu çolьndaqь kyrestj, bjtjm çolьndaqь kyrestj bolcevikter sotsialistjk revolutsianьn çenuj çolьndaqь kyrespen bailanьstьrdь.

Resei mencevikterj men eserlerj sarizm men burçuaziaqa qarsь revolutsia çasaudan bastarttь, soqьs kezjnde azamattьq bjtjmdj naqьzdadь, ez otanьn qorqaudь zar qaqtь, çū-

1. BK(b)P tarixь,161 bet.

mьscь tavь men carualardьn ūldarьn soqьstьn qandь qьrqьnьna itermeledj.

Mencevikter men es-erlerdjn būl predateldjk vacqьtьna qarama-qarsь bolcevikter — «imperialistjk soqьstь azamat soqьsьna ainaldьru» — degen revolutsiacьl ūrandь kөterdj.

Būl ūran, talaucьlьq soqьs ycjn qarulanqan, çūmьscьlar men carualardьn өz qaruьn өz ykmetjne, burçuaziaqa qarsь būrьp, olardьn өkmetjn qūlatuqa çūmsauь kerek ekenjn kөrsettj.

Mencevikter men eserler imperialistjk soqьsta burçuazianьn otanьn qorqau saiasatьn çyrgjzdj.

Būl predateldjk saiasatqa qarama-qarsь bolcevikter «imperialistjk soqьsta өz ykmetjn çenjldjru» degen revolutsialьq saiasattь ūstadь.

Bolcevikter, soqьsta patca ykmetjnjn çenjluj qalqtьn sarizmdj çenujn çenjldetedj dep bjldj. Al būl çenjs өz kezegjnde çūmьscь tavьnьn kapitalistjk ezu men eksploatatsiadan, imperialistjk soqьstardan azat bolu çolьndaqь kyresjn oqailatadь.

Bolcevikter, өzjnjn imperialistjk ykmetjn çenjldjru saiasatьn barlьq soqьsucь elderdjn çūmьscь tavьnьn partialarь da çyrgjzulerj kerek, dep sanadь.

SOTSIALISTJK REVOLUTSIANЬN LENINDJK TEORIASЬ

Bolcevikter өzderjnjn bykjl çūmьsьnda, Lenin çasap bergen teorialьq çana taktikalьq nūsqaularьn, onьn revolutsialьq teoriasьn bascьlьqqa aldь.

1916 çьlь kөktemde Lenin «Imperializm-kapitalizmnjn en çoqarqь satьsь» degen kjtap çazdь. Osь kjtavьnda Lenin, imperializm būl, kapitalizmnjn cjrjp, өljp bara çatqan kapitalizmge ainalqan uaqьttaqь, kapitalizmnjn en çoqarqь çana aqьrqь satьsь, dep kөrsettj.

Bjraq būdan, kapitalizm өzjnen-өzj qūridь, tamьrьnan cjrjdj, deuge bola ma?

Çoq, olai deuge tjptj de bolmaidь, — dep çauap berdj Lenin. Kapitalizmdj tek proletariat revolutsiasь qana qūlata aladь. Sondьqtan da imperializm proletarlьq sotsialistjk revolutsia qarsaqьn өzj toilap ta otьr.

Imperializm kapitalizmge tөn bolqan qaicьlьqtardьn bөrjn aqtьq belgjsjne deijn cielenjstjredj. Imperializm kapitalizmnjn çūmьscь tavьn ezujn çana eksploatatsialauьn aqьrqь cegjne deijn çetkjzedj. Osьnьn saldarьnan proletariattьn kapitalistjk stroiqa qarsь ьzalanuь өrcidj, kapitalizmdj qūlatudьn qaçettjgj onьn sanasьna mьqtap enedj, būl qaçettjktj cьndьqqa ainaldьruqa batьldьqь pjsjp çetjsedj, kapitalistjk memleket icjnde revolutsialьq dympulerdjn elementj өrcidj. Imperializm proletariattь revolutsiaqa taiap әkeledj, onь өmjrge qaçettj çana mymkjndjgj bar nөrse etedj.

Imperializm, kolonialardaqь çana tөueldj elderdegj milliondaqan adamdardь qatarь eksploatatsialaidь, adamcьlьqtan tьs ezuge saladь. Sondьqtan mūnda da imperialistjk būzaqьlar men qūl qūldanucьlarqa qarsь ьzalanucьlьq өrcidj, mūnda da imperializmge qarsь azattьq çolьndaqь soqьs elementterj pjsjp çetjsedj.

Imperializm çaqdaiьnda dynie çyzjn bileu çolьndaqь kyres, dynie çyzjn qaita bөlu çolьndaqь kyres mezgjlmezgjl bolьp tūratьn imperialistjk soqьstardь sөzsjz etedj.

Būl soqьstar imperialisterdj әlsjretedj, imperializmnjn tjregjn çana pozitsialarьn qoparadь, imperializm qai çerde bөrjnende әlsjzjrek bolsa, sol çerde onьn maidanь çenjljs tabadь.

Osьqan syienjp Lenin mьnadai qortьndьqa keldj: Proletariattьn qaida bolsa da bjr çerde nemese bjrnece çerde imperializm maidanьn çenuj tolьq mymkjn, sotsializmnjn en әuelj çeke alьnqan bjr elde nemese bjrnece elde çenjp cьquь *mymkjn*. Kapitalizmnjn ekonomikalьq çana saiasi damuьnьn bjrkelkjsjzdjgjnen sotsializmnjn barlьq elderde bjr uaqьtta çenjp cьquь *mymkjn emes*. Sotsializm en әuelj bjr elde nemese bjrnece elde çenedj, al qalqan elder bjrsьpьra uaqьt өtkence burçuazialьq el bolьp qala tūradь.

Būl danьcpandьq qortьndьlarьn Lenin, imperialistjk soqьs dөujrjn-

de çazьp cьqarqan, ekj maqalasьnda formulirovkaladь.

Olardьn jcjnde sotsialistjk revolutsianьn çana, tianaqtь teoriasь, sotsializmnjn çeke elderde çenjp cьquь mumkjn ekendjgj turalь, onьn çenjp cьquьnьn carttarь men perspektivalarь turalь teoria berjlgen.

Bolcevikter Reseidegj ьzderjnjn bykjl praktikalьq revolutsialьq çūmьstarьn Leninnjn osь nūsqaularь negjzjne qūrdь çana çyzcge asьrdь.

FEVRALDAQЬ BURÇUAZIALЬQ-DEMOKRATIALЬQ REVOLUTSIA

Patcalь Resei imperialistjk soqьsqa daiarlьqsьz kjrjstj çana bjr çenjljsten keijn ekjncj çenjljske ūcьrai berdj. Soqьs milliondaqan adamdardьn ьmjrjn çoidь. Soqьs eldjn qalq caruacьlьqьn byldjrdj. Çūmьscьlar men carualar asa kьp mūqtaçdьqtь, çoqcьlьqtь kьrdj. Burçuazia men pomeccikter soqьstan olça tysjrjp kynelttj. Osьnьn bərj patca ykmetjne qarsь qalьn qalq būqarasьnьn ьzalanucьlьqьn, ьcpendjljgjn tuqьzdь.

Bolcevikter partiasь soldattar men matrostarqa, çūmьscьlar men carualarqa, talan-taraçdьq soqьstan tek sarizm men burçuaziaqa qarsь revolutsia çasau çolьmen qana qūtьluqa bolatьndьqьn talmastan tysjndjrjp otьrdь. Bolcevikter, soqьstь tek qarudь ьz burçuaziasь men onьn ykmetjne qarsь çūmsaumen qana bjtjruge boladь dedj.

Fevraldaqь burçuazialьq-demokratialьq revolutsia Reseide sarizmdj qūlattь. Revolutsianь bolcevikter partiasьnьn bascьlьqь arqasьnda proletariat pen soldattar çyzege asьrdь. Proletariattьn revolutsiadaqь bascьlьqь men gegemoniasь revolutsianьn tez çenjske çetujn qamtamasьz ettj.

Fevraldaqь burçuazialьq-demokratialьq *revolutsia* kynderjnde Lenin Cveitsariada emigratsiada edj. Bolcevikterdjn negjzgj kadrlarьn sarizm tyrmelerge çana ssьilkaqa aidap çjbergendjkten olar eldjn revolutsialьq ortalьqьnan alьs çerde boldь. Stalin, Sverdlov, Dzerçinski, Ordçonikidze, Kuibьicev, Frunze çana partianьn basqa da kьp kьrnektj qьzmetkerlerj katorgada çana ssьilkada boldь.

Bolcevikterdjn sentrj — Ortalьq Komitettjn Rcseidegj biurosь Molotov çoldastьn bascьlьq etujmen, bolceviktjk ūiьmdardьn bykjl praktikalьq çūmьstarьn basqarьp tūrdь.

Sarizmnjn aur-ūzaq terrorьna qaramastan, bolcevikter Fevral revolutsiasь qarsaqьnda, būqaranь partianьn revolutsialьq ūrandarь tьnjregjne ūiьmdastьra otьrьp, ьndjrjs ortalьqtarьnda, kazarmalarda revolutsialьq zor çūmьstar çyrgjzdj.

Bolcevikter sotsial-covinisterdj çana oboroncьlardь əckereledj. Plexanovtьn, Akselrodtьn, Martovtьn, Cxcidzenjn, Trotskidjn, Seretelidjn predateldjk rьljnjn betjn actь, ьz qatarlarьnda bolьp kelgen opportunisterdj (Kamenev, Zinoviev, Petakov, Buxarin) talqandadь. Bolcevikter sotsialistjk revolutsianьn lenindjk teoriasьmen qarulanqan proletariat pen carualardь samoderçaviaqa qarsь ctrum çasauqa ūiьmdastьrdь çana bastap alьp çyrdj. Bolcevikter Fevral revolutsiasьna sarizmge qarsь çana opportunisterdjn barlьq tyrlerjne qarsь ūrьsta cьqqan kadrlarь bar, lenindjk revolutsialьq programmamen, strategiamen, taktikamen qarulanqan, çanа tiptj partia bolьp keldj.

Stalin çoldas ssьilkadan bosanьp 1917 çьlь 25(12) martta Petrogradqa keldj, Ortalьq Komitettjn biurosь men «Pravda» gazetjne bascьlьq ettj. «Pravda» da basьlqan statialarьnda Stalin çoldas partianьn negjzgj mjndetterjn belgjlep berdj, revolutsianьn çenu carttarьn kьrsettj, uaqьtca ykmettjn taptьq çaratьlьsьn əckereledj, mencevikter men eserlerdjn predateldjk rьljnjn betjn actь, bolcevikterdjn qatarьna kjrjp ketken opportunisterdj qattь sьnap otьrdь.

LENINNJN APREL TEZISTERJ ÇANA BOLCEVIKTERDJN APREL KONFERENSIASЬ. PARTIANЬN SOTSIALISTJK REVOLUTSIAQA ÇARIALANQAN BAQЬTЬ

V. I. Lenin Reseige tek sarizmdj qūlatqannan keijn bjr aidan son qana

qaitьp kele aldь. Vladimir Ilic Petrogradqa 1917 çьlь 16(3) aprelde tynde keldj, astananьn proletariatь onь saltanatpen qarsь aldь.

Kelesj kynj, 17 aprelde, Lenin bolcevikterdjn çiьlьsьnda odan keijn — bolcevikter men mencevikterdjn çinalьsьnda «ystjmjzdegj revolutsiada proletariattьn mjndetterj turalь» degen tezispen sөz sөiledj. Bjzdjn partiamьzdьn çana revolutsiamьzdьn tarixьna būl tezister — Aprel tezisterj degen atpen endj.

Leninnjn aprel tezisterj eldegj axualdь aiqьn kөrsetetjn analiz berdj, kyrestjn çanа çaqdailarьnda partianьn jsteitjn çūmьstarьnьn dәl programmasьn belgjledj, partianьn burçuazialьq-demokratialьq revolutsiadan sotsialistjk revolutsiaqa kөcu çolьndaqь kyresjnjn tamaca çaqsь planьn çasap ūsьndь.

Fevraldaqь burçuazialьq-demokratialьq revolutsianьn qortьndьsьnda өkmettj burçuazia basьp aldь, ol mencevikter men eserlerdjn kөmegjmen knәz Lвovtьn uaqьtca ykmetjn ūiьmdastьrdь. Būl burçuazianьn diktaturasь boldь.

Uaqьtca ykmetpen qatar ekjncj ykmet — Çūmьscь çana Soldat Deputattarьnьn Petrograd sovetj — qūrьldь çana өmjr syrdj. Būl çūmьscь tabьmen carualardьn diktaturasь boldь.

Elde qos өkmet paida boldь, ol Fevraldaqь burçuazialьq-demokratialьq revolutsiasьnьn bastь өzgeceljgj boldь.

«Reseidegi kәzjrgi momenttjn өzgeceljgj — proletariattьn sanalьlьqь men ūiьmdasqandьqь çetkjljksjz bolqandьqtan revolutsianьn ykmettj burçuaziaqa bergen bjrjncj etapьnan, — ykmettj proletariattьn çana carualardьn asa kedei sloiьnьn qolьna beruge tijstj revolutsianьn *ekjncj* etapьna kөcude».[4]

Qos өkmettjljk elde tabandь çana ūzaq өmjrlj bola almaitьn boldь. Memleket jcjnde qos өkmet ūzaq өmjr syre almaidь. Olardьn bjreuj çoq boluь kerek nemese ekjncjsj qūlatьluь kerek.

Proletariattьn çana asa kedei carualardьn kөpcjljgjnjn өz çaqьndaboluьn çenjp alu — mjne partianьn bastь mjndetterj osьndai edj.

Būl mjndettj cecu ycjn Uaqьtca ykmettjn taptьq, burçuazialьq çaratьlьsьn әckereleu, onьn uәdelerjnjn bykjl çaloqandьqьn acu qaçet boldь. Uaqьtca өkmet tek burçuazia men pomeccikterdjn qana myddesjn qorqaidь. Ol çūmьscьlar men carualardьn tolqaqь çetken talaptarьnьn bjrdebjreuj qanaqattandьruqa qabletj çoq, qanaqattandьrqьsь kelmeidj çana qanaqattandьra da almaidь. Osьdan keljp Lenin: **«Uaqьtca өkmettj ecqandai qoldaucьlьq bolmasьn»** degen ūrandь ūsьndь.

Ūzaqqa sozьlqan soqьs būrьnqьsьnca talaucьlьq soqьsь bolьp qala berdj. Kapitaldь qūlatpaiьnca, eldj soqьstьn çana caruacьlьq byljncjljk zardabьnan bjrden-bjr qūtqara alatьn çanа, sotsialistjk revolutsiasьz soqьstь bjtjruge bolmaidь.

Leninnjn Aprel tezisterj sotsialistjk revolutsiaqa kөcuge kjrjsudjn konkrettj planьn çasap berdj. Ekonomikalьq çөnjnde Lenin mьnadai, kөcu caralarьn ūsьndь: barlьq pomeccik çerlerjn konfiskalau çana eldegj barlьq çerdj çalpь natsionalizatsialau (memleket mylkjne ainaldьru), eldegj barlьq bankterdj dereu bjrjktjrjp, çalpь memlekettjk bjr bank çasau çana onьn ystjnen Sovet kontrөljn çyrgjzu, qoqamdьq өndjrjsterge çana produktьnь bөlu jsjne Sovetter tarapьnan kontrol çasap otьru.

Lenin būl caralardь — çerdj natsionalizatsialau, banktьn ystjncn kontrөl çasau, qoqamdьq өndjrjsterge çana produktьnь bөlu jsjne kontrөl çasau — ekonomikalьq çөnjnen pjsjp çettj, texnikalьq çөnjnen jske asьrъla aladь, saiasattьq çөnjnen proletariatpen çana carualardьn basьm kөpcjljgj qoldaidь dep tvsjndjrdj. Būlarsьz — būl caralardь jstemeijnce — caruacьlьq byljncjljginen çana actьqtan qūtьluqa bolmaidь. Būl caralardь çyzege asьru — sotsializmge qarai al-

4) V. I. Lenin, XX tom, 88 bet.

qacqь qadam çasaqandьq bolьp tabьladь.

Saiasi çənjnde Lenin parlamentarlьq respublikadan sovetter respublikasьna kəcudj ūsьndь.

Sovetter respublikasь, Leninnjn oilauьnca, kapitalizmnen sotsializmge ətu dəujrjndegj qoqamnьn saiasi ūiымьnьn əte-mətc qolailь formasь bolьp tabьladь. Al çūmьscь deputattarьnьn Sovetj — revolutsiacьl ykmettjn bjrden-bjr mymkjn formasь. Partianьn būdan cьqatьn mjndetterj — bykjl əkmettj Sovetter qolьna kəcjru çolьnda, Sovetterdjn derbes bjrьnqai əkmetjn qūru çolьnda, Sovetter respublikasь çolьnda kyresu.

Sovetterdj basqarьp otьrqan mencevikter men es-erler əkmettj Sovetter qolьna kəcjru çolьndaqь bastь kedergj boldь. Es-er menceviktjk sovetterdjn taktikasьnьn qate ekendjgjn būqaraqa tabandь tyrde, qaçьmai-talmai tysjndjru qaçet boldь, sotsial-soglacatelderdjn predateldjk rəljn əckerelep, burçuazianьn es-er menceviktjk qūiьrcьqtarьnьn ьqpalьnan būqaranь cьqarьp alu, memlekettjk əkmet biljgjn Sovetter qolьna kəcjrudjn qaçettjgjn propagandalau kerek boldь.

Bjraq Lenin būl dəujrde uaqьtca ykmetke qarsь kəterjljske caqьrqan çoq, onьn qūlatьluьn talap etken çoq. Əitkenj ol kezde Sovetter Uaqьtca ykmettj çaqtadь, qalq būqarasь əlj de Uaqьtca ykmetkc senude boldь.

Osь dəujrde Lenin — Sovetterdjn kəpcjljgjn audarьp alu, Sovetterdjn saiasatьn əzgertu, al Sovetter arqьlь ykmettjn sostavьn çana saiasatьn əzgertu mjndetjn qoidь. Būl revolutsianь beibjt tyrde damьtu çənjndegj nūsqau edj.

Partianьn jcki mindetterj çənjnde Lenin Aprel tezisterjnde: dereu partia siezjn caqьru partia programmasьn əzgertu, partianьn atьn auьstьru qaçet ekendjgjn kərsettj.

«Bjz, — dep çazdь Lenin, — Marks pen Engelstjn əzderjn ataqandar sьqьldь, kommunist partiasь dep atalуqa tijstjmjz»[5]) Sotsial-demokrat partiasь degen eskj at — qьlымdьq çaqьnan dūrьs emes, sotsial-demokratialьq partialardьn kəpcjljgjnjn kəsemderjnjn predateldjk etujmen kədjrj kettj, lastandь. Çaqa at — kommunist partiasь — qьlымdьq çaqьnan dūrьs, əitkenj bolcevjktjk partianьn typkj maqsatь kommunizmge çetu bolьp tabьladь. «Kjr kəilektj tastap, — dep çazdь Lenin, — taza kijm kietjn mezgjl çettj»,) bьlaica aitqanda partianьn atьn əzgertetjn mezgjl çettj, degen səz.

Lenin çaqa, ycjncj, Kommunistjk Internatsional qūrьluьn talap ettj. «Dəl bjzdjn, — dep çazdь Lenin, — dəl kəzjr, ecbjr kjdjrmesten çana revolutsialьq, proletariat Internatsionaldь qūruьmьz kerek»)

Leninnjn Aprel tezisterj burçuazianь, mencevikter men es-erlerdj çantalastьrьp abьrçьttь. Partia jcjnde Leninnjn tezisterjne Kamenev, Rykov, Petakov qūsaqandar tek çalqьzdap qana qarsь cьqtь.

Bolcevikterdjn bykjl partiasь əzjnjn VIII Bykjlreseiljk (Aprel) konferensiasьnda Leninnjn tezisterjn sotsialistjk revolutsia çolьndaqь kyrestjn programmasь çana planь esebjnde qabьldadь.

Aprel konferensiasь partianьn soqьs çana revolutsianьn barlьq negjzgj məselelerj: kəzjrgj moment turalь, soqьs turalь, Uaqьtca ykmet turalь, Sovetter turalь, agrar məselesj turalь, ūlt məselesj turalь çana taqь basqa məselelcr turalь çolьn talqьlap çana belgjlep berdj.

Bolcevikterdjn Aprel konferensiasь sotsialistjk revolutsianь daiarlauqa baqьt aldь. En taiau aradaqь mjndet esebjnde: «Bykjl əkmet Sovetterge berjlsjn!» degen ūrandь ūsьndь.

«Bykjl əkmet Sovetterge berjlsjn!» degen ūran — bykjl əkmettj Sovetter qolьna beru kerek ekendjgjn, pomeshcikter men burçuazianьn uakjlderjn əkmet organdarьnan quьp cьqu, elde qos əkmet boluьn çoiu, Sovetterdjn bjrьnqai əkmet boluьna qol çetkjzu, çūmьscь, batrak çana carua deputattarь Sovetterjnjn respublikasьn çasau çolьnda kyresu kerek ekendjgjn kərsettj.

«Bykjl əkmet Sovetterge berjlsjn!»

degen üran sonьmen qatar eskj memlekettjk apparattь qiratьp çana çoqarьdan tөmenge deijn çana, sovet apparatьn qüru kerek ekendjgjnde kөrsettj.

Aprel konferensiasьnda Leninnjn—Stalinnjn kөrsetken çolьna qarsь, өkmettj proletariat pen asa kedei carualardьn qolьna kөcjru jsjne büqarandь daiarlaitьn, partianьn konkrettj ürandarьna qarsь Kamenev pen Rьikov cьqьp sөiledj. Olar partianь sotsialistjk revolutsianь daiarlau çolьnan taidьrьp çjberuge tьrьstь.

Lenin men Stalin Kamenevtьn çana onьn gruppasьnьn kөzqarasьnьn mencevikтjk sьrьn tүbjmen qoparьp astьn-ystjne cьqardь, kamenevcjlderdj burçuazianьn malaiь, agentj esebjnde masqaralap sөktj.

Agrar çana ült mөselelerjnjn dürьs cecjluj sotsialistjk revolutsianьn rezervj ycjn kyreste zor rөl atqardь. Konferensiada agrar mөselesj çөnjnde Lenin baiandama çasadь. Bül mөsele çөnjndegj rezolutsiasьnda konferensia mьnadai talaptь üsьndь: barlьq pomeccikтjk çerlerdj dereu çana bytjndei konfiskalau, barlьq çerdj memleket mylkjne ainaldьru, barlьq çerdj dereu carua deputattarь Sovetterjne, üiьmdasqan carualardьn qolьna beru.

Konferensia carualardь çerdj üiьmdasqan tүrde basьp aluqa caqьrdь, aul-caruacьlьqь proletariatьnьn өz aldьna derbes üiьmdasu mjndetjn üsьndь. Agrar mөselesjn bьlai cecu partianьn aul caruacьlьqь proletariatь men kedeilerdj bjrjktjru çөnjndegj çümьsьn onailattь, olardьn revolutsialьq energiasь men initsiativasьn qabьndatьp çjberdj, orta carualardь çümьscь tabь çaqьna tartuqa çөrdem ettj, pomeccikterdj qülatuda caruarqa js çyzjnde kөmek beretjn, bjrden-bjr partia bolcevikter ekenjn carualardьn qalьn büqarasьna aiqьn kөrsettj.

Aprel konferensiasьnda ült mөselesj çөnjnde Stalin çoldas baiandama çasadь. Partia ülttardьn tjptj bөljnjp cьqu çana өz aldьna memleket qüruqa deijn өzjn-өzj bileu pravosьn berudj qorqadь.

Konferensiada partianьn ülttardь өzjn өzj bileu turalь üranьna qarsь Petakov cьqьp sөiledj, onь Buxarin qoldadь.

Lenin men Stalin Petakovtьn çana Buxarinnjn kөzqarastarьnьn kontrrevolutsialьq mazmünan, internatsionalizmnen bastartqandьq, barьp türqan covinizm, patca Nikolaidьn saiasatьn kөksei berucjljk dep baqalap өckereledj. Aprel konferensiasь, Petakov pen Buxarinnjn covinistjk көzqarasьn jske alqьsьz etjp tastap, lenindjk rezolutsianь qabьldadь.

Konferensiada Leninnjn Kommunistjk Internatsionaldь üiьmdastьru turalь üsьnьsьna qarsь Zinoviev cьqьp sөiledj. Lenin Zinovievtjn taktikasьn arxiopportunistjk çana ziandь taktika dep baqaladь.

Lenin men Stalin bascьlьq etken bolcevikter partiasь kamenevtjn, Rьikovtьn, Zinovievtjn, Petakovtьn çana Buxarinnjn Aprel konferensiasьndaqь opportunistjk baqьtьn өckereledj.

Bolcevikterdjn opportunizmge, oncьldar men «solcьldarqa» qarsь kyresj — Leninizm ycjn, sotsialistjk revolutsianьn çenujne çetu jsjndegj partianьn tamaca çolь ycjn — printsipialdь kyres boldь. Mündai kyressjz, opportunisterdj өckerelemeijnce, partia burçuazianь çenudj daiarlai almaqan bolar edj, mencevikter men eserlerdj talqandai almaqan bolar edj, өkmettj qolqa alu çana sotsialistjk revolutsianьn çenjsjne çetu kyresjne proletariat pen asa kedei carualardь üiьmdastьra almaqan bolar edj.

Aprel konferensiasь bjrauzdьlьqpen Lenin men Stalinnjn soңьna erdj, revolutsianьn barlьq negjzdj mөselelerj çөnjnde bolceviktjk qararlar qabьldadь, bykjl partianь sotsialistjk revolutsia çolьnda kyresu ycjn toptandьrdь.

Aprel konferensiasьnьn qararlarьmen qarulanqan bolcevikter qalq büqarasьn өz çaqьna tartudь çenjp alu çolьnda kyctj çümьs çyrgjzdj. Olar burçuazialьq-demokratialьq revolutsiadan sotsialistjk revolutsiaqa көcu çolьndaqь kyrestjn aiqьn programmasьmen jske kjrjstj, qalq büqarasьnьn tjlekterjn aiqьn ürandarьnda

kөrsettj, mencevikter men es-erlerdjn predateldjgjn әckereleidj, es-er-mencevikterdjn aldauьna tysken çūmьscьlardь, soldattar men carualardь өz çaqьna audarьp aladь, faвrikalarda, zavodtarda, kazarmalarda, maidandarda, profsoiuzdarda, sovetterde, derevnelerde өzderjnjn ьqpal çyrgjzujn kyceitedj.

Eldegj oqiqanьn çaiь вolcevikterdjn вūl cūmьstarьna qolailь çaqdai çasaidь. Uaqьtca ykmet, mencevikter men es-erlerge arqa syiei otьrьp, revolutsiaqa qarsь acьq kyres çolьna cьqadь. Bjraq revolutsianьn kycjn toqtata almadь da. Revolutsia etek alьp çana terең tamьr çaidь. Revolutsialьq qozqalьsqa çūmьscьlardьn, soldattardьn, carualardьn ystj-ystjne ūlasqan çana sloilarь tartьla вerdj.

Çūmьscьlar taвandь tyrde faвrikalarda, zavodtarda 8 saqattьq çūmьs kynjn өndjre вastaidь, kəsjp orьndarьnьn çūnьsьna kontrөl qoia вastaidь. Pomeccikter tastap ketken çerlerge carualar egjn sala вastaidь, pomeccikterdjn usadьвalarьn вasьp aladь, mal, myljkterjn konfiskalaidь. Maidandaqь soldattar, katorgaqa aidau qaupjnen qorьqpastan, вaurlasa beredj.

Revolutsia alqa вasadь, çūmьscьlar men carualardьn tūrmьs çaqdaiьna qaçettj caralardь çyzege asьradь, вykjl өkmettj вurçuazianьn qolьnan Sovetter qolьna kөcjru turalь mөsele qoiadь.

Osьndai çaqdaida 1917 çьlь 3 (16) yien kynj Sovetterdjn Bykjlreseiljk I siezj çinaldь. Onda mencevikter men es-erler вasьm kөpcjljk, вolcevikter azcьlьq вoldь. Sovetter siezj Uaqьtca ykmettj çaqtap sөiledj, soqьstь soza вerudj çaqtadь, өkmettj Sovetter qolьna kөcjruge qarsь cьqtь.

Būl faktь Petrogradtьn çūmьscьlarь men soldattarьnьn ьzalanuьn, өcpendjljgjn qainattь. Būqaranьn, вūl siaqtь kөterjlgen nietjn ūiьmdasqan tyrde kөrsetu ycjn çana Petrogradtьn, çūmьscьlarь men soldattarьnьn Sovetter siezj aldьna qoiatьn erkj men talaptarьn anьqtau ycjn вolcevikterdjn Ortalьq Komitetj 10(23) yien kynj вeiвjt demonstratsia çasaudь taqaiьndaidь.

Sovetter siezj вolcevikterdjn demonstratsiasьna tiьm saldь. Bjraq qalq вūqarasьnьn qьsьmьmen, 18 (1) yiel kynj demonstratsia çasaudь amalsьzdan өzj taqaiьndadь.

Yien demonstratsiasь вolcevikter partiasьnьn kycjn naqьz вaiqau jsjne ainaldь. Petrograd çūmьscьlarь men soldattarь demonstratsiaqa өzderjnjn tularьnda: «Qūrьsьn soqьs!», «On ministr kapitalister çoqalsьn!», «Bykjl өkmet Sovetterge вerjlsjn!», «Bjtjm! — Nan! Bostandьq!» degen вolceviktjk ūrandarmen cьqtь.

YIEL KYNDERJNDE

Sol kynj 18 VI de mencevikter men es-erlerdjn вelsene qoldauьmen Kernskidjn ykmetj, orьs armiasьn caвuьl çasauqa cьqardь. Өkmet вasьndaqь вurçuazia taвь soqьs dympujmen, revolutsianь qūtqaramьz degen aiqaimen sovetterdj өzjnjn taвanьnda вjr çola ezjp tastaudь, өzjnjn derвes өkmettjgjn вekjtudj, вolceviktjk partianь çanьctaudь, revolutsianь qūrtudь ymjt etjp, qatanь saiasat çyrgjze вastadь.

Bjraq, olardьn aldaucьlьqqa, өtjrjk uədege, arвauqa çana qorqьtuqa syienjp qūrьlqan caвuьlь jske aspadь. Burçuazianьn çana onьn es-er mencevikтjk qūiьrcьqtarьnьn soqьstьq avantiurasь kytkendei nətiçe вermedj вurçuazianьn өzjnjn derвes өkmetjn вekjtuge, revolutsianь tūncьqtьruqa çasaqan esevj cьqpaidь. Sonan keijn вurçuazia çana manevr qoldanвaqcь вoldь. Ol 2 yiel (15) kyni uaqьtca koalitsialьq ykmetten өzjnjn өkjlderjn qaita caqьrьp aladь. Burçuazia mencevikter men es-erlerdjn вjr өzderj qana өkmet вasьnda otьrьp qala almaitьndьqьn вurçuazianьn qandai da вolsa tjlegjn qaвьldaitьnьn, ustupka çasauqa kөnetjndjgjn вjldj.

Bolcevikter qalq вūqarasь aldьnda вurçuazianьn oi-sьrьn actь, çūmьscьlar men soldattardьn ьzalanuь çaidaqьdai вolmadь. 3 (16) yiel kynj Petrogradta stixialь tyrde demonstrat-

sialar bastaldь. Būlar çalpь zor demonstratsiaqa ūlastь. Bolcevikterdjn Ortalьq Komitetj, demonstratsiaqa beibjtcjljk çana ūiьmdasqan sipat beru ycjn, oqan qatьnasudь maqūl kərdj.

4(17) yiel kynj Petrogradta çūmьscьlar men soldattardьn jrj demonstratsialarь boldь. Ol «Bykjl ökmet Sovetterge berjlsjn!» degen ūranmen ötkjzjldj.

Burçuaziamen keljsjmpazdardьn ykmetj demonstratsia çasaucьlarqa iunkerler men ofitserler otrədtarьn qarsь cьqardь. Petrogradtьn köcelerj, çūmьscьlar men soldattardьn qanьna boialdь.

Keijnnen kyc alqan kontrrevolutsia batьl cabuьl çasauqa köcedj. 5 (18) yiel kynj Petrograd soqьstьq çaqdaida dep çarialandь. Mencevikter men es-erler ökmettj reaksiacьl generaldarqa beredj.

Kontrrevolutsia çappai tjntu çyrgjzedj çana tūtqьnqa aladь, bolcevikтjk «Pravda» gazetjnjn redaksiasьn qiratadь, qьzьl gvardialardь qarusьzdandьradь. Petrograd garnizonьnьn revolutsiacьl bөljmderjn maidanqa çөneltedj, bolcevikter partiasьna qarsь aiuandьq qьrqьn çūmьstar jteidj, Lenindj sotqa tartudь talap etedj.

V. I. Lenin podpoliege ketedj, solai çyrjp bolceviktjk partianьn çūmьsьn basqaradь.

Kontrrevolutsia «revolutsianь qūtqaru ykmetjn» ūiьmdastьradь, onda köpcjljgj kadetter boladь. Burçuazia özjnjn derbes ökmetjn çasaidь. Es-er menceviktjk sovetter Uaqьtca ykmettjn ökmetsjz cьlauьna ainaladь. Ökmet biljgj burçuaziacьl kontrrevolutsianьn qolьna çinaladь. Sovetter ökmettj beibjt tyrde öz qoldarьna ala alatьn, revolutsianьn beibjt damu dəujrj, bjtedj. Endj ökmettj burçuazianьn qolьnan tek ūrьs arqьlь qana aluqa boladь.

BOLCEVIKTERDJN VI SIEZJ. PARTIANЬN QŪRALDЬ KÖTERJLJSTJ DAIARLAUQA BAQЬT ALUЬ

Osьndai çaqdaida 1917 çьlь 26 yielde (8) aqūsta bolcevikter partiasьnьn VI siezj çinaldь. Partia būl siezge ösken çana nьqaiqan partia bolьp keldj. Partia kadrlarь ideia-saiasi çөnjnen ösken, ūiьmdasu çönjnen nьqaiqan, köpcjljk çūmьstьn zor təçribesjne baiьqan edj.

V.I. Lenin VI siezde bolmadь. Ykmettjn qudalauьnan oqan amalsьzdan çasьrьnuqa tura keldj. Lenin siezdjn çūmьsьna özjnjn en çaqьn serjkterj çana cəkjrtterj Stalin, Sverdlov, Molotov, Ordçonikidze çoldastar arqьlь bascьlьq ettj.

VI siezdjn zeijn audarqan məselesj Stalin çoldastьn Ortalьq Komitettjn saiasi esebj çana saiasi axual turalь baiandamalarь boldь.

Eldegj axualqa analiz bere keljp, Stalin çoldas, revolutsia damьp keledj, alqa basьp keledj, sotsialistjk sipat ala bastaqanьn körsettj. Revolutsia eldjn caruacьlьqьnьn çana tūrmьsьnьn barlьq salalarьna çaiьlьp, enjp baradь. Çūmьscьlar kəsjp orьndarь men produktьnь bөlu jsjne kontrөl çasau turalь məsele qoiьp otьr, carualar pomecciktjn çerlerjn özderjne əperudj talap etedj. Çūmьscьlar men carualar būl caralardь tabandь tyrde çyzege asьra bastadь. Revolutsia ökmettj burçuazianьn qolьnan proletariat pen asa kedei carualardьn qolьna köcjru turalь məsele qoiьp otьr.

Yiel kynderjnen keijn nьqaia bastaqan kontrrevolutsia damьp kele çatqan revolutsianьn çolьna qarsь tūr. Kontrrevolutsiacьl Uaqьtca ykmettjn ökmetjn qūlatpaiьnca revolutsialьq qozqalьstьn alqa basuь mymkjn emes. Revolutsianьn beibjt damu çolь keijn qaldь. Burçuaziacьl kontrrevolutsianьn ökmetjn qūlatu qaçet. Būl mjndetter tek qana revolutsiacьl proletariat pen derevne kedeilerjnjn moinьnda.

Mencevikter men es-erler bascьlьq etjp otьrqan Sovetter burçuazianьn lagerjne auьp ketkendjkten, Stalin çoldas, Leninnjn nūsqauьmen siezge uaqьtca «Bykjl ökmet Sovetterge berjlsjn!» degen ūrandь alьp tastaudь ūsьndь. Ol onь — «Bykjl ökmet proletariat pen asa kedei carualar qolьna berjlsjn!» degen — ūranmen auьstьrudь ūsьndь. Sonьmen qatar Stalin çoldas būl çaŋa ūrannan «çoqalsьn sovetter» degen ūran tumaitьndь dep

tysjndjrdj. Əŋgjme çalpь Sovetter turalь emes, kəzjrgj es-er-mencevik-tjk sovetter turalь bolьp otьr. Bolcevikter Sovetterde qaladь çana olardьn jcjnde өzderjnjŋ ьqpalьn kyceitu ycjn kyres çyrgjzedj dedj.

Buxarin, Pereobraçenski çana olardьŋ aqьldastarьnьŋ kjckene gruppasь partianьŋ sotsialistjk revolutsia alqan baqьtьna qarsь, qūraldь kөterjljske qarsь cьqtь. Olar, sotsialistjk revolutsia çasauqa Resei əlj pjsjp çetken çoq, Proletariatta rezerv çoq, carualar proletariattьŋ senjmdj odaqtasь emes, dedj. Carualar qorqanucьlьq nietjnde, olar burçuaziamen blok çasap otьr çana çūmьscь tavьnьŋ soŋьnan ermeidj, dep məljmdedj, Buxarin.

Preobraçenski bjr elde sotsializmnjŋ çeŋuj mymkjn emestjgj turalь trotskistjk tyzetudj siezdjŋ saiasi axual turalь rezolutsiasьna endjruge tьrьstь. Stalin çoldas būl tyzetudjŋ kontrrevolutsialьq mazmūnьn əckereledj. Bolcevikterdjŋ VI siezj Preobraçenski men Buxarinnjŋ tyzetulerjn maqūldamai tastadь. Stalin çoldastьŋ ūsьnqan rezolutsiasьn qabьldadь.

Kontrrevolutsiacьl burçuazianьŋ diktaturasьn qūlatu ūranь uaqьtca ykmetke qarsь dereu kөterjljs çasau kerek degendjk emes ekenjn siez partia men çūmьscь tavьna aldьn-ala eskerttj.

Siez bjrjncj pl'anqa mьnadai mjndetterdj: kөterjljs çasauqa, sotsialistjk tөŋkerjs çasauqa, uaqьtca ykmettj qūlatuqa qolailь çaqdai tuatьn momentke deijn partianьŋ kycjn, proletariat pen asa kedei carualardьŋ kycjn ūiьmdastьru çana daiarlau mjndetjn ūsьndь.

Saiasi axual turalь məsele VI siezdjŋ çūmьstarьndьqь bastь məsele boldь. Al basqa məseleler siezde saiasi axual' turalь révolutsianьŋ ruxьnda qaralьp, cecjldj.

Stalin çoldas Buxaringe, Preobraçenskige çana olardьŋ aqьldastarьna qarsь qataŋ kyreste sotsialistjk revolutsianьŋ lenindjk teoriasьn çaqtap saqtap qaldь, sotsializmnjŋ çeke alьnqan bjr elde çeŋjp cьqu mymkjndjgj turalь lenindjk qьlьmdь qorqap qaldь. Stalin, Sverdlov, Molotov, Ordçonikidze çoldastar çana basqa da Leninnjŋ adal serjkterj opportunisterdjŋ bolceviktjkke qarsь kөzqarastarьmen ūsьnьstarьn qūrta sьnadь, olardьŋ revolutsiaqa qarsь mazmūnьnьŋ betjn actь.

Stalin çoldas çana basqa da Leninnjŋ eŋ çaqьn serjkterj partianь soldəujrdjŋ çauьnger cecucj mjndetterj kontrrevolutsiacьl' burçuazianьŋ diktaturasьn qūlatu, proletariat pen asa kedei carualardьŋ diktaturasьn çeŋjp alu — tөŋjregjne toptandьrdь. VI siezdjŋ bykjl qararlarь osь mjndetterdj cecuge baqьttaldь.

VI siez, — deljngen «BK(b)P tarixь qьsqaca kursьnda» partianь qūraldь kөterjljske, sotsialistjk revolutsia turalap nūsqadь».[8]

KORNILOVCCINANЬ TALQANDAU ÇANA SOVETTERDJ BOLCEVIKTENDJRU

Өzjnjŋ VI siezjnjŋ qararlarьmen qarulanqan bolcevikter partiasь qūraldь kөterjljstj daiarlauqa kjrjstj. Al osь kezde burçuazia qos өkmettjljktj çoiьp, өzjnjŋ derbes өkmettjgjn bekjtjp, sovetterdj bjrçola talqandap, qūrtuqa daiarlanьp çattь.

Kontrrevolutsianьŋ barlьq kycjn bjrjktjru ycjn uaqьtca ykmet 12 aqūs kynj Məskeude memlekettjk keŋes caqьrdь, būl keŋes Stalin çoldastьŋ sөzjmen aitqanda, kontrrevolutsianьn koronatsiasь boldь. Bjrjkken kontrrevolutsia revolutsiaqa qarsь acьq tyrde zagovor daiarladь. Zagovordь bastaucь general Kornilov boldь, ol Kerenskimen keljsjp qimьl çasadь. Kornilov Sovetterdj çoiьp, əskeri diktatura ykmetjn qūrqьsь keldj. 1917 çьlь 25 aqūsta Kornilov Petrogradqa əsker çөnelttj.

Bolcevikterdjŋ Ortalьq Komitetj çūmьscьlar men soldattardь kontrrevolutsiaqa qūralmen qarsь cьqьp, belsene soqqь beruge caqьrdь. Bolceviktjk partianьŋ qoldanqan caralarьnьŋ nətiçesjndc , kornilovccina talqandaldь.

---

1 BK(b)P tarixь, 191 bet.

Titьqtap qalqan Sovetter kontrrevolutsiaqa qarsь kyreste çandanьp, өzderjnjң jsterjn çolqa qoiьp, nьqaidь. Çümьscьlardьң, soldattardьң, matroslardьң, caruallardьң çaңa, revolutsiacьl sovetterj qūrьldь. Sovetter burçuaziamen keljsjmpazdьq saiasattьң tūtqьnьnan qūtьldь, bolcevikтjk partianьң çaqьna būrьldь. Bolcevikterdjң Sovetter jcjndegj ьqpaiь kynnen-kynge өsjp, kyceie berdj. Fabrikalar, zavodtar, əsker bөljmderj өzderjnjң Sovetterdegj es-er mencevik deputattarьn kerj caqьrьp alьp olardьң ornьna bolcevikterdj çjberdj.

Sovetter bolceviktendjrjldj. 31 aqūs kynj Petrograd sovetj, sentəbrdjң 5 kynj Məskeu sovetj bolcevikterdjң saiasatьn çaqtap cьqtь. Sovetter өkmetj revolutsianьң çeңuj çolьndaqь kyreste bjrđen-bjr qūral bolьp tabьlatьnьna qalq būqarasьnьң senjmj barlьq çerde de arta tystj.

«Bykjl өkmet Sovetterge berjlsjn!» degen ūrannьң taqь da kezeңj tudь.

Bjraq būl eskj emes, çaңa ūran boldь. Endj əңgjme өkmettj Sovetter qolьna beibjt tyrde kөcjru turalь emes, əңgjme bolceviktjk Sovetterdjң uaqьtca ykmetke qarsь kөterjljs çasauь turalь, burçuazianьң diktaturasьn qūlatu turalь, өkmettj proletariat pen asa kedei carualardьң qolьna kөcjru çolьndaqь qūraldь kyres turalь boldь.

Kontrrevolutsiacьl Uaqьtca ykmetke qarsь kөterjljs çasau ycjn eldegj çaqdai pjsjp çettj. Petrograd, Məskeu çana basqada jrj qalalardьң sovetterj bolcevikterdjң qolьnda boldь. Əskerler arasьnda bolcevikterdjң ьqpaiь keң өrjs alьp nьqaidь. Qьzьlgvardia otrədtarь kornilovccinanь qiratьp, qarularьn өzderjnjң qoldarьnda saqtap qaldь. Pomeccikterge qarsь carualar kөterjljsj bykjl elde keң өrjs aldь. Carualar çūmьscьlar men revolutsiacьl soldattardьң tөңjregjne toptandь. Uaqьtca ykmettjң patcaiьq, ezucjljk saiasatьna qarsь ūlt azattьq qozqaiьsь kөterjldj.

Qalq būqarasьnьң senjmj bolcevikter çaqьna mьqtap audь, «Qalqtьң kөpcjljgj bjzdjң çaqьmьzda». «Bolcevikter memlekettjk өkmet biljgjn өz qolьna ala aladь çana aluь kerekte»,[9] dep çazdь Lenin.

OKTƏBRDEGJ QŪRALDЬ KӨTERJLJS ÇANA SOTSIALISTJK REVOLUTSIANЬҢ ÇEҢUJ

1917 çьlь 7 (20) oktəbrde Lenin casьrьn tyrde Petrogradqa keldj. Oktəbrdjң 10 (23) da bolcevikterdjң Ortalьq Komitetjnjң tarixi məçjljsj boldь, būl məçjljste Leninnjң — eң taiau kynderdjң jcjnde Uaqьtca ykmetke qarsь qūraldь kөterjljs bastalsьn, degen — rezolutsiasь qabьldandь.

Būl rezolutsiaqa qarsь Kamenev pen Zinoviev qol kөterdj. Lenin, Stalin çana Sverdlov Zinovievtjң çana Kamenevtьң būl masqara qьlmьstь pozitsiasь men piqьlьn mьqtap qattь sөktj. Trotski Leninnjң rezolutsiasьna qarsь acьq daus bermegenmen, ol rezolutsiaqa tyzetu ūsьndь, onьң ūsьnqan tyzetuj kөterjljsj qūlatuqa eseptelgen ūsьnьs edj. Trotski kөterjljstj sovetterdjң II siezj acьlatьn kynj bastau kerek dep ūsьndь, onьң mənjsj — js çyzjnde kөterjljstjң srogjn ūzaqqa sozu, kөterjljstjң bolatьn kynjn çauqa bjldjrjp qoiu, kөterjljstj aldьn-ala qamtuьna kontrrevolutsiaqa mymkjncjljk beru, degen sөz edj.

Bolcevikterdjң Ortalьq komitetj Trotskidjң peredateldjk tyzetujn qabьldamai tastadь.

Lenin qūraldь kөterjljstjң konkrettj planьn çasadь. Kөterjljstjң ctabь esebjnde Petrograd Sovetj çanьnda Revolutsiacьl soqьs komitetj qūrьldь. Orьndarda kөterjljs ūiьmdastьru ycjn bolcevikterdjң Ortalьq komitetj jrj qalalarqa, өndjrjs ortalьqtarьna çana maidanqa өzjnjң өkjlderjn çjberdj.

1917 çьlь oktəbrdjң 16 (29) da bolcevikterdjң Ortalьq komitetjnjң keң məçjljsj boldь. Būl məçjljste kөterjljske bascьlьq etetjn, Stalin çoldas bastaqan partialьq ortalьq sailandь.

Kamenev pen Zinoviev qūraldь kөterjljske taqь da qarsь cьqtь. Bolcevikterdjң Ortalьq komitetj olarqa kyctj soqqь berdj. Sonsьn Zinoviev

---

9 V. I. Lenin, XXI tom, 193 bet.

pen Kamenev acьq predateldjk çasauqa cьqtь. Oktəвrdjn 18 (31) kynj mencevikt jk gazet «Novaia çizn» de, вolcevikter taiau kynderde kөterjljs daiьndap çatьr, dep məljmdegen olardьn qatь вasьlьp cьqtь. Būl вolьp kөrmegen predateldjk, çyzj qara, opasьzdьq, tura çau çaqьna cьqqandьq edj. Kamenev pen Zinoviev tөnjp tūrqan qaup turalь dūcpandь qaвarlap aldьn-ala saqtandьrdь. Lenin Ortalьq komitettjn aldьna revolutsianьn predatelderj çana ctreikвrexerlerj Kamenev pen Zinovievtj partiadan cьqaru turalь məsele qoidь.

Kamenev pen Zinovievten aldьn ala qaвar alqan Uaqьtca ykmet kөterjljstj aldьn ala вasu ycjn cūqьl caralar qoldana вastadь. Petrograd sovetjnjn məçiljsjnde Iuda Trotski вolcevikterdjn Ortalьq komitetj вelgjlegen kөterjljstjn srogjn dūcpanqa çarialap qoidь. Uaqьtca ykmettjn kөterjljstj вoldьrmauьna mymkjndjk вermeu ycjn, вolcevikterdjn Ortalьq komitetj qūraldь kөterjljstj вelgjlengen sroktan вūrьn вastaudь ūiqardь.

1917 çьlь oktəвrdjn 24 (6/XI) kynj qūraldь kөterjljs вastaldь. Sol tynj Lenin Smolnige keldj çana kөterjljske вascьlьq etudj tura өz qolьna aldь. 1917 çьlь 25 (7/XI) oktəвr kynj qьzьlgvardia men revolutsiacьl əskerler Petrogradtьn вarlьq вastь punktterjn aldь. Uaqьtca ykmettjn qolьnda tek Qьsqь orda qana qaldь.

Oktəвrdjn 25 kynj ertengj saqat 10 da Revolutsiacьl soqьs komitetj Lenin çazqan «Resei azamattarьna» degen yndeudj çarialadь. Uaqьtca ykmet qūlatьlqandьqь qaвarlandьrьldь. Өkmet Sovetter qolьna kөctj.

Oktəвrdjn 25 nen 26 qaraqan tynj cturm çasalьp Qьsqь ordanь alьp, Uaqьtca ykmettj tūtqьnqa aldь. Qūraldь kөterjljs Petrogradta çenjp cьqtь.

1917 çьlь 25 oktəвr keckj 10 saqat 45 minutte Smolnide Sovetterdjn Bykjlresciljk II siezj acьldь. Lenin çazьp cьqarqan, Sovetterdjn II siezjnjn yndeujnde elde вykjl өkmet Sovetter qolьna kөckendjgj turalь çarialadь.

1917 çьlь 26 (X) 8 (XI) tynde Sovetterdjn II siezj Leninnjn вaiandamasь вoiьnca вjtjm turalь dekrettj qaвьldadь. Siez вarlьq soqьsucь elderge dereu qaita вjtjm çasaudь çana вjtjm turalь keljsjm çasauqa kjrjsudj ūsьndь.

Sol tynj Sovetterdjn II siezj Leninnjn вaiandamasь вoiьnca çer turalь dekrettj qaвьldadь. Çerge pomeccikt jk mencjk ecqandai tөlemsjz dereu çoiьladь. Çer вykjl qalqtьq, memlekettjk mencjk dep çarialandь. Barlьq çer qoinьndaqь вailьqtar (mūnai, ruda, kөmjr çana taqь вasqalarь), вarlьq orman-toqai, su qalq mencjgjne kөcjrjldj. Osь dekret вoiьnca carualar tegjn paidalanuqa 150 million desətinadan artьqьraq çaпa çer aldь. Carualar pomeccikterge çьlmaçьl altьn esevjmen 500 million som arenda tөleuden qūtqarьldь.

Sovetterdjn II siezj Lenindj predsedatel etjp вjrjncj Sovettjk ykmettj — Qalq Komissarlarь Sovetjn qūrdь. — Qalq Komissarlar Sovetjne tek вolcevikter qana sailandь. Ūlttar çөnjndegj Jster Basqarmasьnьn predsedateldjgjne siez Stalin çoldastь sailadь.

II siezdjn orьndarqa taraqan delegattarь Petrogradta Sovetterdjn çeпgendjgj turalь qaвardь çer-çerge tarattь. Solardьn kөmegjmen Sovet өkmetj вykjl elge tez çaiьldь.

Məskeude kontrrevolutsianьn qarsьlьq kөrsetuj general Krasnovtьn, iunkerlerdjn məteçj çana вasqa da Sovet өkmetjne qarsьlьq kөrsetuler dereu qūrtьldь.

Sovet өkmetjne qarsь әreket çasauqa partia jcjndegj opportunister: Kamenev, Zinoviev, Rьikov, Clapnikov çana вasqalarь da tьrьsьp kөrdj. Olar, kəzjr qana oktəвr sotsialistjk revolutsia qūlatqan mencevikter men es-erlerdj de Sovet ymketjne tartudь talap ettj. Bolcevikterdjn Ortalьq komitetj Kamenevtjn, Zinovievtjn, Rьikovtьn çana вasqa da olardьn çaqtaucьlarьnьn вūl taʼaptarьn qaвьldamai tastadь.

Partia men revolutsianьn вūl predatelderj sol uaqьtta өzderjnjn qьzmet-orьndarьn tastap qacьp kettj, partianьn Ortalьq komitetjnde çana Qalq Komissarlarь Sovetjnde, çūmьs jsteuden вastarttь. Alaida qacqьndar-

dьn kjckene tobьnьn çana burçuazianьn malailarьnьn qacьp ketuj bolcevikterdj qūrttai da əljsjrete alqan çoq çana bolcevikterdj ecqandai da solqьldata almadь. Lenin men Stalin bascьlьq etken partia өzjnjn bolceviktjk çolьmen tabandь tyrde çyrjp otьrdь. Oktəbrdegj sotsialistjk revolutsia 1917 çьldьn oktəbrjnen 1918 çьldьn ianvarьna deijn bykjl elge çaiьldь.

BOLCEVIKTER PARTIASЬNЬN SOVET ӨKMETJN NЬQAITU ÇOLЬNDAQЬ KYRESJ

Sovettjk qūrьlьstь nьqaitu ycjn Sovet ykmetj 1917 çьldьn aiaqьnan 1918 çьldьn ortasьna deijn bjrnece bastь caralar jstedj.

En aldьmen eskj, burçuazialьq memlekettjk apparattь qiratьp onьn ornьna—çoqarьdan tөmenge deijn—Sovettjk memlekettjn çana apparatь qūrьldь. Ministerljkter taratьlьp olardьn ornьna qalq komissariattarь qūrьldь. Eldjn өndjrjstjk kəsjbjn basqaru ycjn qalq caruacьlьqьnьn çoqarqь sovetj qūrьldь. Kontrrevolutsia men sabotaçdьqqa qarsь kyresu ycjn Bykjlreseiljk tөtence komissia (V Ç K) ūiьmdastьrьldь. Qьzьl Armia çana Qьzьl Flot qūru turalь dekret basьlьp cьqtь.

Sovet өkmetjnjn negjzgj dekretterjn qostaudan bastartqan qūrьltai çinalьsь taratьlьp çjberjldj.

Çūmьscь tabьnьn diktaturasь monorxialьq-sosloviallq qūrьlьstьn qaldьqtarьn tamьrьnan qьrqu çөnjnde tabandь tyrde çūmьstar çyrgjzdj.

Sovet ykmetj sosloviallqtь çoidь, ūlttьq çana djndjk cekqoiucьlьqtardь qūrttь, cerkeudj memleketten çana mekteptj cerkeuden bөldj, əielderdjn teң pravolьlьqь turalь dekret cьqardь.

Resei qalqtarьnьn erjktj damuь çana olardьn tolьq teң pravolьlьqь zaң bolьp tabьlatьndьqьn Sovet ykmetj ədeij qaulь cьqarьp çarialadь.

Çūmьscь tabьnьn diktaturasь, burçuazianьn ekonomikalьq kycjn yzu çana sovettjk qalq caruacьlьqьn ūiьmdastьruqa çaqdai tuqьzu ycjn bjrsьpьra caralardь çyzege asьrdь. Sovet ykmetj barlьq jrj өndjrjstj kəsjptj, banktardь, temjr çoldardь, sauda flotьn çalpь memlekettjk, bykjl qalqtьq mencjk dep çarialadь. Barlьq sьrtqь sauda Sovettjk memlekettjk organnьn qolьna çinaldь. Sovet өkmetj patca men Uaqьtca ykmettjn cet elderden alьp tūratьn zaiomdarьn paidaqa asьrmai tastadь, çoidь.

Būl caralar kontrrevolutsianьn kycterjnjn tamьrьn qьrьqtь çana eldjn өz jcjnde Sovet өkmetjn edəujr nьqaittь.

BREST BJTJMJ

Sovet өkmetjn bjrçola bekjndjru ycjn sooqьstь qūrtu kerek boldь. Sondьqtan partia oktəbr revolutsiasь çengen alqacqь kynderden bastapaq bjtjm çolьnda belsendj kyres çyrgjzdj.

Sovet ykmetjnjn bjtjm turalь keljs çasauqa dereu kjrjsu çөnjndegj qatьna Anglia men Fransia bastartьp çauap berdj. Sonsьn Sovet ykmetj bjtjm turalь Germaniamen çana Avstriamen өz aldьna keljs çasauqa kjrjsudj ūiqardь. Būl keljs sөzder 3 dekabr kynj bastalьp, 1917 çьl 5 dekabrjnde soqьstьq əreketterdj uaqьtca toqtatu turalь keljsjmge qol qoiьldь.

Barlьq tyrdegj kontrrevolutsionerler bjtjmge qol qoiuqa qarsь qarьsqan agitatsia çyrgjzdj. Olar bjtjm sөilesudj boldьrmaudь, nemjsterdjn cabuьl çasauьn tuqьzudь, əlj nьqaiьp çetpegen Sovet өkmetjn olardьn armiasьnьn soqьsьnьn astьna salьp, sөitjp onь basqanьn qolьmen talqandaudь kөzdedj.

Ças Sovetter eljnjn, soqьstan tьnьs alu ycjn, Sovet өkmetjn nьqaitu ycjn çana eldj çaulardьn cabuьlьnan qorqai alatьn Qьzьl Armia qūru ycjn, bjtjmnjn aur carttarьna kөnuj qaçet boldь.

Partia jcjnde Iuda-Trotski çana predatel Buxarin basqarqan «solcьl kommunister» dep atalatьn gruppa bjtjm çasauqa qarsь, soqьstь soza beru çolьnda qatan kyres çyrgjzdj. 1938 çьldьn bas kezjndegj Sovetke qarsь «oңcьl-trotskicjl blokqa» bolqan protses ystjnde, Buxarin men

Trotskidjn 1918 çьlь «Solcьl» es-erlermen вjrjgjp Sovet ykmetjne qarsь qūpia zagovor çasauqa qatьsqanь məljn вoldь.

«Buxarin, Trotski çana olardьn zagovor çөnjndegj sьвailastarь — Brest вjtjmj çөnjndegj carttь вūzudь, V. I. Lenindj, I. V. Stalindj, Ia. M. Sverdlovtь tūtqьnqa aludь, olardь өltjrudj, sөitjp вuxarincjlderden, trotskicjlderden, «solcьl» es-erlerden çaпa ykmet qūrudь maqsat etken вolьp cьqtь».[10]

Trotskicjlderdjn, вuxarincjlderdjn provokatsia çasau, вyldjru çūmьstarь, Germaniamen dereu вjtjm çasasu turalь Lenin men Stalinnjn tөte nūsqaularьn olardьn orьndamaularь — german ykmetjnjn uaqьtca вjtjmdj toqtatьp, cabuьlqa kөcujne soqtьrdь. Tek revolutsiacьl qalq armiasьnьn eldegj kyctj revolutsialьq өrleuj men erljgj arqasьnda qana nemjs akkupanttarьna qatan toitarьs вerjldj, olardьn Petrogradqa qarai attanuь da toqtatьldь. Alaida Trotski men Buxarinnjn predateldjgj Sovet respuвlikasьna qьmвatqa tystj. Germaniamen вjtjmge qol qoiuqa tura keldj, вjraq german komandovaniesjnjn вūrьnqь keljsjmjnde qoiqan carttarьnan anaqūrlьm aurьraq carttarmen qol qoiьldь.

Bjtjm turalь məselenj вjr çola cecjp alu ycjn partianьn VII siezj caqьrьldь. Siez 1918 çьlь 6 martta acьldь. Būl вolceviktjk partia өkmettj alqannan keijngj eң вjrjncj siez.

VII siez вjtjm turalь məsele çөnjnde Leninnjn çolьn maqūldadь, Trotski men Buxarinnjn pozitsiasьn sөktj.

Trotskister men вuxarincjlder partianьn VII siezjnde de өzderjnjn predateldjk, raskolcьldьq çūmьstarьn çyrgize вerdj. Siezdjn вasьm kөpcjljgj Lenindj, Stalindj, Sverdlovtь çaqtadь. Trotskicjl-вuxarincjl predatelder çenjljs taptь.

Brest вjtjmj çasaldь. Sovetter elj tьnьs aldь. Partiaqa Sovet өkmetjn nьqaitu ycjn вjraz mумkjncjljk вolьp qaldь. «Bjtjmnjn çasaluь, — deljngen», «BK(в)P qьsqaca kursьnde», — imperializm lagerjndegj soqtьqьsulardь (Avstria men Germanianьn Antantaqa qarsь вolьp çatqan soqьsь) paidalanuqa, çaudьn kycjn jrjtuge Sovet caruacьlьqьn ūiьmdastьruqa, Qьzьl Armianь qūruqa mумkjncjljk вerdj.

Bjtjmnjn çasaluь carualardь өz çaqьnda qaldьrьp saqtauqa çana azamat soqьsь dəujrjndegj aqgvardeia generaldarьn qiratu ycjn kyc çinap aluqa proletariatqa mумkjncjljk вerdj».[11]

Sol dəujrde вjtjm çolьndaqь kyres proletariat diktaturasьn saqtau çana nьqaitu ycjn kyres, sotsializm ycjn *kyres вoldь*. «Sonьmen, — deljngen «BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursьnde», — VII siez orasan zor tarixi jstj orьndadь: siez partianьn jcjnde çasьrьnьp çyrgen çaulardь, «solcьl kommunister» men trotskicjlderdj qirattь, siez imperialistjk soqьstan cьqudьn çolьn taptь, siez вjtjm çasattь, tьnьs alqьzdь, siez Qьzьl Armianь ūiьmdastьru ycjn partiaqa uaqьttь ūtuqa mумkjncjljk вerdj, sөitjp partianь qalq caruacьlьqьnda sotsialistjk tərtjp ornatuqa mjndettedj».[12]

SOTSIALISTJK QŪRьLьSQA KJRJSUDJN LENINDJK PLANь

BK(в)P nьn VII siezjnen keijn вolceviktjk partia men Sovet өkmetjnjn aldьnda çaпa mjndetter tūrdь.

Qol çetken tavьstardь вekjtjp, sotsialistjk qūrьlьstь өrjstete вastau jsj alda tūrdь. Bolcevikterge Sovet caruacьlьqьn çaпaca ūiьmdastьru çana onь çaпaca вasqarudь yirenu kerek вoldь.

Qalq caruacьlьqьnda esep pen kontrөl jsjn çolqa qoiu, өndjrjstegj ūqьpsьzdьqtь çoiьp, eпвektjn çaпa, sovettjk distsiplinasьn çasau kerek вoldь.

Sol dəujrdegj osь вastь mjndetterdj cecu ycjn Lenin, өndjrjste sotsialistjk çarьstь өrjstetudj, zdelccinanь өndjru men teпgermecjljktj çoiudь, çalqaulardь, memleketten kөвjrek qьmqьrqьsь keletjnderdj çana speku-

10 BK (в) P tarixь, 208 вet.

11). „BK(в) P tarixьnьn qьsqaca kursь, 209 вet.

12). BK(в)P tarixь, 210 вet.

latsia çasaucьlardь ygjtteu, tərвieleu caralarьmen qana emes, sonьmen qatar kycteu caralarьn da qoldanudь ūsьndь.

Partia Sovet caruacьlьqьnda sotsialistjk tərtjptj çolqa qoiuqa, çūmьscь tanь diktaturasьnьn ekonomikalьq fundamentjn (negjzjn) nьqaituqa tьrьstь. Buxarincjlder menceviklermen çana es-erlermen вjrge otьrьp sovet caruacьlьqьn təltjrektetuge, qūlatuqa, çūmьscь tanь diktaturasьn əlsjretuge, çanа qana вastalqan sotsialistjk qūrьlьsqa kedergj çasauqa tьrьstь.

«Solcьl kommunister» Tortskidjn soŋьnan erjp, Reseide sotsialistjk qūrьlьs çasau çana sotsializmnjn çeŋuj mymkjn emes, dep uaqьzdadь.

Bolcevиktjk partia «solcьl kommunisterdjn» qarsьlьqьn çeŋdj çana qalada sotsialistjk qūrьlьstь ərkendetu jsjn çyrgjze вerdj.

Al вūl kezde derevnede kedei carrualardьn kulaktarqa qarsь kyctj taptьq kvresj qьzьp çatьr edj. Kulaktar, ərderjnjn caruacьlьq kycjne çana derevnedegj ьqpalьna syienjp, pomeccikterden tartьp alьnqan çaqsь çerlerdj вasьp alьp çatlь, вolьstьq sovettерge ətjp kettj, kedeilerdj tyrtpektep, ьqьstьra вerdj.

Sonьmen qatar kulaktar tūraqtь вaqamen memleketke astьq satudan вas tarttь. Kulaktar qalalar men proletarlьq ortalьqtardь actьqqa ūcьratudь, Sovet ərkmetjn əlsjretudj, sotsialistjk qūrьlьstь toqtatudь oiladь.

Bolcevиktjk partia derevne kedeilerjnjn kontrrevolutsiacьl kulaktarqa qarsь kyresjne вascьlьq ettj. Qalalar men proletarlьq ortalьqtar ycjn astьq aluqa, sotsializmge вerjlgen, sūrьptap alьnqan, aldьŋqь qatarlь on mьndaqan çūmьscьlar kedej carualarqa kəmek вeruge derevnege attandь.

1918 çьlь 11 yielde Sovet ykmetj kedeiler komitetjn kombedter qūru turalь dekret cьqardь. Kedeiler komitetterj proletariat diktaturasьnьn derevnedegj taianьc punktterj вoldь. Tek kedeiler komitetjn ūiьmdastьrumen, 1918 çьldьn çazьnda qana derevnede naqьz proletarlьq revolutsia вastaldь, dep çazdь Lenin. Kedeiler komitetterj qala çūmьscьlarьnьn kəmegjmen derevnede Sovet ərkmetjn nьqaittь. Kedeiler komitetj ərderjnjn mjndetterjn orьndaqannan keijn 1918 çьldьn aiaqьnda Sovettermen вjrjktjrjp çjвerjldj.

* * *

Bolcevikter partiasьnьn çūmьscьlar tanь men sotsializmnjn kəptegen çaularьna qarsь qatan kyresjnjn nətiçesjnde Sovet ərkmetj, çūmьscь tanьnьn diktaturasь вykjl Reseidegj qalalar men derevnelerde nьqaidь, dəujrledj. Bjraq Sovet ərkmetjn saqtau çana aldaqь uaqьtta da nьqaita вeru çolьndaqь kyres mūnьmen вjtken çoq edj.

Reseide çūmьscь tanь diktaturasьnьn naqьz ərmjr syruj çana nьqaiuь çolьnda cet el interventsiasьna çana resei aqgvardiccinasьna qarsь əlde nece çьldьq ūrьstar əlj de aldьmьzda tūr edj. Aldьmьzda partia jcjnde вolceviktjkke qarsь gruppalarmen qatan kyresu jsj tūrdь, olar proletariatqa çau taptardьn aidap salunьmen Sovetter eljndegj proletariat diktaturasьn qaitarьp aluqa tьrьstь.

Bolcevиktjk partianьn trotskistergе, вuxarincjlderge, ūltcьldarqa çana вasqa da çau taptarqa qarsь Sovet memleketj tarixьnьn вykjl вoiьna çyrgjzjp kelgen kyresj—çūmьscь tanь diktaturasь çolьndaqь, onь saqtap qalu çana nьqaitu çolьndaqь kyres вoldь.

Bolcevиktjk partia dem вerjp çana вascьlьq ctjp otьrqan çūmьscь tanьnьn diktaturasь ərzjnjn ərmjr syrgen 20 çьldan astam uaqьttьn jcjnde Sovet memleketjnjn kəptegen jckj çana sьrtqь çaularьn talqandadь, eldegj eksploatator taptardьn вərjn вjrçolata qūrttь çūmьscь tanьnьn, carualardьn, çana intelligentsianьn xaljn negjzjnen ərzgerttj, sovet qalqtarьnьn вūrьn вolьp kərmegen morəldьq çana saiasi вjrljgjn qamtamasьz ettj, çūmьscьlar men carualardьn sotsialistjk memleketjnjn caruacьlьq, saiasattьq çana soqьstьq quattь ecвjr kyc ten kelmeitjn cьnqa ərlettj.

Çūmьscь tanьnьn diktaturasь вjzdjn eljmjzde sotsializmnjn çeŋujn

qamtamasьz ettj. Būl çeŋjstj Stalindjk Konstitutsia zaŋ çyzjnde вekjttj.

«SSSR, — deljngen «BK(в)P tarixьnьŋ qьsqaca kursьnda,», — damudьŋ çaŋa dəujrjne, sotsialistjk qoqam qūrudь aiaqtau çana вjrte-вjrte kommunistjk qoqamqa ətu dəujrjne kjrdj»[13]

Ūlь Stalin вascьlьq etjp otьrqan bolcevikter partiasь, çūmьscьlar men caruалardьŋ sotsialistjk memleketjn, çūmьscь tавь diktaturasьnьŋ memleketjn qaçьmai-talmai nьqaita otьrьp, Sovetter Soiuzь qalqtarьn alqa, kommunizmnjŋ tolq çeŋjsjne senjmdj tyrde вastap alьp вaradь.

---

13. „BK(в)P tarjxьnьŋ qьsqaca kursь“ 331 вet.

Teoretikalьq konferensia turalь

L. I. BALAGUROVA

QK(в)P Ortalьq Komitetjnjn propaganda çana ygjt вөljmj вaspasөz çana auzca propaganda sektorьnьn вastьqь

Qazaqьstan partia üiьmdarь BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn partia propagandasь turalь qaulьsьn, Stalin çoldastьn nūsqauьn orьndai otьrьp, marksizmdj-leninizmdj propagandalaudьn sistemasьn qaita qūru çөnjnde вjraz çūmьstar jstedj. Būl çūmьstardьn asa maңьzdь nətiçelerjnjn вjrj — respuвlikamьzdaqь partiada вar çana partiada çoq вolcevikterdjn, intelligentterdjn marksizm-leninizm teoriasьna çetjluge asa zor çjgermen kjrjsuj. Revolutsialьq teoriaqa çetjlude js çyzjnde dūrьstьqь aiqьn kөrjnjp otьrqan өzdjgjnen oqьp yirenu çūmьsь asa zor maңьz aldь, kadrlarьmьzdьn ideialьq-teorialьq daiьndьqьnьn negjzgj ədjsj вoldь. Būl çaqdai partia üiьmdarьnьn partia propagandasь çөnjndegj çauapkercjljgin, qamqorlьqьn būrьnqьdan gөrj de kyceittj. Өitkenj өzdjgjnen oqьp-yirenu çūmьsь tek kadrlarьmьzdьn qana çeke jsj emes, būl, eң aldьmen, qoqamdьq-saiasi js, partia üiьmdarь būl çūmьsqa вascьlьq etuge, kadrlarьmьzdьn revolutsialьq teoriaqa çetjlujne, вolcevik partiasьnьn erçyrektjk tarixьn yirenulerjne js çyzjnde kөmektesjp otьruqa mjndettj. Osьndai çaqdaida qana partia propagandasьnьn sapasьn arttьrudaqь mjndetterjmjz çemjstj tyrde orьndaladь.

* *
*

BK(в)P tarixьn өzdjgjnen yirenudjn protsesjnde өzdjgjnen yirenucjler teorianьn çeke mөseleлelerjn asa terenjrek yirenudj, өzara pjkjr alьsudь, teoretikalьq keiвjr mөselelerdj kollektivtj tyrde talqьlaudь, al keide oqьp çyrgen ədeвietterjnjn tysjnjksjz вolqan çerlerjn kөpcjljk вolьp talqьlap tysjnjsudj kerek etedj. Sondьqtan da teoretikalьq konferensia өzdjgjnen yirenucjlerge вerjletjn negjzgj kөmekterdjn вjrj, onьn qatьnasucьlarьnьn, çoldastьq diskussia ədjsjmen, teoretikalьq вjljmjn terenдetudegj negjzgj ədjstjn вjrj вolьp tabьladь.

Kөzjr, вjzdjn respuвlikamьzdaqь partia üiьmdarь da teoretikalьq konferensianь BK(в)P tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerge вerjletjn negjzgj kөmektjn вjrj etjp otьr.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn partia propagandasь turalь qaulьsь çarьqqa cьqqannan вerj respuвlikamьzdaqь partia üiьmdarьnda 200 den asa teoretikalьq konferensia вoldь: Soltystjk-Qazaqьstan oвlьsьnda — 20 (osьnьn jcjnen 8 konferensia Petropavl qalasьnda), Alma-ata oвlьsьnda — 31 (20 audanьnda), Aqtөвe oвlьsьnda — 33, Cьqьs-Qazaqьstan oвlьsьnda — 44 teoretikalьq konferensia вolьp өttj.

Oвlьstarda, audandarda өtken teoretikalьq konferensialardьn çaqsь tәçrivelerjnen вjrnece faktьlar keltjruge вoladь.

QK(в)P nьn Qaraqandь qalasьndaqь Lenin qalalьq, audandьq komitetj yien-

aiьnda «Qьsqaca kursьnьң» 1 taraшь вoiьnca teoretikalьq konferensia өtkjzdj. Konferensia teoretikalьq çoqarь dəreçede өttj. Būqan sebep вolqan çaqsь daiьndьq вoldь. Teoretikalьq konferensianь caqьru aldьnda konferensianьң planьn çasadь. Teoretikalьq konferensianьң qatьsucьlarь ycjn вjrnece leksialar, gruppalьq, çeke konsultatsialar өtkjzdj, oqьlatьn әdebietterdjң tjzjmderjn kөrsettj, вaiandamacьlar men sөileucjlerge çərdem вeru ycjn arnaulь konsultanttar вөldj. Konsultanttar sөileitjn sөzdjң tezisterjn çasauqa çərdemdestj, tysjnjksjz вolqan məselelerdj tysjndjrdj. Sөitjp, teoretikalьq konferensiaqa вjr çarьm ai daiьndaldь. Çaqsь daiьndьqtьң nətiçesjnde teoretikalьq konferensianьң qatnasucьlarь konferensia çūmьsьna вelsendj qatnastь, talqьlaqan məselelerjne çaqsь tysjnjstj.

Soltystjk-Qazaqьstan oвlьsь, Mamlutov audanьnda вolqan teoretikalьq konferensia da çaqsь өttj. QK(в)P nьң audandьq komitetj eң aldьmen konferensiaqa qatьsudь tjleitjndermen məçjljs өtkjzdj.

«Qьsqaca kursьnьң» I tarauьnьң 3 вөljmderj вoiьnca yc вaiandamacь вelgjlendj. *Partia kaвinetj* вaiandamanьң вөljmderj вoiьnca әdebietterdjң ūiqaru tjzjmderjn çasadь. Teoretikalьq konferensiaqa çaqsь daiьndьq çasau maqsatьmen 5 gruppalьq çana вjrnece çeke konsultatsialar өtkjzdj. Konferensiaqa 61 adam qatnastь. Baiandamacьlarqa 19 sūraq вerjldj. Konferensiada вaiandamacьlardan вasqa 8 adam sөilep, temanьң çeke вөljmderjn tolьqtьrdь.

Qazaqьstan Qalq Komissarlarь Sovetjnjң вolnitsiasь (Alma-Ata qalasь) çanьndaqь вastauьc partia ūiьmь teoretikalьq konferensia өtkjzdj. Teoretikalьq konferensianьң talqьlaqan temasь — Leninnjң «Sotsial-demokratianьң demokratialьq revolutsiadaqь ekj taktikasь» degen eңвegj. Teoretikalьq konferensiaqa daiьndaluqa вjr çarьm ai uaqьt вerdj. Teoretikalьq-konferensianьң qatnasucьlarь «Qьsqaca kursьnьң» III tarauьn yirengennen keijn qatnastь. Teoretikalьq-konferensiaqa deijn gruppalьq çana çeke 10 ret konsultatsialar өtkjzdj. Teoretikalьq Konferensiaqa qatьsucьlar men вaiandamacьlardьң kөpcjljgj partiada çoq mamandar вoldь.

* * *

Teoretikalьq konferensia өtkjzu çūmьsьnda вaqalь təçribelermen вjrge jrj-jrj kemcjljkter de вar.

Kemcjljkter, teoretikalьq konferensialardьң вasьm kөpcjljgj «Qьsqaca kursьnьң» 1 tarauь вoiьnca çana yirenjp çyrgen tarauqa qaramastan asьqьstьq jstep, marksizm-leninizm klassikterjnjң вjrjncj tarauqa emes, BK(в)P tarixьnьң oktəвr dəujrjne çatatьn eңвekterj вoiьnca өtkendjgjnde çana өtjp çatqandьqьnda вoiьp otьr. Teoretikalьq konferensiaqa nacar daiьndьq çasaqandьqtan, вaiandamacьlar men sөilesucjlerdjң sөzderj sapasьz вolqandьqtan keiвjr өtken konferensialardьң teoretikalьq konferensiaqa ecqandai ūqcastьqь çoq.

Paidasь az, sapasь çoq «teoretikalьq konferensia» degen tek ataqь qana вolqan «teoretikalьq» konferensialar çөnjnde вjrnece faktьlar keltjruge вoladь.

QK(в)P nьң Stalin audandьq, qalalьq *komitetj (Qaraqandь qalasь)* teoretikalьq konferensiaqa вjrnece kyn-aq daiьndьq çasadь. Baiandama çasauqa 2 adam вөldj, olarqa ecqandai çərdem вermedj. Aqьrьnda вaiandamacьnьң вjrj вaiandamaqa daiьndalqan çoq, ekjncjsj tjptj nacar daiьndaldь. Sondьqtan da onьң вaiandamasь konferensianьң qatьsucьlarьn qanaqattandьralmadь. Teoretikalьq konferensiada sөileucjler de, sūraqta вolqan çoq. Teoretikalьq konferensianьң qatnasucьlarь talqьlaqan məselelerjn cecjp, tolьq tysjne almai tarqasadь.

Soltystjk Qazaqьstan oвlьsь, Arьq-Balьq audanьnda өtken teoretikalьq konferensia вar вolqanь ekj çarьm saqat-aq uaqьtqa sozьldь. Baiandamacьlardьң kөвj konferensiaqa kelmedj. Sөitjp, js çyzjnde teoretikalьq konferensia вolqan çoq.

Bjrnece partia ūiьmdarьnda teoretikalьq konferensianьң temasьn qalai jrjktep alu çөnjnde osь uaqьtqa deijn tysjnвeucjljkter вar. Misalь QK(в)P

nьң Balxac qalalьq komitetj «Qьsqaca kursьnьң» barlьq yc tarauь çana IV tarauь вoiьnca teoretikalьq konferensia өtkjzвekcj bolqan. Būl ərine dūrьs emes, 3 tarau вoiьnca emes, taraudьң вjr, bolmasa, вjrnece negjzgj məselelerjn aluqa boladь, taqь osьlai etudjң paidasь da bar, qatьsucьlar məselege əвden cьnьq tysjnedj.

***

Teoretikalьq konferensianь kezektj çūmьs retjnde өtkjze saluqa bolmaidь. Mūndai praktika ziandь.

Partianьң qalalьq, audandьq komitetterj, вastauьc ūiьmdarь partia tarixьn өzdjgjnen yirenucjlerdjң teoretikalьq konferensianь qandai tema turalь caqьrudь kerek etujne səikes өtkjzjlulerj kerek. Būl ycjn erte вastan вjrnece daiьndьq çūmьstar jsteu kerek boladь.

Eң aldьmen, partia ūiьmьnьң məçjljsjnde вasqarucь, konsultanttar daiьndau kerek. Būdan keijn, teoretikalьq konferensiaqa qatnasudь tjlegenderdjң tjzjmjn alьp, вaiandamacьlardь, səileucjlerdj belgjlep, plandь talqьlau kerek. Osь daiьndьq çūmьstardan keijn konferensianь вasqarucьsь вaiandamacьlar men qosьmca вaiandamacьlar men çasalqan plan çana ūiqarьlqan ədeвietter çөnjnde əngjme өtkjzuj kerek.

Teoretikalьq konferensiaqa daiьndьq çasau protsesjnde вjrnece gruppalьq, çeke konsultatsialar, sol tema çaiьnda 1—2—3 (temaqa qarai) leksialar ūiьmdastьru kerek.

Teoretikalьq konferensiada talqьlanatьn temanь jrjktep aludaqь çana onь formulьlaudaqь negjzgj materia! «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь» bolu kerek.

Teoretikalьq konferensianь, yirenuge вailanьstь, «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьң» tarauь, marksizm-leninizm klassikterjnjң çeke eңвekterj bolmasa, qalqaralьq çaqdai çana вasqa osь sekjldj məseleler çөnjnde өtkjzuge boladь. Ədette, teoretikalьq konferensia «Qьsqaca kursьnьң» əiteujr вjr tarauьn yirenjp bolqannan keijn, oqucьlardьң sol arqьlь вjljmjn tereңdetu maqsatьmen, marksizm-leninizm klassikterjnjң eңвekterjnen sol tarauqa çatatьn вjreujn konferensiada talqьlau ycjn jrjktep alu kerek. Leninnjң «Ne jsteu kerek?», «Qalq dostarь» degen ne çana olar sotsial-demokrattarqa qarsь qalai kyresedj», «Imperializm kapitalizmnjң çoqarqь stadiasь», «Materializm çana impiriokritit sizm», «Sotsial-demokratianьң demokratialьq revolutsiadaqь ekj taktikasь» çana Stalinnjң «Leninizm negjzderj turalь», «Marksizm çana ūlttьq-kolonialьq məsele» degen eңвekterjnjң вjreuj çөnjnen, tjptj, teoretikalьq konferensianьң talqьlauьna «Tarixtaqь çeke adamdardьң reli turalь», «Sotsialistjk memleket çana kommunizm» siaqtь məselelerdj de qoiuqa boladь.

Teoretikalьq konferensia daiьndьqь barьraq, istocniktan paidalanuda tәçjribesj bar çoldastar ycjn pjkjr alьsudьң вjr formasь. Al, daiьndaqь azьraq çoldastar ycjn teoretikalьq konferensiadan gөrj çoldastьq keңes çasau, çeke məselelerdj talqьlau, gruppalьq, çeke konsultatsialar өtkjzu paidalь.

Konferensiaqa kөp adam (200—300 degen) qatnastьruqa tьrьspau kerek. Mūndai jstjң dūrьs emestjgjn tәçribe kөrsettj. Qatnasucьlar az bolsa teoretikalьq konferensia olardь tegjs qamtidь. Qatьsucьlarqa oqitьn ədeвiettj camadan tjs artьq kөrseipei, olardь marksizm-leninizm klassikterjnjң talqьlanatьn temaqa çatatьn eңвekterjnen вjreujn oqi alatьn etu kerek.

Teoretikalьq konferensiaqa daiьndaluda çana onь өtkjzude partia kaвinetterjnjң rөlj aiьrьqca. Partia kaвinetterj teoretikalьq konferensianьң qatьsucьlarь ycjn konsultatsia ūiьmdastьru çana sol tema çaiьnda tijstj materialdь вjrьnqailap kөrnekteuj, өte qaçettj ədeвietterdjң tjzjmderjn çasauь kerek.

Teoretikalьq konferensia өtkjzetjn yidj de kyn вūrьn sailap alu өte qaçettj nərse, ol yide tek qana otьruqa emes, çazuqa da mymkjncjljk bolqanь dūrьs.

Keiвjr partia ūiьmdarь teoretikalьq konferensianь mymkjndjgjnce kөp—aisaiьn, çetj saiьn — өtkjzвekcj boladь. Ərine, вūl asьqьstьqtan keler-

paida çoq. Bul siaqtь asьoqьstьq teoretikalьq konferensia çūmьsьnьn maqьzьn tysjredj, sapasьn çoqaltadь.

Teoretikalьq konferensiada tөmengj zveno tьndaucьlarь da, baiandamacь bolьp çyrgenj çөnjnde de faktьlar çetkjljktj. Bul dūrьs emes, өitkenj olar əlj partia tarixьnьn negjzgj negjzgj momentterjn de yirenjp bolqan çoq, olar partia tarixьn endj qana yirenjp çyrgender.

QK(b)P Ortalьq Komitetjnjn II plenumь өzjnjn qaulьsьnda — «...Teoretikalьq konferensialar ovlьstьn ortalьqьnda da, audannьn ortalьqьnda da partia tarixьn çoqarь çana orta zveno voiьnca өzdjgjnen yirenjp çyrgen partia aktivj men intelligentsia vcjn ūiьmdastьrьlsьn». — dep atap kөrsettj.

Teoretikalьq konferensia yiken çūmьs çana kerektj çūmьs. Onь өtkjzu qaçьrlь daiьndьqtь, bolceviktjk jskerljktj kerek etedj. Teoretikalьq konferensia partia propagandasьnьn negjzgj ədjsjnjn bjrj. Çaqsь daiьndьq çyrgjzjlgen teoretikalьq konferensia marksizm-leninizm teoriasьn terең yirenjp, onь meңgeruge çərdem etetjnj sөzsjz.

Partia tarixьnьn ekjncj etapь voiьnca oqitьn tөmengj zveno kruçogj saвaqьnьn planь

V. DEGTƏREV

Orexovo—Zuev qalalьq partia komitetjnjn tөmengj zvena kruçogj propagandisterj seminarьnьn çetekcjsj

BJRJNCJ SABAQ

Seminar men kruçoktьn bjrjncj sabaqь partia tarixьnьn ekjncj etapьn kjrjs sөz retjnde aitьp cьquqa arnaladь. Kjrjspe, ovzorlьq leksianьn planь maqan tөmendegj tyrde volub kerek siaqtь:

1. Revolutsialьq çaңa өrleudjn basталub. Stolьpin reaksiasь kezjnde bolqan «lьnьctanu» əserjnjn, imperialistjk soqьstьn bolar aldьnda çūmьscь tavьn barrikadialьq soqьsqa deijn kөtergen, 4 (17) aprelde bolqan lena atqьlauьnan keijn revolutsialьq qozqalьstьn būrq ete tysjp, өrcjp çoiьluьna ainaluьn kөrsetu. Negjzgj oipjkjrdj, bjrjncj revolutsianьn çeңjluj turalь bolceviktjk vaqanьn uaqtьsьnca dūrьs bolqanьn, al bolcevikterdjn reaksia dəujrjndegj taktikasьnьn bjrden-bjr dūrьs çana revolutsialьq taktika ekenjn atap kөrsetu. Revolutsialьq çaңa өrleu kezjnde çūmьscь tavьn ūiьmdastьru çana propagandalau jsjnde asa maңьzdь rөlj bolqan bolceviktjk vaspasөzdjn, airьqca «Pravda» gazetjnjn rөljne erekce toqtau. Bolcevikterdjn III çana IV dumanь paidalanqanьn kөrsetu, bolcevikter būqaranь ūiьmdastьrudьn barlьq qūralьn qalai ete ceberljljkpen paidalanqanьn atap kөrsetuge mumkjncjljk beredj. Tьңdaucьlarqa negjzgj etjp nenj tysjndjru kerek — bul, bolcevikter өzderjnjn kycjn, çauьnger ūrandardь saqtai bjldj, revolutsianьn çaңa өrleuj kezjnde çūmьscь qozqalьsьn basqardь çana çūmьscьlardь çaңa revolutsiaqa çetkjzdj.

2. Bolcevik partiasь imperialistjk soqьs kezjnde. Mūnda negjzgj oidь, uaqtьlь sebepterdj aituqa çana soqьstьn çyrjsjn suretteuge bolmai, eң

aldьmen bolcevikterdjң imperialistjk soqьsqa kөzqarasьn tysjndjru kerek. Tьңdaucьlarqa «ədjlettj» soqьs pen «ədjletsjz» soqьstьң mənjn tysjndjru. Bjrjncj tyrdegj soqьstь bolcevikterdjң qoldanqandьqьn tysjndjru. «Al, ekjncjsjne keletjn bolsaq, bolcevikter mүndai soqьsqa aianbai qarsь kyresu kerek boladь, sөitjp, revolutsia tuqьzьp, өz eljnjң imperialistjk ykmetjn qүlatu kerek boladь dep qaradь».[1]

Bүl məselenj tysjndjru bolceviktjk үrandardь dүrьs tysjnuge çetkjzuge tijstj. «Imperialistjk soqьstь azamat soqьsьna ainaldьru çana «imperialistjk soqьsta өz ykmetjnjң çeңjluj».

Osьdan keljp, sotsialistjk revolutsianьң, 1915 — 1916 çьldarь Lenin çasaqan, teoriasьn aituqa kjrjsu kerek. «Lenin: proletariattьң imperialistjk cьnçьrdь qai çerden de bolsa bjr çerden nemese bjrnece çerden yzuj tolьq mүmkjncjljgj bar nərse, sotsializmnjң aldьmen bjrnece elde, nemese, tjptj, çeke alьnqan bjr elde çeңjp cьquь mүmkjn, barlьq elderdegj kapitalizmnjң damuь bjrkelkj bolmaqandьqtan, sotsializmnjң barlьq elderde bjrden çeңjp cьquь mүmkjn emes, sotsializm aldьmen bjr elde nemese bjrnece elde çeңjp cьqadь, al, qalqan basqa elder bjraz uaqьtqa ceijn burçuazialьq elder bolumen qala tүradь, degen qortьndьqa keldj».[2]

Өtjrjk qaulьlar cьqarьp aldaqan çana talau soqьsьn qorqap, onь qoldau çolьna tysken II Internatsional partialarьnьң predateldjk saiasatьnьң betjn acu.

Mүnda keltjrjletjn negjzgj oi-pjkjr, — bүl, çүmьscь qozqalьsьnda sotsializm men internatsionalizm ideiasьn tүrlauь tyrde çyrgjzgen çana patca men kapitalizmdj qүlatu maqsatьmen, proletariat diktaturasьn ornatu maqsatьmen naqьz proletarlьq kyrestj үiьmdastьrqan bolcevikter partiasь çүmьscь tabьnьң bjrden bjr partiasь bolqandьqь.

3. Bolcevik partiasь Reseidegj ekjncj revolutsianьң kezjnde. Mүnda fevralmart burçuazialьq-demokratialьq revolutsia, bolcevik partiasьnьң bascьlьqьmen Reseide js çyzjne asqan, imperializmnjң çalpь frontьn yzu bolqanьn kөrsetu kerek boladь.

Ekj ykmettjң oi-pjkjrjn tysjndjru çana «revolutsianьң alqacqь tabьstarьna mastanqan çana mencevikter men es-erlerdjң: endjgj çerde bərj de çaqsь boladь degenjne napьp, çaibaraqattьqqa salьnqan үsaq burçuazianьң, soldattardьң, sol siaqtь çүmьscьlardьң qalьң bүqarasь Uaqьtca ykmetke senjp, oqan kөmek kөrsetkenjn»[3] atap kөrsetu.

Osьdan keljp, çүmьscьlardьң qalьң bүqarasьna Uaqьtca ykmettjң taptьq çaratьlьsьn tysjndjrudjң, ykmettjң tek Sovetterdjң qolьna qana өtuj revolutsianьң tolьq çeңujn qamtamasьz etetjnjn tysjndjrudin mjndetj tudь.

4. Sotsialistjk Oktəbr revolutsiasьnьң daiьndьqь. Fevral men oktəbr aralьqьndaqь kөz bolcevik partiasьnьң çүmьscь tabьnda. Sovetterde kөpcjljktj өzjne tartьp çeңjp alu kezeңj, mьndaqan carualardь sotsialistjk revolutsia çaqьna tartu kezeңi, qalьң bүqaranь revolutsiaqa daiьndau kezeңj bolqandьqь çөnjndegj faktьlardь tysjndjrudjn asa zor manьzь bar. Leninnjң Aprel tezisterjn, Aprel konferensiasь men bolcevik partiasь VI siezjnjң qaulьlarьn tysjndjru burçuazialьq-demokratialьq revolutsiadan sotsialistjk revolutsiaqa өtu çoldarьn tьңdaucьlardьң tysjnujne mүmkincjlik beredj.

5. Sotsialistjk Oktəbr revolutsiasьnьң өtuj. Sotsialistjk Oktəbr revolutsiasьnьң өtujmen bailanьstь faktьlardь tysjndjru, revolutsialьq çoldan partianь taidьrmaqcь bolqan, partia jcjndegj kapitulən gruppasьnьң (Zinovievtьң, Rьikovtьn, Kamenevtьң, Buxarinnjң, Trotskidjң) predateldjk jsjne baqa beru, bүl sotsialistjk revolutsia çeңjsjnjn asa çeңjldjgjn aiьratьn sebepterdj taldap tekserumen aiaqtaluь kerek. («BK(b)P tarixь qьsqaca kursьnьң» 202 — 204 betterinen qaraңьz).

Menjmce, osьndai plan boiьnca, tөmengj zveno kruçogj men seminarda partia tarixьnьң ekjncj etapьn taldap tysjndjruge boladь.

---

[1] BK(b)P t rixь, 161 bet,
[2] Sonda 152 bet.
[3] BK(b)P t rixь 173 bet.

Propagandisterdjn obzorlьq leksiasьnьn ūzaqtьqь, menjmce, ekj saqattan artьq bolmauь kerek. Leksia partia tarixь kursьnьn çeke bөljmderjn qalai bolsa solai, bailanьstьra salu bolmai, ekjncj etaptьn ideiasьn sьqьmdap aitьp beretjn boluь kerek. Mūnь leksiaqa өte tolьq daiьndalumen qana jsteuge boladь.

EKJNCJ SABAQ

1. Bjrjncj imperialistjk soqьs qarsanьnda revolutsialьq qozqalьstьn өsuj.

2. Bolcevikterdjn çanа revolutsialьq өrleu kezjndegj taktikasь:

a) bolceviktjk baspasөzdjn çanа «Pravda» gazetjnjn rөlj;

в) Bolcevik partiasьnьn memleket-tjk IV dumadaqь jsj;

v) Bolcevikterdjn legaldьq ūiьmdardaqь çenjsj.

3. Imperialistjk soqьs qarsanьndaqь Reseidegj revolutsialьq qozqalьs.

YCJNCJ SABAQ

1. Imperialistjk soqьstьn cьquь çana sebebj.

Leninnjn «Imperializm kapitalizmnjn çoqarqь stadiasь» degen enbegj.

2. Bolcevikterdjn beibjtcjljk, soqьs çana revolutsia mөselelerj çөnjndegj teoriasь men taktikasь:

a) sotsialistjk revolutsianьn lenindjk teoriasь;

в) II Inernatsionaldьn opportunistjk taktikasь.

3. Fevral revolutsiasь. Qos өkmet.

TӨRTJNCJ SABAQ

1. Partianьn acьq saiasi çūmьsqa kөcuj. Leninnjn Petrogradqa keluj. Leninnjn Aprel tezisj.

2. Uaqьtca ykmet daqdarьsьnьn bastaluь. Aprel konferensiasь çana sotsialistjk revolutsiaqa kөcudegj partianьn baqьtь.

3. Partianьn çūmьscьlar men soldattardьn Yiel demonstratsiasь çenjlgennen keijngj taktikasь.

BESJNCJ SABAQ

1. Bolcevik partiasьnьn qūraldь kөterjljstj daiьndaudaqь alqan baqьtь.

2. General Kornilovtьn revolutsiaqa qarsь zagovorь. Sovetterdjn Petrograd pen Məskeude bolcevikterdjn çaqьna өtuj. Sotsialistjk revolutsianьn çenu sebepterj.

4. Partianьn sovet ykmetjn nьqaitu ycjn kyresj. Brest bjtjmj. Lenindjk plan sotsialistjk qūrьlьsqa kjrjstj.

ALTЬNCЬ SABAQ

Osь sabaqta propagandist negjzjnde :jrjspe, abzorlьq leksianьn planь boiьnca çinaqtap, partia tarixьnьn bykjl ekjncj etapь boiьnca qortьndьlar beruge tijstj. Bjraq būl qortьndьlar tьndaucьlardьn өzdjgjnce çana kruçok sabaqtarьnda jstegen çūmьstarьnьn sebebj boiьnca boluь kerek.

Propagandist Zaretskidjn təçribesj

Ū. QISЬQOV

I. M. Zaretski çoldas 5 çьldan berj propagandist bolьp jsteidj. Ol, osь çьldьn yien aiьnan bastap Qazaqьstandьq çabdьqtau өndjrjsjnjn tresjnde partia tarixьn yirenetjn orta zveno kruçogjnde prapogandistjk çūmьsьn atqaradь. Osь orta zvenoda 14 adam oqidь. (6 komismolets, 1 QK(b)P mycesjnjn kandidatь, 7 partiada çoqtar) olardьn bjljmderj bjrkelkj emes.

Tьndaucьlardьn bjljmj osьndai bjr kelkj bolmaqandьqtan propagandist

Zaretski çoldas olarqa erekce ədjs qoldanьp yiretedj. Bjljmj çetjspeitjnderjnjn ūqьnbaqan məselelerjn taqьda qaitalap tysjndjrjp, olardь ynemj oqьp yirenuge ədettendjredj, kruçok sabaqьnan tьs uaqьtta da өzjnjn tьndaucьlarьna keңes berjp, ūqьnьsьp ötьradь.

Kruçoktьң sabaqь partia ūiьmьnda bekjtjlgen plan boiьnca, merzjmdj kynder de (ər aidьң 1 — 10 — 20 kynderj) bolьp tūradь. Mūnda, kruçok sabaqьnьң sapalь bolьp өtu çaqdailarь eske alьnqan.

«BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursьn» yirenu aldьnda, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn «Partia propagandasьn «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursьnьң» cьquьmen bailanьstь çyrgjzu turalь» qaulьsь tysjndjrjlgen. Partia tarixьn yirenudegj negjzgj etaptarь çana өtjletjn sabaq plandarьmen tьndaucьlar tanьstьrьlqan.

Zaretski çoldas өzj basqarqan kruçogjnde yc aidan asa uaqьttьң jcjnde onbjr ret sabaq өtkjzgen. Būl plan boiьnca uaqьnda өtjp otьrdь. Partiamьzdьң tarixьn yirenude sabaqtьң sanьna qarap asьqudьn keregj coq — deidj propagandist Zaretski çoldas — partia tarixьn yirenude tek tabandьlьq, ьntalьlьq, çjgerljljk kerek.

Kruçok sabaqьnьң çaqsь çyrujne, tьndaucьlardьң oqьlqan temanь mең-gerjp aluьna nedəujr qolailь çaqdailar bar.

Kruçok sabaq bolatьn uaqьttarda da, odan sьrtqarь uaqьttarda da qalalьq partia oqu yij, bibliioteka çabdьqtarьmen, oqu qūraldarьmen ūdaiь paidalanadь. Partia tarixьn yirenucjler ycjn kerektj diagrammalar, kartalar jljnjp, ədebiet tjzjmderj kөrsetjlgen.

Propagandist tьndaucьqa əbden tysjndjrjp, sūraqtarьna tolьq çauap berjp kөmektesjp otьruqa mjndettj. Cmiglov pen Lupalov çoldastar өzderjnjn ejljn dəreçesjnjn tөmendjgjne qaramastan çalьqpai oqьp yirenujn çana propagandist Zaretski çoldastьң tjkelei kөmegjnjn arqasьnda өzdjgjnen oqu dəreçesjne deijn çettj.

Propagandist Zaretski çoldas tьndaucьlardьң «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursьn» ne çana soqan səikes materialdan tysjnbegen çerlerjne çauap berip, keң əngjme, konsultatsialar çasap tūradь. Ərine, eң qaçettj bolatьn js — tьndaucьlardьң өzderjnjң çete daiьndalьp keluj. Oqucьlar tapsьrmanь tьndьrьmdь orьndap oqьp kelse, kruçok oquь өte qьzьqtь өtedj. Zaretski çoldastьң kruçogjnjn tьndaucьlarь cьnьnda da çaqsь daiьndalьp keledj. Sabaqtьң aitarlьqtai bolьp çyrujne partiя ūiьmьnьң naqtь kөmegj bar. Sondьqtan da tьndaucьlardьң ьntasь artьp, belsendjljgj būrьnqьdan da kөterjle tystj.

Zaretski çoldas sabaqtь çyrgjzu ədjsjn BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn kruçok çūmьssьn qolma-qol əngjme, çoldastьq diskussia negjzjnde çyrgjzu kerek degen qaulьsьna syiengen çana soqan səikes.

Zaretski çoldas tьndaucьlardь yiretu ycjn өzjnjn daiьndьqьn meiljnce kyceitetjn propagandister seminarlarьnan bjrde qalqan emes. Seminarialardan alqan təçribesjn js çyzjnde qoldanьp, kemcjljkterjn kezjnde tyzetjp otьradь.

Propagandiske өte kөp materialdardь oquqa tura keledj. Zaretski çoldas osьnь jsteidj. Ol eң əuelj «BK(в)P tarixьnьң qьsqaca kursь» boiьnca çete daiьndaladь, onь marksizm-leninizm klassikterjn sol temaqa bailanьstь cьqarmalarьn oqьp, tolьqtьrьp otьradь.

Būl kruçokte oqьlьp bjtken tema nemese taqьrьp kelesj sabaqta qьsqa colьnьp, qaitalanьp tūradь.

Tьndaucьlardьң çalpь qatьnasuьmen teoretikalьq konferensialar өtkjzjp tūru qaçet-aq. Būl çūmьsta osь kruçokte praktikada jsteljp kөrjldj. «Çeke adamnьң tarixtaqь rөlj turalь» bolqan teoretikalьq konferensiada kөp kөmek alqandьqь, өskendjgj baiqaldь.

Zaretski çoldas «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьң» IV tarauьndaqь ekjncj bөljmjnjn tьndaucьlar ycjn asa qiьn bolqanьn aitadь. Būl çөnjnde Propagandist tьndaucьlarьnьң əljmen dūrьs sanasqan. Ol «Qьsqaca kurstьң» filosofia bөljmjnjn qiьndьqьn eskerjp osьqan çatatьn temalardan kөp leksia өtkjzgen. Dialektikalьq çana tarixi materializm çaiьnda ceke leksialar oqьqan.

Bolceviktjk ygjt вйqaranь йiьmdastьradь

Q. MEIJRBEKOV

QK(в)P Ontystjk Qazaqьstan oвlьstьq komitetjnjn nūsqa.cьsь

Ontystjk Qazaqьstan oвlьsь Qьzьl-qūm audanьnda 26 ygjt kollektivj bar. Ol ygjt kollektivterde 109 ygjtcjler, 42 əngjmecjler, 22 daustap gazet oqucьlar jsteidj. Olardьn jcjnde 45-j SSSR çana QSSR Ūlь sovetterjnjn sailaularь kezjnde ygjt çūmьsьn çyrgjzgen təçribelj ygjtcjler. Bibl audan вoiьnca 10 kyndjk ygjtcjler kursьn 81 kjsj вitjrjp cьqtь.

QK(в)P Qьzьl-qūm audandьq komitetjnjn propaganda çana ygjt вəljmi ygjt kollektivj вastьqtarьnьn aisaiьn məçiljsterjn caqьrьp olardьn ylgjli çūmьs təçribesjn өzara вjr-вjrjne auьstьrьp otьrdь.

Tanqaulь ygjtcjlerdjn çūmьs təçribesjn вasqalarqa auьstьru arqьlь partia-kəpcjljk çūmьsьn caruacьlьq çūmьstarьmen вailanьstьra çyrgjzu nətiçesjnde Qьzьl-qūm audanьndaqь вjr qatar вastauьc partia ūiьmdarь вjrnece kərnektj çūmьstar jstedj. Sonьn вjrj Vorocilov atьndaqь kolxozdьn çanьndaqь вastauьc partia ūiьmь. Būl вastauьc partia ūiьmьnda 6 ygjtcj jsteidj. Būl ygjtcjler вarlьq вrigadalarda, zvenolarda BK(в)P XVIII siezjnjn materialdarь men BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn Mai plenumьnьn qaulьlarьn вjrnece ret oqьp tysjndjrdj.

Ygjt kollektivtjn вastьqь Çūmaвaev çoldastьn çasaqan çūmьs plany вoiьnca 5 kyn saiьn ygjtcjlerdjn məçiljsj ətkjzjljp, ygjtcjlerge nūsqau вerjljp otьrьladь. Kolxoz вrigadasьnda ygjtcj вolьp Çūmaвaev çoldastьn өzj de jsteidj.

Vorocilov atьndaqь kolxozdьn ferma вastьqь Axmetov çoldas ylgjlj ygjtcj qana emes, ylgjlj ūiьmdastьrucь da вolьp otьr. Ol mal вaqucьlarqa BK(в)P XVIII siezjnjn materialdarьn, partia men ykmettjn kyndeljktj qaulь-qararlarьn çana qalqaralьq xalerdj tysjndjrjp otьradь.

«Lenin çolь» kolxozьnьn mal fermasьnьn вastьqь Tьnьmвaev çoldas 1937 çьldan вerj ygjtcj вolьp jsteidj. Mūnьn fermasьndaqь qoiь tegjs asьldanqan. Ol ygjt çūmьsьn өzjnjn fermasьnda çyrgjzedj. Tьnьmвaev çoldas partianьn XVIII siezjnjn materialьn malcьlar arasьnda 5 kynde вjr ret yzdjksjz oqьp tysjndjrdj. Tьnьmвaev BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn Mai plenumь men QK(в)P Ortalьq Komitetjnjn yien plenumьnьn qaulьlarьn da вjrnece ret oqьp tysjndjrdj. Sondьqtan da вūl fermada sotsialistjk çarьs, staxanovcьlar qozqalьsь өrjstep, malcьlar Stalindjk Ycjncj Besçьldьq atьndaqь sotsialistjk çarьsqa qosьlьp, alqan mjndettemelerjn js çyzjnde orьndap cьqtь.

«Qьzьl tu» kolxozьnda da ygjt kəpcjljk-çūmьsь kyn sanap çaqsarьp keledj. Būl kolxozdaqь ygjtcj Toqataev pen Çanzaqov çoldastar kolxozcьlar arasьnda ygjt çumьsьn sapalь etjp çyrgjzjp otьr. Ygjtcj komsomolets — Çanzaqov çoldas çūmьs вasьna вarlьq kolxozcьlardan вūrьn keljp, çūmьsqa kjm вūrьn, kjm son kelgenjn, çūmьstь kjm sapalь, kjm sapasьz jstegenjn вaqьlap, çazьp otьradь. Tyskj demalьsta saiasi-ygjt çūmьsьn çyrgjzgende onь kyndeljktj өndjrjs çūmьsьmen вailanьstьrьp otьradь. Sondьqtan da onьn ygjt çyrgjzjp otьrqan вrigadasь maqta cabuda aldьnqь qatarda kelc çatьr.

Būl kolxozdaqь ygjtcj Toqataev cəp cabucьlar arasьnda ygjt çūmьsьn çyrgjzedj. Ol cəp cabucь kolxozcьlar arasьnda BK(в)P XVIII siezjnjn materialьn 12 ret, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn mai plenumьnьn qaulьsьn 3 ret tysjndjrdj. Ygjtcj Toqataev çoldastьn өzj orьlqan cəptj kynjne 6 gektar tьrmalaudьn ornьna 12 gektar tьrmalaidь. Toqataev çoldas çūmьsqa basqalardan вūrьn keljp, basqa çoldastarьnda çūmьstь өzjndei jsteuge baulidь.

Kolxozcь tasьbaev pen Orьmbaev cəp oratьn ekj macinamen 3 kynde 36 gektar cəp orudьn ornьna 100 gektar etjp orьndadь. Qondьzbaev

pen Əuelвckov çoldastar alqacqь kezde kyndjk çūmьs normasьn orьndaı almai kelgen edj. Ygjtcj Toqataev çoldas olarmen вjrge jstep çvrjp, kemcjljkterjnjn sebebjn actь. Kəzjr ekeuj de kyndjk çūmьs normasьn 140—150 protsent etjp orьndap çyr.

QK(в)P nьn Qьzьl-qūm audandьq konitetjnjn propaganda çana ygjt вөljmj çaqьnda, BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn mai plenumьnьn qaulьlarьn tysjndjru maqsatьmen, 3 kjsjden ygjt вrigadasьn ūiьmdastьrьp, kөcpelj kinomen вjrge kolxozdarqa çjвerdj. Kөcpelj kino kolxozcьlarqa «Lenin 1918 çьlь» attь kino filmjsjn qoiьp вerdj.

Ygjt вrigadasь kөcpelj kinomen вjrge Qьzьl-qūm MTS, Kөksu qoi sovxozь çana «Lenin çolь», Alqaвas», «Aq-qūm», Vorocilov atьndaqь kolxozdarda da вolьp, kinoqa qatьsqan 1125 kjsjge BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn mai plenumьnьn qaulьsьn tysjndjrdj. 3 ret qaвьrqa gazetjn cьqardь. Osь ygjt вrigadanьn kөmegjmen «Aq-qūm» kolxozьnda вjrjncj ret qaвьrqa gazetj ūiьmdastьrьldь. Osь kolxozdaqь tarap ketken вalalar iaslij men Kөksu qoi sovxozьndaqь tarap ketken вalalar вaqcasь qaita ūiьmdastьrьldь. «Aq-qūm», «Alqaвas», «Lenin çolь» kolxozьnda ygjt вrigadasь *ygjtcjlerdjn məçiljsjn өtkjzjp*, ygjt çūmьsьnьn ədjsj çөnjnde tysjnjk вerdj. Būl вrigada osь aitьlqandar siaqtь вjrqatar çūmьstar jstedj.

QK(в)P nьn Qьzьl-qūm audandьq komitetj dəndj egjstj oru, çinau çūmьsь ystjnde de kolxozdarqa kөmek kөrsetu ycjn aktiv kommunisterden, komsomoletsterden (6 adamnan) вjr ygjt вrigadasьn ūiьmdastьrdь. Būl ygjt вrigadasь (вastьqь Tūriьвekov çoldas) BK(в)P XVIII siezjnjn materialdarьn, «kolxozdardьn qoqamdьq çerlerjn ylesjp əketuden qorqau caralarь turalь» çana egjndj «oru-çinau, aul caruacьlьq produktьlarьn daiьndau» turalь partia men ykmettjn qaulьlarьn tysjndjru çūmьsьn çyrgjzdj. Ygjtcjler egjndj oru-çinau çūmьsьndaqь tandaulь adamdardьn (kombainerlerdjn, traktoristerdjn, coferlerdjn, qьrmancьlardьn) js təçrivesjn вasqalarqa auьstьru çөnjnde kөpteгen çūmьstar jstedj. Sonьn nətiçesjnde Qьzьl-qūm audanь dəndj egjstj oвlьs вoiьnca вjrjncj вolьp (6120 gektar) orьp, çinap aldь.

Ygjt вrigadasь 16 kolxozda ygjt çūmьsьn çyrgjzdj, 7 çerde qaвьrqa gazetjn cьqardь. Ygjt вrigadasь talai kemcjljkterdjn вetjn actь. Misalь, Stalin atьndaqь kolxozda kombainnan cьqqan вidaidьn cala tazalanqanьn kөrsetjp, qaвьrqa gazetjne çazdь. Sonьn nətiçesjnde osь kolxoz dəndj egjsjn de вarlьq kolxozdan вūrьn orьp-çinap aldь, memleketke astьq tapsьru planьn audanda вjrjncj вolьp orьndap cьqtь.

Qьzьl-qūm audanьndaqь вjrsьpьra tanqdaulь ygjtcjler çauaptь çūmьstarqa çoqarьlatьldь.

«Maqtalь» kolxozьndaqь ygjtcj Çorabekov sol kolxozdьn predsedateldjgjne, «Lenin çolь» kolxozьndaqь ygjtcj Mombekov QK(в)P Qьzьl-qūm audandьq komitetjnjn nūsqaucьlьqьna çoqarьlatьldь. Vorocilov atьndaqь kolxozdьn ygjtcjsj Medetov çoldas kəzjr QK(в)P Qьzьl-qūm audandьq komitetjnjn propagandist вolьp jsteidj.

Qьzьl-qūm audanьnda ygjt çūmьsьndaqь ylgjlj təçrivelermen вjrge вjrsьpьra kemcjljkter de вar. «Partizan» (ygjt kollektiv вastьqь Tasвolatov) «Maqtalь» (ygjt kollektiv вastьqь Caixanov), «Enвekcj» (ygjt kollektiv вastьqь Syleev) kolxozdarьndaqь ygjtcjlerdjn çūmьsьna вascьlьq etpegen. BK(в)P Ortalьq Komitetj men SSSR Qalq Komissarlarь Sovetjnjn «Kolxozdardьn qoqamdьq çerlerjn ylesjp əketuden qorqau caralarь turalь» qaulьsьn kolxozcьlarqa tysjndjrudj вьlai qoiьp, ygjt çūmьsьnьn вasqa taraularьn da aqsatqan.

Sondьqtan вūl kolxozdardьn caruacьlьq çūmьstarь ylken olqьlьqqa ūcьrap otьr. Mьsalь: «Enвekcj» kolxozьnda osь uaqьtqa ceijn əlj вjr qatar kolxozcьlar çūmьsqa cьqqan çoq. Būl kolxoz egjndj oru-çinau çөnjnde de audan вoiьnca en artta qaldь. Pjcen cавuda da olqьlьqqa ūcьradь. «Alqaвas» kolxozьndaqь ygjtcj Ca-

lьqвaev, Seisenвaev, Qьstaнвaev çana «Aq-qūm» kolxozьndaqь Rizaev osь çьlь kolxozcьlar arasьnda вjr rette ygjt çūmьsьn çyrgjzвegen. Keiвjr ygjtcjler өzderj вas вolьp, aul caruacьlьq arteljnjn ustavьn вūzqan.

«Maqtalь» kolxozьndaqь ygjtcj Zeinjdinov (aul sovet sekretarь) çeke mencjgjne 0,75 gektar, «Alqaвas» kolxozьndaqь ygjtcj (komsomol komitetjnjn sekretarь) Cmirov çeke mencjgjne вjr gektar egjn egjp, өz çeke mencjktjk caruacьlьqtarьmen cūqьldanьp, kolxozcьlar arasьnda ygjt çūmьsьn çyrgjzudj ūmьtqan.

Būl siaqtь «ygjtcjler» өzdjgjnen oqьp вjljmjn kөteruge de tьrьspaidь. Tek formәldь tyrde, qaqaz вetjnde qana ygjtcj вolьp eseptelјp çyrgender.

Endjgj çerde partia, komsomol ūiьmdarь çana partia da вar, partiada çoq вolcevik ygjtcjler өz çūmьstarьndaqь kemcjljkterdj çedel çoiьp, вolceviktjk ygjttj meiljnce kyceitjp, өzderjnjn çyrgen өndjrjsjndegj çūmьscьlardьn, kolxozcьlardьn saiasi, өndjrjstjk вelsendjljgjn өrlete вeruj kerek. Bjzdjn aldьmьzda tūrqan aiвndь mjndet osь.

Çaqsь ūiьmdastьrьlqan leksia markstjk-lenindjk teoriaqa çetjluge ylken kөmek

NӘDJRMAQAMBETOV

QK(в)P Pavlodar oвlьstьq komitetjnjn lektorь

Partia propagandasьn «BK(в)P tarixь qьsqaca kursьnьn» cьquьmen вailanьstь çyrgjzu turalь BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn tarixi qaulьsьnda partia ūiьmdarьna partia propogandasьnьn leksialьq sistemasьn çyrgjzudj tapsьrqan edj. Onda: «marksizm-leninizm propagandasьnьn maņьzdь ədjsj вolьp tanьlatьn leksialar praktikasь endjrjlsjn. Çaqsь әzjrlengen, mazmūndь leksia «BK(в)P tarixьnьn qьsqaca kursьn» çana marksizm-leninizm klassikterjnjn cьqarmalarьn өzdjgjnen yirenetjn çoldastarqa kyrdelj kөmek вoluqa tijs» deljngen.

Būl tarixi qaulьda әnggjme çaqsь ūiьmdastьrьlqan leksia men markstjk-lenindjk qьlьm çөnjnen daiьndьqь çetkjljktj kvalifikatsialьq lektorlar turalь вolьp otьr.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn qaulьsьnьn cьqqanьna çьlqa çaqьndap keledj. Būl uaqьttьn jcjndegj tәçrivelerge qaraqanda leksialьq sistema partia propagandasьnьn maņьzdь әdisjnjn вjrj ekenj anьqtalьp otьr. Būrьn az qoldanьlьp kelgen leksialьq sistema kәzjr partia qьzmetjnjn вjr tyrjne ainaldь. BK(в)P tarixьn өzdjgjnen yirenjp çyrgen kadrlarьmьzqa, intelligentterjmjzge çaqsь әzjrlengen, mazmūndь leksianьn ylken kөmek вolьp otьrqanьn jste kөrjp otьrmьz.

BK(в)P Ortalьq Komitetjnjn qaulьsьnan вergj çerde partia propagandasь çөnjnde вjraz tanьstarqa, tәçrivelerge ie вolqanьmьzqa talas çoq.

Leksialьq sistemada edәujr kemcjljkter вar. Kadrlarьmьzqa markstjk-lenindjk tәrвie вeru çūmьsь partia ūiьmdarьnan, olardьn вascьlarьnan çandь вascьlьqtь, naqtь kөmektj kerek etedj. Osьnь QK(в)P nьn Pavlodar oвlьstьq komitetj men qalalьq komitetj eskermei keledj. Oвlьstьq komitet pen qalalьq komitette lektor sostavь osь kynge deijn tolьq emes. Oвlьstьq komitette вjr-aq lektor вar, onьn өzjn de вasqa çūmьsqa paidalanьp keldj, tek soņqь вjr-ekj aidan вerj qana өzjnjn mjndettj qьzmetjn

jstep çyr. Al, qalalьq komitette osь kynge deijn вjr de lektor çoq.

BK(в)P Ortalьq Komitetj partia propagandasьnьn leksialьq sistemasьn өrjstetudj atap tapsьrqanьn aittьq. Marksizm-leninizmdj өzdjgjnen yirenucjler ycjn leksianьn kөmegj ylken, ol leksia osьlai вoluь ycjn onьn sapalь вoluь kerek. Būl eң aldьmen lektorqa вailanьstь. Partia ūiьmdarьnьn, onьn вascьlarьnьn lektor gruppasьn eң aldьmen markstjk - lenindjk qьlьmnan daiьndьqь вar kadrlarmen qamtamasьz etumen, olardьn çūmьsьn-вaqьlap kyndeljktj kөmek kөrsetjp otьruьmen вailanьstь.

Pavlodar oвlьsьnda osь kynge deijn lektorlarqa ecвjr kөmek вolmai keldj: leksianьn planьn, tezisterjn qarau, onьn kemcjljkterjn kөrsetu degen çoq. Leksia qalai өttj, ol leksia tьңdaucьlardь qanaqattandьra ma, çoq pa. Mjne, osь mөseleler QK(в)P Pavlodar oвlьstьq komitetjnjң çana qalalьq, audandьq komitetterj propaganda çana ygjt вөljmderjnjң esjnen cьqqan, ūmtьlqan mөseleler.

Leksia BK(в)P tarixьn yirenucjlerden ozьq çyruj dūrьs siaqtь, вjraq вjzdjң oвlьsьmьzdьn вarlьq audanьnda derljk leksia 1 taraudan qana oqьlьp keledj.

Leksia, tьңdaucьlardьn sostavьna qarai oqьlatьn вoluь kerek. Egerde leksia tьңdaucьlardьn sostavь diferensatsialanqan вolmasa, tьңdaucьlardьn вjr qatarьna ne tysjnjksjz, ne kөңjlsjz вoluь mymkjn.

Būl aitьlqan kemcjljkter вjzdjң oвlьsta вar. Leksia osь uaqьtqa deijn partia tarixьn yirenucjlerdjң tipjne qarai oqьlmaidь. Leksiaqa qatьnasucьlardьn sostavь diferensatsialanвaqandьqtan da qatьsucьlardьn aralarьnda leksiaqa tysjnuge вjljm dөreçesj çetpeitjnder de вoladь. Mūndai faktьlar js çyzjnde kezdesjp te çyr.

Leksianьn çaqsь вoluь onь. ūiьmdastьruqa вailanьstь. Leksia oqьlatьn orьn qolailь вoluь kerek. Bjzde osь uaqьtqa deijn audan ortalьqьnda leksia oquqa qolailь вjrde partkaвinet, leksia zalь çoq. Leksia oqьlatьn kynj audan ortalьqtarьnda çinalьs, mөçjljs вolmauь kerek. Praktikada leksia oqьlatьn kynj ne çinalьs ne вasqa вjr çūmьstar вolьp, aktivter leksiaqa qatnasa almaidь. Mūndai faktьlar çij kezdesedj.

Leksianьn oidaqьdai өtujne вaspasөz orьndarь kөmektesulerj kerek. Baspasөz orьndarь leksianьn qalai өtkenj turalь, onьn çaqsь tөçriвelerj, kemcjljkterj вoldь ma, çoq pa, ol turalь çetkjljktj çazвai keledj. Oвlьstьq gazetterdjң — «Qьzьl tu» çana «Bolcevistski put» вetterjnde leksia çөnjnde osь uaqьtqa deijn вjrauьz sөz çazьlqan çoq. Būl вjzdjң вaspasөzderjmjzdjң BK(в)P Ortalьq Komitetjnjң partia propagandasь turalь qaulьsьna вailanьstь өz çūmьstarьn әlj qaita qūra almai keleçatqanьn kөrsetedj.

Marksizmdj - leninizmdj өzdjgjnen yirenjp çyrgenderge sapalь leksia kerek. Lektordьn вjljm dөreçesjne, leksianьn sapasьna kөңjl вөlmeuge вolmaidь.

Bjljmj tolьq, sьnalqan lektorlardь jrjktep alu, leksianьn sapasьn çaqsartu, mjne mjndet osь.

Partia propagandasьn samotөkke saluqa вolmaidь, ol вolcevizmge çat, oqan partia ūiьmdarь, onьn вascьlarь cьn mənjsjnde вolceviktjk вascьlьq etjp, naqtь kөmek вerulerj kerek. Mjne, sonda qana kadrlarьmьzqa markstjk-lenindjk tөrвie вeru çūmьsьn вolcevikce orьndai alamьz.

Keibjr tarixi datьlar

Sentəbrdjn 1 kynj çerçyzjljk çastar kynj. Būl kyn 1915 çьlь Cveitsarianьn Bern degen qalasьnda bolqan sotsialistjk çastar konferensiasьnьn qaulьsь boiьnca çьlsaiьn meiramdalьp keledj. Bul kynj çer çyzjndegj barlьq çūmьscь çastar bas qosьp, revolutsialьq, talaptarьn bildjrjp, eksploatatorlarqa qьr kərsetedj.

Sentəbrdjn 2 kynj (1918 çьl) sovetter respublikasьnьn əskeri sovetjn qūru turalь Bykjlreseiljk Ortalьq Atqaru Komitetj qaulь cьqardь.

Sentəbrdjn 3 kynj (1866-çьl) bjrjncj Internatsionaldьn Cveitsarianьn Çeneva qalasьnda bjrjncj kongresj acьldь. Kongreste Bjrjncj Internatsionaldьn ustavь bekjtildj; profsoiuz, kooperatsia turalь çana kapitalistermen kyrestegj enbekcjlerdjn ьntьmaqь turalь tarixi maңьzь zor qaulьlar cьqarьldь.

Sentəbrdjn 7 kynj (1919 çьl) Qьzьl Armia Cexo-Slovaktardьn qolьnan Qazan qalasьn aldь.

Məskeu çanьndaqь Borodino aulьnьn ystjnde (1912 çьl) Napoleon bastaqan fransuz əskerj men ūlь qolbascь Kutuzov bastaqan orьs əskerj arasьnda qьrqьn soqьs boldь. Soqьsta orьs əskerj çenjlmedj. Orьs soldattarь ylken kyc kərsettj. Orьs əskerjn dūrьs bastap, dūcpanqa qarsь ylken erljk kərsetkenj ycjn Kutuzovqa general-feldmarcal cinj taqьlьp, 100 mьn som silьq berjldj.

Sentəbrdjn 8 kynj (1935 çьl) «Məskeu-Volga» kanalьn qazdьru turalь SSSR Qalq Komissarlarь Sovetj men BK(b)P Ortalьq Komitetj qaulь cьqardь.

Sentəbrdjn 9 kynj (1919 çьl) Oral frontьnda azamat soqьsьnьn geroiь V. I. Capaev çau qolьnan qaza taptь.

Stalin çoldas, (1927 çьl) Amerika çūmьscьlarьnьn tūnqьc delegatsiasь men əngjmelestj. Orьs qalqьnьn ataqtь çazucьsь, orьs revolutsiasьnьn ainasь L. N. Tolstoi (1828 çьl tuu), Tolstoi (1910 çьlь өldj).

Sentəbrdjn 9 kynj (1938 çьl) Bykjlsoiuzdьq Kommunist (bolcevikter) partiasь tarixьnьn «Qьsqaca kursь» çarьqqa cьqtь.

Sentəbrdjn 12 kynj (1917 çьlь) general Kornilovtьn Petrogradtь aluqa çasaqan kontrrevolutsialьq cabuьlь qiratьldь.

(1918 çьl) Qьzьl Armia Simbirsk (osь kyngj Ulianovski) qalasьn [illegible].

Sentəbrdjn 15 kynj (1936 çьl) sovetter Soiuzьnьn geroiь M. M. Gromov passaçir samolətjmen Məskeuden ūcьp, 3 saqat 38 minuttьn jcjnde Leningradqa barьp keldj.

Sentəbrdjn 19 kynj (1936 çьl) Sovetter Soiuzьnьn Geroiь V. S. Molokov samolətpen Qiьr Cьqьstaqь Beringov tenjzjnjn çaqasьnan Arxangelskj qalasьna ūcьp keldj. Driçabl çasau çūmьsьna kəp enbek sinjirgen qьlьmnьn ataqtь qairatkerj K. E. Tsiolkovski (1936 çьl) өldj.

Sentəbrdjn 20 kynj (1920 çьl) aqьlcьn interventterj men eserler Baku bolcevikterjnjn 26 komissarьn (jcjnde Çakmən, Çaparidze taqь basqalar bar) atьp өltjrdj (atqan çerlerj osь kyngj Acxabad temjr çolь boiьndaqь Pereval çana Aqca-Qūima degen ekj stansianьn arasь).

Sentəbrdjn 21 kynj (1792 çьl)

Fransiada ulttьq konvent (revolutsiacьl qūrьltai çiьlьsь) acьlьp, respublika çarialandь.

Sentəвrdjn 25 kynj (1865 çьl) London qalasьnda Bjrjncj Internatsionaldьn konferensiasь acьldь. Konferensiada çūmьscьlar qozqalьsь turalь çana Çeneva qalasьnda Internatsionaldьn вjrjncj kongresjn caqьru turalь qaulьlar cьqarьldь.

Sentəвrdjn 27 kynj (1825 çьl) Anglianьn Stokton çana Darlington degen qalalarь arasьna temjr çol salьnьp, poizd çyre вastadь (çerçyzjnde en alqacqь salьnqan temjr çol osь Reseide temjr çol ətken qasьrdьn orta kezderjnde salьna вastadь. Alqacqь temjr çol Peterвurg pen Maskeu arasьna salьnьp, вjrjncj poizd 1851 çьlь çyre вastadь).

Sentəвrdjn 28 kynj (1864 çьl) Marks pen Engels çumьscьlardьn çerçyzjljk ūiьmь — Bjrjncj Internatsionaldь ūiьmdastьrdь.

Sentəвrdjn 29 kynj (1795 çьl) dekaвrist K. T. Rьilev tudь (Rьileevtj 1826 çьlь patsa ykmetj darqa asьp ətltjrdj).

Sentəвrdjn 30 kynj (1933 çьlь) Sovettjn «SSSR» attь starostatь 19 kilometr çoqarь kəterjldj.

Mazmйnь

SSSR DЬN BJRJNCJ SAILANQJAN ŪLЬ SOVETJNJN KEZEKSJZ IV SESSIASЬ TURALЬ

INFORMATSIALЬQ QABARLAR 1

SSSR DЬN BJRJNCJ SAILANQJAN ŪLЬ SOVETJNJN KEZEKSJZ IV SESSIASЬ

CABUЬL ÇASASPAU TURALЬ SOVET-GERMAN CARTЬN RATIFIKATSIALAU TURALЬ Molotov çoldastьn SSR Soiuzь Йlь Sovetjnjn 1939 çьlqь aqūstьn 31 degj məçjljsjnde çasaqan məljmdemesj 3

ÇALPЬQJA BJRDEI ƏSKERLJK MJNDET TURALЬ ZANNЬN PROEKTJSJ ÇƟNJNDE SSSR Otan qorqau Qalq Komissarь Sovetter Soiuzьnьn Marcalь K. E. Vorocilov çoldastьn вaiandamasь 10

Germania men Sovetter Soiuzьnьn arasьnda caвuьl çasaspau turalь cart 21

BASMAQALA—partia propagandasьna вolcevikce вascьlьq eteijk. 22

RESPUBLIKALЬQ PROPAGANDA ÇANA YGJT KENESJ

Enвekcjler deputattarьnьn çergjljktj sovetterjn sailauqa вailanьstь saiasi ygjttjn mjndetterj turalь Qazaqьstan K(в)P Ortalьq komitetjnjn sekretarь D. Kulitov çoldastьn вaiandamasь 29

POLOVINKIN—Ƶzdjgjnen yirenu teoriaqa çetjludjn negjzgj ədjsj 34

B. NURKIN—Partia propagandasьna na tь вascьlьq kerek 36

MAKARIN—Saiasi ygjt çūmьsьnьn tƟlj zor 39

PEREVALOV—Saiasi ygjttj ynemj çyrgjzu kerek 40

Alma-ata qalalьq propaganda kenesj 41

M. MECNEV—Qalq Geroiь V. I. Capaev 42

LEKTOR TRIBUNASЬ

N. ELIZAROV—Bolcevikter partiasь proletariat diktaturasь çolьndaqь kyreste. . . 46

TƏÇRIBE AUЬSU

I. BALAGUROVA—Teoriaьq konferensia turalь 63

V. DEKTƏREV—partia tarixьnьn ekjncj etaрь вoiьnca oqitьn tƟmengj zveno kruçogь saвaqьnьn planь. 66

Ū. QISЬQOV—Propagandist Zaretskidjn təçrivesj 68

Q. MEIJRBFKOV—Bolceviktjk ygjt вūqaranь ūiьmdastьradь 70

NƏDJRMAQJAMBETOV—Çaqsь ūiьmdastьrьlqan leksia marksistjk-lenindjk teoriaqa çetjluge ylken kƟmek 72

Keiвjr tarixi datalar 74

18752-39

REDKOLLEGIA:
Y. BALQACEV (çauaptь redaktor)
B. ERKJCEV (çauaptь sekretar)
M. ATALЬQOV
A. ELCJBEKOV
A. ÇAKJCEV

Технический редактор Исабаев М.
Сдано в производство 2/IX-1939 г.
Подписано к печати 3/XI 1939 г.
Казгосиолитиздат № 407.
Казглавлит № 2616

Корректор Койшибаева С.
Объем 4,75 печ. лист. Уч.-авт. 6 лист
Колич. знаков в печ. листе 65.000
Формат бумаги 72x105 1/16.
Тираж 7365 экз.

Отпеч. в Кн.-журн. тип. Казполиграфтреста. Алма-Ата, Узбекская, 11. Зак. № 1544

Бағасы 50 тиын